

INS. IT. DE ARHIVISTICĂ
BIBLIOTECĂ

III 2865_A

CONSTANTIN V. DIMITRIU
Doctor în Litere

DOI DREGĂTORI MOLDOVENI

I.

PORTARUL DE SUCEAVA

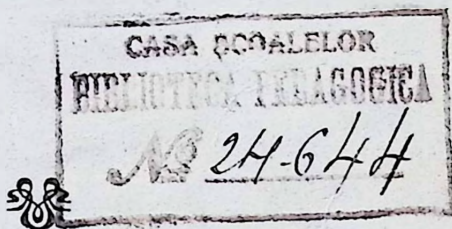
II.

HATMANUL ȘI PÂRCĂLABUL
D E S U C E A V A

CU O PREFĂȚĂ

DE

CONSTANTIN C. GIURESCU
Profesor Universitar

Biblioteca ULBSibu

B686051160

Biblioteca Universitara ULBS

II 2865

942/D44

CONSTANTIN V. DIMITRIU
Doctor în Litere

Domnului I. Gabrea, profesor universitar
măgă din partea autorului:

15/II. 1935.

Const. V. Dimitriu

212-Colecția

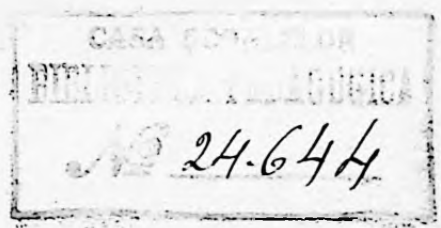
DOI DREGĂTORI MOLDOVENI

Dăruita Bibliotecii
Pedagogice a Casei
Școlare.
I. I. Gabrea

I.
PORTARUL DE SUCEAVA
II.
HATMANUL ȘI PÂRCĂLABUL
D E S U C E A V A

CU O PREFĂȚĂ
DE

CONSTANTIN C. GIURESCU
Profesor Universitar

INST. DE ARTE GRAFICE «BUCOVINA» I. E. TOROȘȚIU, BUCUREȘTI III

5089/1949.

Universitatea "Lucian Blaga" din SIBIU
BIBLIOTECA UNIVERSITARĂ
Nr. inv. 289685 2025

CONTROL 1954

WORLD AND

P R E F A Ț Ă

Lucrarea D-lui Const. Dimitriu prezentată și primită ca teză de doctorat la Facultatea de Litere și Filosofie din București, cercetează o interesantă latură a vechii noastre organizări administrative, anume : marile dregătorii legate de vechea reședință a Moldovei, de Suceava.

Se știa până acum că a existat pe vremea lui Ștefan cel Mare un dregător numit „portarul de Suceava”. Se știa deasemenea că în veacul al XVI-lea apare „hatmanul și pârcălabul de Suceava”. Mînușorul cercetător al documentelor moldovenești, I. Tanoviceanu, încercase chiar să stabilească data când apare această de a doua dregătorie, hătmănia — și fixase anul 1588.

O cercetare amănunțită asupra originilor, asupra rangului ierarhic, asupra veniturilor și subalternilor acestor doi mari dregători, lipsiă însă până acum istoriografiei noastre. D-l Dimitriu completează această lacună și — ne grăbim s'o spunem — în chip fericit. Domnia sa studiază, pe temeiul unui bogat material documentar, în parte inedit, toate aspectele celor două mari dregătorii amintite. Isbutește astfel, între altele, să stabilească data înfînțării hătmăniei, în 1542 sub Petru Rareș, prin urmare aproape cu o jumătate de veac înaintea datei fixate de Tanoviceanu. Arată apoi originea polonă a acestei instituții, înlăturînd astfel părerea că am fi împrumutat-c dela Cazaci. Foarte utilă este lista cronologică a portarilor de Suceava și a hatmanilor, stabilită pe baza unei migăloase cercetări a colecțiilor noastre de documente. Menționăm, în sfârșit, interesantele capitole despre importanța politică a portarilor de Suceava și a hatmanilor, în conducerea Moldovei.

Sunt și părți în care autorul n'a putut ajunge la o soluție definitivă sau completă ; nu e vina lui însă, ci a lipsei materialului documentar — o mare parte a vechilor noastre arhive ne mai fiind în țară.

Când documentele dela Arhivele Statului și dela Academia Română se vor inapoia din Rusia, unde — ni se spune — ele există încă, desigur că multe din detaliile nerezolvate azi își vor găsi soluția satisfăcătoare.

Și cu aceste mici imperfecțiuni, inevitabile de altfel într'o asemenea lucrare, teza D-lui Dimitriu înseamnă un pas înainte în cercetarea trecutului nostru.

Dorim să apară cât mai multe în felul acesta.

CONSTANTIN C. GIURESCU

I N T R O D U C E R E.

Cu privire la problema originii și dezvoltării vechilor instituții administrative din țările române, istoriografia noastră n'a adus până astăzi toată contribuția, la care aveam dreptul să ne așteptăm.

Studiul dregătoriilor — chestiune care trebuie considerată între marile probleme ale trecutului nostru istoric — abia de câțiva ani a început să preocupe pe unii cercetători, care au reușit să aducă contribuțiuni destul de însemnate în această direcție.

Monografiile și studiile apărute până astăzi, asupra dregătoriilor din țările române, sunt următoarele :

G. Popovici : Despre stărostia sepenicensă ¹⁾. D. Nechita : Părcălăbia în Moldova până la sfârșitul sec. XVI ²⁾; Gh. Duzinschi : Vornicia în Moldova până la 1504 ³⁾; Th. Bălan : Vornicia în Moldova ⁴⁾; I. C. Filitti : Despre bănia craioveană ⁵⁾.

În lucrările cu caracter sintetic, cum sunt : „Istoria Românilor” a lui A. D. Xenopol ⁶⁾; „Geschichte des rumänischen Volkes” ⁷⁾ și „Histoire des Roumains et de leur civilisation” ⁸⁾ ale domnului N. Iorga, problema dregătoriilor ne este dată în mod foarte sumar, căci în asemenea lucrări cu caracter general, nu se poate înfățișa o problemă în totalitatea ei.

Singurul studiu, pe care-l avem până astăzi și care ne prezintă întreaga problemă a marilor dregătorii din secolele XIV și XV atât

1) În „Lui Titu Maiorescu, Omagiu”, București 1900, pag. 476—482.

2) Arhiva dela Iași vol. XXXII, 1925, No. 2, p. 90—98 și Nr. 3—4, p. 245—252.

3) Cercetări istorice, anul V—VII, 1929—1931, Iași, p. 216—252.

4) Extras din „Codrul Cosminului” No. VII, Cernăuți 1931.

5) „Banii și Caimacanii Craiovei” Arh. Olteniei III, 1924, p. 193—217.

6) Ed. 2, vol. III, pag. 225—242.

7) Vol. I, p. 252—3, traducerea românească vol. III, p. 8—9, Buc. 1925.

8) Pag. 114—117.

din Muntenia cât și din Moldova, este a domnului Const. C. Giurescu: „Contribuțiuni la studiul marilor dregători în secolele XIV și XV”.

Moldova, spre deosebire de Muntenia, are un dregător care aparține numai ei și care datează încă din secolul XV-lea. Acesta este „*Portarul de Suceava*”, care în a II-a jumătate a secolului XVI-lea — 1576 — este înlocuit cu dregătorul numit „*Hatman și pârcălab de Suceava*”.

Un studiu asupra acestor doi dregători moldoveni nu s'a făcut până astăzi.

Despre vechimea hătmăniei găsim câteva date în recenzia lui G. Popovici, făcut asupra lucrării lui Nicolas Blaremborg ⁹⁾ și în studiul lui I. Tanoviceanu „Contribuțiuni la biografia unora din cronicarii moldoveni” ¹⁰⁾ în care caută să dovedească vechimea hătmăniei în Moldova.

Asupra „portarului de Suceava” nu există nici un studiu până în prezent și chiar documentele ne dau puține date asupra acestei dregătorii moldovenești.

Se știe că înființarea dregătoriilor a fost cerută de necesitățile interne ale vieții colective și ale organizației de stat, la care cu timpul s'au adăogat și influențele popoarelor vecine.

Vom ține deci seamă atunci, când cercetăm alcătuirea socială a unui stat, atât de elementele specifice națiunii de care ne ocupăm, cât și de influențele străine ce le-a suferit.

La poporul nostru găsim documentar începuturi de organizare internă încă din veacul al XIII-lea, sub formă de cnezate și voevodate.

Când întemeierea principatului Moldovei se desăvârșește în a II-a jumătate a secolului XIV, împrejurările externe impuneau ridicarea de cetăți pe locul de reședință a Voievodului, la hotarele țării, precum și în centrele principale care deveniseră târguri și care se aflau în punctele de întretăiere ale drumurilor comerciale.

Vecinătatea cu Ungaria și Polonia a provocat în Moldova o influență asupra creierii și organizării unei instituții în legătură cu cetatea. Este vorba de dregătorul, care în documentele ungaro-latine poartă numele de pârcălab, iar în cele moldovenești, pe acel de „portar de Suceava”.

9) Conv. lit. vol. XX (1887), p. 662—688.

10) Anale, Tom. XXVII (1905), p. 232—239.

În a II-a jumătate a secolului XVI, acest mare dregător este înlocuit cu un altul de creație polonă, atât în ce privește numele, cât și atribuția — acesta este *hatmanul*.

În lucrarea de față vom încerca să facem un studiu asupra dregătorilor moldoveni, cunoscuți sub numele de „*Portarul de Suceava*” și „*Hatmanul și pârcălabul de Suceava*”, dela apariția celui dintâiu, care este menționat documentar la anul 1466 și până la dispariția celui din urmă, care se constată în preajma anului 1840.

METODA ȘI PLANUL LUCRĂRII.

Înainte de a trece la cercetarea instituțiilor ce ne-am propus să le studiem în lucrarea de față, găsim necesar să arătăm care va fi metoda ce vom întrebuința-o, precum și planul de care ne vom servi în lămurirea tuturor chestiunilor, ce sunt în legătură cu subiectul propus.

Când voim să cercetăm originile și prima fază a dezvoltării unor instituțiuni, va trebui să ne adresăm în primul rând la izvoarele contemporane acelor origini și numai în cazul când aceste izvoare nu ne dau lămuriri suficiente, atunci vom apela și la izvoare posteroare, reprezentând un stadiu ulterior de evoluție.

Vom lua deci ca punct de plecare *documentele contemporane*, care sunt izvoarele de competență pentru studiul vechilor instituții.

În ele găsim informații privitoare la unii dregători, la atribuțiile lor, la rangul ce-l aveau în divan și câteodată ne arată și subalternii lor.

Izvoarele narrative, le vom întrebuința numai atunci când documentele nu ne vor da știri suficiente. Ele nu pot servi ca element de construcție istorică, decât dacă sunt contemporane și dacă inspiră încredere absolută

În anumite cazuri vom apela și la comparația cu situațiile asemănătoare din țările vecine Moldovei.

În privința planului, fiecare din aceste două instituții vor fi studiate aparte, începând cu originea lor și până la dispariția lor.

La fiecare instituție vom cerceta : I. Vechimea; II. Numele și originea; III. Atribuțiile; IV. Subalternii; V. Veniturile; VI. Rangul ierarhic; VII. Importanța politică în conducerea Moldovei.

La sfârșitul lucrării vom da o listă, care va cuprinde toți portarii de Suceava precum și toți hatmanii și pârcălabii de Suceava, începând cu anul 1466 și până la anul 1840.

PORTARUL DE SUCEAVA.

I. VECHIMEA PORTARULUI DE SUCEAVA.

În primele documente moldovenești, găsim diferite nume de boieri citați în legătură cu anumite cetăți și târguri, fără însă să le fie menționată slujba, ce credem că o îndeplineau în acele orașe.

Așa avem pe Manoil dela Hotin, Badea dela Suceava, Hodco dela Țețina, Manoil dela Neamț, Isaica dela Baia, Bârlea dela Hârlău, Mihail dela Dorohoi, Vană dela Tutova, etc.

Parte din aceștia își aveau curtea lor în târgurile pomenite, cum sunt: Vană dela Tutova, Mihail dela Dorohoi, Bârlea dela Hârlău ; iar ceilalți care sunt citați în legătură cu cetățile : Hotin, Suceava, Țețina, Baia, Neamț, îi găsim trecuți în mai multe documente ca martori ; odată cu numele lor, sunt menționate și cetățile unde își aveau poate atribuțiile lor, asemănătoare cu ale pârcălabilor de mai târziu.

Pârcălăbia apare în documentele moldovenești la anul 1411, Iunie 28 ¹¹⁾, în persoana lui Șandru. Demnitarul cu numele de pârcălab, pentru cetatea Sucevei, apare abia la anul 1457 August 12 ¹²⁾ în persoana lui Petre Ponici, care deține această demnitate până la anul 1466 Sept. 15 ¹³⁾, dată dela care nu-l mai găsim citat în rândul martorilor din documente nici pe boierul Petre Ponici, nici demnitatea de pârcălab, pentru cetatea Sucevei.

Dela această dată credem că apare demnitarul numit „*portar de Suceava*” pe care-l găsim pomenit într'un document dela anul 1529, Martie 25 ¹⁴⁾.

Iată ce ne spune documentul : „Petru Vodă Rareș întărește Mariei, fata Mihalci, fiul Lazei, jupâneasa lui *Dolh*, *foștul portar de*

11) Costăchescu : Doc. mold. vol. I, p. 86.

12) Bogdan : Doc. vol. I, p. 4.

13) Ibidem : p. 110.

14) Surete : vol. I, p. 231.

Suceava, satul Horodniceni pe Roșia și cu mori în Brădățul dela toți urmașii lui Oană Păntece cu 380 zloți tătarești.

Din cele arătate în documentul de mai sus se poate vedea că, boierul Dolh, fostul portar de Suceava, a trăit în timpul domniei lui Ștefan cel Mare. Dacă ținem seama de acest document târziu, trebuie să afirmăm că Dolh a ocupat sub marele Domn, demnitatea de portar de Suceava.

Perioada de timp în care credem că Dolh a fost portar de Suceava, este aceia cuprinsă între anii 1466 Septembrie 15 ¹⁵⁾ și 1479 Aprilie 29 ¹⁶⁾ de când găsim în funcția de portar de Suceava, pe Șăndrea, cumnatul lui Ștefan cel Mare și fiul boierului Dolh.

Cronica ne spune că Șăndrea murind la anul 1481 Iulie 8 ¹⁷⁾, a fost îngropat lângă tatăl său, în biserica din Dolhești. Cum numele satului Dolhești din jud. Baia, ne arată ca întemeietor pe un Dolh pe care-l găsim ca portar de Suceava, deducem că acest boier Dolh trebuie să fie tatăl lui Șăndrea, pe care-l găsim „portar de Suceava” dela anul 1479 Aprilie 29 ¹⁸⁾ și până la anul 1481, Iulie 8.

Boierul Dolh, „fostul portar de Suceava”, a avut de soție pe Laza, cu care a avut doi copii: pe Șăndrea, portarul de Suceava, căsătorit cu Maria, fiica Oltei și sora lui Ștefan cel Mare și pe Mihul, care are de fiică pe Maria care-i este nepoată lui Dolh și pe care o găsim în anul 1529 Martie 25, cumpărând satul Horodniceni.

In concluzie: Dacă ne sprijinim pe doc. dela 1529, am putea pune începutul dregătoriei — portarul de Suceava — dela data de 15 Septembrie 1466, în persoana lui Dolh. Data sigură însă a întemeierii acestei dregătorii este la anul 1479 Aprilie 29, după cum ne arată doc. contemporane, când îl găsim în funcția de portar de Suceava pe Șăndrea, fiul lui Dolh și cumnatul lui Ștefan cel Mare.

Trecând la epoca dintre anii 1403 și 1457, găsim câțiva boieri, al căror nume este legat de cetatea Sucevei, unde era capitala țării, centrul politic, militar, administrativ și comercial al Moldovei; dar nu putem să arătăm în mod sigur existența unui dregător pe care să-l punem la baza dregătoriei portarului de Suceava, instituție de care ne ocupăm în studiul de față. Acești boieri apar în mod succe-

15) Bogdan: Doc. vol. I, p. 110.

16) Ibidem: pag. 224.

17) Letopiseșul Țării Moldovei de Grig. Ureche-Simion Dascălul, ed. C. Giurescu, p. 65

18) Bogdan: Doc. vol. I, p. 224.

siv și sub diferite numiri ca : Badea dela Suceava", „Oană Vornic de Suceava", „Cupcici, vornic de Suceava", „Petre Hudici, vornic de Suceava", „Oană portar".

Vom arăta și felul cum s'au succedat acești demnitari dela anul 1403 și până la anul 1448 Octombrie 10.

Intre anii 1403, Ianuarie 7 ¹⁹⁾ și 1407 găsim pe „panul Badea dela Suceava".

Dela anul 1407 Martie 8 ²⁰⁾ și până la anul 1425 Mai 12 ²¹⁾ găsim pe „panul Oană, vornic de Suceava". El apare în documente sub numirile de : „Oană, vornic de Suceava, Vană vornic, Ivan vornic de Suceava".

Credem că la anul 1428, Decembrie 28, Oană Vornicul de Suceava, nu mai era în viață, căci documentul dela această dată ne arată că fiii lui : panul Lazăr, Stanciul și Costea ²²⁾ dobândesc înțărare dela Domn asupra averii lui Ivan Vornicul.

În timpul dela 1407 și până la 1425, găsim citați în documente, între martori, câte doi sau chiar trei vornici.

În acest timp n'a existat decât un singur vornic — cel de Suceava — iar ceilalți doi îi considerăm „biv vornici" nu după cum ne spune interpolația atribuită lui Misail Călugărul din Cronica lui Grigore Ureche-Simion Dascălul, că era un vornic al țării de jos și altul al țării de sus.

Dublarea vorniciei în Moldova s'a făcut abia în timpul domniei lui Alexandru Lăpușneanu, când găsim vornici pe Ionașcu Zbărea și Crăciun ²³⁾.

După moartea lui „Oană vornic de Suceava" îi urmează în această demnitate un alt boier cu numele de „Cupcici vornic de Suceava" și îl găsim în această demnitate la anul 1428 Aprilie 22 ²⁴⁾, ocupând în Divan locul al II-lea.

Înainte de a ajunge vornic de Suceava, Cupcici a fost logofăt.

După Cupcici găsim ca „vornic de Suceava" pe Petre Hudici

19) Costăchescu : Doc. vol. I, pag. 48.

20) Ibidem : p. 58.

21) Ibidem : p. 173.

22) Ibidem : p. 233.

23) Ghibănescu : Din domnia lui Ștefan cel Mare : Arhiva dela Iași, vol. XV.

24) Costăchescu : Doc. vol. I, p. 211.

sub numele de „pan Petre Hudici vornic de Suceava” în documentele din 1436 Iulie 1 ²⁵⁾ și din 1436 August 27 ²⁶⁾.

Dela această dată înainte, pe demnitarul numit „Vornic de Suceava” nu-l mai întâlnim în documente; apare însă un demnitar cu numele de „portar” despre care credem, că avea atribuții în legătură cu cetatea Sucevei.

În anul 1436, August 20 ²⁷⁾, Ilie Voevod și Ștefan Voevod, domnii Moldovei, dau și întăresc „la adevărata slugă și boier al nostru, pan Oană, portariul, ce a slujit mai înainte sfânt răposatului părintelui nostru cu dreaptă și credincioasă slujbă și astăzi slujește nouă drept și credincios” mai multe sate, un iezer și o vie. Documentul însă nu ne arată ce slujbă avea boierul Oană, în timpul lui Alexandru cel Bun și nici a urmașilor lui.

Pe acest boier „Oană portarul” îl găsim între martorii din documente la anul 1438 Martie 5, sub numele de Vană portar ²⁸⁾ apoi la 1439 Iulie 30 ²⁹⁾; 1442 August 30 ³⁰⁾; 1443 Iunie 8 ³¹⁾; 1443 August 3 ³²⁾; 1443 Noembrie 29 ³³⁾; 1448 Iulie 15 ³⁴⁾; 1448 Iulie 15 ³⁵⁾; 1448 Iulie 27 ³⁶⁾; 1448 Septembrie 3 ³⁷⁾; 1448 Septembrie 15 ³⁸⁾ și 1448 Octombrie 10 ³⁹⁾.

Dela anul 1448 Octombrie 10 și până la apariția pârclăbiei de Suceava, 1457 August 12, documentele nu ne mai pomenesc nimic de demnitarul cu numele de „portar” și abia după anul 1466, apare un dregător, care poartă titlul de „portar de Suceava”.

Demnitarii : „Vornicul de Suceava” și „portarul” îi găsim pomeniți în documente începând cu anul 1407 și până la anul 1449. Ei nu apar în documente în mod simultan ca să deducem că ocupau funcțiuni diferite, ci apar în mod succesiv, fără ca din această împre-

25) Costăchescu : Doc. vol. I, p. 456.

26) Ibidem : p. 482.

27) Ibidem : 475.

28) Idem : Doc. vol. II, p. 16.

29) Ibidem : p. 53.

30) Ibidem : 101.

31) Ibidem : p. 157.

32) Ibidem : p. 178.

33) Ibidem : p. 189.

34) Ibidem : p. 318.

35) Ibidem : p. 326.

36) Ibidem : p. 344.

37) Ibidem : p. 356.

38) Ibidem : p. 360.

39) Ibidem : p. 370.

jurare să tragem concluzia că una ar fi dat naștere la cealaltă, în timp.

Cu toate că dregătoriile au fost supuse unei evoluții, schimbându-se după cum s'a schimbat și societatea care le-a dat naștere, în cazul de față însă neavând datele documentare de care să ne ajutăm pentru a lămurii, în mod precis, atribuțiile ce le aveau acești demnitari, noi vom formula pentru această epocă 1403—1457, două ipoteze :

1. Sau acești dregători „Vornicul de Suceava” și „portarul” au atribuții militare în legătură cu cetatea Sucevei și deci la anul 1466 „portarul de Suceava” îi continu;

II. Sau acești vechi demnitari aveau cu totul alte atribuțiuni și n'au nici o legătură cu noua demnitate, creiată de Ștefan cel Mare, sub numele de „portar de Suceava”.

Cea mai probabilă din aceste două ipoteze credem că este cea dintâi : că este aceiași funcție, cu numiri succesive și că este continuată de „portarul de Suceava”.

În sprijinul ipotezei I încercăm să aducem și un argument, însă de ordin filologic.

Cuvântul slavo-bulgar *dvor*=curte. În celelalte limbi slave cuvântul, deși există, are un înțeles deosebit de acel ce-l avea la Români.

Așa în rusește *dvornika*=portar; în poloneză *dvornik*=intendent.

Pentru demnitatea de vornic s'a păstrat înțelesul ce-l avea în limba slavo-bulgară „demnitarul curții” iar pentru demnitarul numit „vornic de Suceava” credem într-o influență a slavilor din răsărit și nord unde cuvântul *dvornik* înseamnă portar sau intentent.

Pe baza acestui argument filologic putem pune schimbarea numelui „Vornic de Suceava” în acel de „portar” la anul 1436 și de aci am putea deduce că erau aceleași demnități însă cu numiri diferite.

2. NUMELE ȘI ORIGINEA.

În documentele slave îl găsim pe acest dregător numit astfel : „Портарь Сѣзавскы” .

Cuvântul „portar” e românesc. El derivă din cuvântul latinesc *porta-ae*=poanta orașului, intrare, trecere.

Termenul „portar” este o creație românească din cuvântul *poartă*, după cum avem : „șătrar” de șatră; „morar” din moară, etc.

După numele ce se dă acestei instituții moldovenești, am crede

că e de origină română. Dar numele singur nu poate să explice întotdeauna și originea unei instituțiuni. Cum e în cazul nostru, noi am împrumutat instituția dela vecini și i-am dat un nume românesc.

Funcția de „portar de Suceava” nu este o creație moldovenească, ci probabil un împrumut dela curtea Ungară, în ceiace privește atribuțiile; iar în ce privește numele e curat românesc. Moldova în epoca întemeierii și mult timp după aceea, a suferit o accentuată influență ungară. Nu e de mirare dacă Domnul moldovean a căutat să imite în unele privințe organizarea curții ungare și să dea portarului de Suceava aceleași atribuții ca și ale pârcălabului din Ungaria.

Pârcălabul din Ungaria avea la început atribuția de „Comandant de cetate”, iar mai târziu a însemnat mai marele cetății sau a unui oraș. În secolul XV, găsim că a fost trimis la regele Sigismund : „*nobilis vir Nicolaus Zagvai, urbanarum portarum Cassoviae, praefectus, quem porcolabum vocant*”⁴⁰).

În secolul XVIII, această demnitate a decăzut în Ungaria, pârcălabul ajungând păzitorul închisorii civile sau militare⁴¹). În acest timp cuvântul „pârcălab” pierde din însemnătatea lui inițială și înaltă.

Portarul de Suceava, avea aceleași atribuțiuni ca și ale pârcălabului din Ungaria — *comandant de cetate* — și fiindcă aceste atribuții erau asemănătoare și cu a celorlalți pârcălabi din Moldova, îl întâlnim de multe ori în documente că se întitulează cu numele de „pârcălab” și aceasta se observă, mai ales în corespondența cu străinătatea.

Portarul de Suceava, Luca Arbure, în inscripția ctitoriei lui dela Arburea — Bucovina — scrisă în limba slavonă, în anul 1502, își zice : *pârcălab de Suceava*⁴²).

Tot ca pârcălab de Suceava, îl vedem trecut și în tratatul de pace cu Polonia, dela anul 1499 Iulie 12⁴³).

La anul 1530, Februarie 6⁴⁴) Mihul, portarul de Suceava, Danciul pârcălabul de Neamț și „ceilalți boieri aleși și osebiți” se a-

40) Bartal : Glossarium, p.503.

41) A Magyar Nyelo Szotora, a Magyar Tudományos, Akademia Megbizasából Készítették Czuczor es Fogarosi a Todikkotet vol. V. N. Füzet Pesta, 1868, p. 310.

42) Bulet. Com. istorice, vol. XIX, anul 1926, p. 44.

43) Bogdan : Doc. vol. II, p. 425.

44) Iorga-Hurmuzake : Doc. vol. XV. 1, p. 349—350.

dresează Bistrișenilor în privința păcii făcută cu ei și liberarea boierilor prinși. Semnează : *Mihail, pârcălabul Sucevei*.

Tot în acest an, la 8 Februarie⁴⁵), Mihul, pârcălabul de Suceava, scrie Bistrișenilor despre nerespectarea păcii de către aceștia.

Iscălește : Mihul, porkoláb de Suceava.

Noi credem că instituția pârcălăbiei a dat naștere la cea de portar de Suceava și de aceea vom căuta să arătăm pe scurt, care este originea acestei demnități și cum se prezintă ea în țările vecine Moldovei.

Originea cuvântului „pârcălab” îl găsim în cuvântul nemțesc Burggraf=conte de castel, castellan, apărând în forma latinizată de burgravius sau purcravius.

Dela Germani acest cuvânt a trecut la Cehi, Unguri, Poloni și Litvani.

În Ungaria a intrat cuvântul *purcravius* care prin naționalizare a dat noul cuvânt : *porkoláb* care a însemnat „mai marele cetății sau orașului”. În Moldova numele de pârcălab precum și atribuția acestui demnitar, este un împrumut dela Unguri.

În cetățile moldovenești documentele ne arată existența demnitarilor cu numirile de *pârcălabi*, *staroști* și *posadnici*.

Aceste trei numiri diferite pentru același demnitar ne arată cele trei influențe, pe care le-a suferit Moldova în decursul timpului dela cele trei popoare vecine : Unguri, Poloni și Ruși.

În Polonia găsim un demnitar cu numele de Staroste, care era conducător și șef de cetate în târgurile și cetățile din Galiția și Podolia.

Staroștii aveau atribuții militare ca și Castellanii din Apus și după cum mai târziu au avut-o și pârcălăbii în Moldova.

Pârcălăbilor moldoveni din cetățile vecine Poloniei — Hotin și Cernăuți — li se zicea la început Staroste, după numele ce se dădea conducătorilor de cetăți din Polonia.

Primul dregător moldovean, cu numele de Staroste, îl găsim la anul 1407 Martie 8⁴⁶), în persoana lui Giurgiu, care continuă să aibă această funcție până la anul 1437 Martie 12⁴⁷), sub numele de Giurgiu, staroste sau Giurgiu dela Frătăuți.

45) Iorga-Hurmuzake : Doc. vol. XV, pag. 351—355.

46) Costăchescu : Doc. vol. I, p. 56.

47) Ibidem : p. 513.

În documentul dela anul 1411 Iunie 28 ⁴⁸⁾ găsim staroste pe Dragoș și tot la această dată apare demnitarul cu numele de pâr-călab, în persoana lui Șandru. După anul 1437, găsim în documente numirea de staroste, pentru conducătorii cetăților din apropierea Poloniei.

În documentul dela anul 1499 Iulie 12 ⁴⁹⁾, prin care se încheie tratatul de bună vecinătate cu Polonia, găsim staroste de Hotin pe Teodor și Negrilă; iar staroste la Cernăuți pe Ion Grumaz. Documentele ne arată că nu era nici o deosebire între atribuțiile starostelui și ale pâr-călabului, căci amândoi au atribuții în legătură cu cetatea ⁵⁰⁾.

În Rusia din timpurile cele mai vechi găsim asemănător pâr-călabului din Moldova pe un funcționar numit „Posadnic”, care din secolul XIII, poartă numele de Naměstnic.

Posadnicul era pus de cneaz, ca să administreze cetatea, târgul; Nământnicul era locțiitorul cneazului.

„Posadnic” derivă dela cuvântul slav „posadă” care înseamnă „suburbi”, mahala, deci slujbaş în legătură cu târgul sau cetățile, administratorul domnesc a unei suburbii ⁵¹⁾.

Și în Moldova găsim funcțiunea de Posadnic la anul 1421 Decembrie 12, când întâlnim pe posadnicul Lațcu ⁵²⁾.

În anul 1445 August 11, găsim posadnic pe Stan ⁵³⁾, iar în 1454 August 25, găsim posadnic pe Fedor ⁵⁴⁾.

Deci în legătură cu demnitarul, comandant de cetate, târg, Moldova a suferit influențe dela toate popoarele vecine: Unguri, Poloni și Ruși.

Aceste influențe, din datele documentare înșirate mai sus, se pot vedea că apar aproape simultan, diferența de date fiind mică.

Am văzu că pâr-călabul în Ungaria, avea atribuția de păzitor al porților cetății, atribuție pe care la noi în Moldova o avea demnitarul cu denumirea românească de „portar de Suceava”.

48) Costăchescu: Doc. vol. p. 85—86.

49) Bogdan: Doc. vol. II, p. 425.

50) G. Popovici: Stărostia sepenicensă, în „Omagiu lui Titu Maiorescu”.

51) Bogdan: Organizarea armatei moldovenesti în sec. XV. An. Ac. R. Mem. Sect. ist. seria II. Tom. XXX, nota 40, p. 412.

52) Costăchescu: Doc. vol. I, p. 143 și I. Bogdan: Inscriptii Cct. Albă, nota 2, p. 33.

53) Idem: vol. II, p. 230.

54) Ibidem: p. 208.

Noi credem însă, că pe lângă această atribuție principală, portarul de Suceava mai avea și atribuții administrative și judecătorești, întocmai ca și ceilalți conducători de cetăți din Moldova, numiți pârcălabi, de care se deosebia numai prin titulatura românească ce o purta.

3. ATRIBUȚIILE.

Portarul de Suceava făcea parte din cei 7 mari boieri care formau sfatul țării.

Pe lângă atribuțiile militare legate de cetatea Sucevei, care cădeau în sarcina lui, el era și unul din consilierii Domnului în ceiace privește bunul mers al țării.

În Moldova, ierarhia militară era astfel stabilită: În fruntea armatei era Domnul, care de multe ori încredința comanda armatei demnitarilor săi, cum au fost vornicii: Grozav, Boldur și Carabăț, dar mai ales portarilor de Suceava ca: Șăndrea, Luca Arbure, Barbovschi, Mihul, etc.

În timpul domniei lui Ștefan cel Mare, cetățile joacă un rol de seamă în apărarea Moldovei. Cetatea Sucevei, unde era și capitala țării, capătă un demnitar cu atribuția de comandant și de păzitor al cetății și orașului.

Acest demnitar este portarul de Suceava, pe care de multe ori îl găsim însărcinat cu comanda armatei și în luptele ce se dădeau în țară sau peste hotar. Avem ca exemplu, cazul lui Șăndrea care luptă la Râmnicul-Sărat și a lui Barbovschi în Ardeal și Pocuția.

În celelalte cetăți ale Moldovei, pârcălabii erau șefii administrativi de ținuturi, după cum spune cronicarul Miron Costin⁵⁵⁾, iar după interpolația atribuită lui Misail Călugărul, din cronica lui Grigore Ureche-Simion Dascălul, vedem că ei aveau și rolul de judecători. „Giudecător tuturor la acest ținut”⁵⁶⁾.

Pe „portarul de Suceava” nu-l găsim menționat în documente decât cu atribuția de comandant militar; administrarea orașului și ținutului ce aparținea cetății Suceava, o găsim în sarcina vornicilor de Suceava, după cum ne arată doc. dela anul 1479 August 30⁵⁷⁾.

55) Hasdeu: Arh. ist. Tom. I. I. p. 171.

56) Letopisetul Țării Mold. de Grigore Ureche-Simion Dascălul, ed. C. Giurescu, p. 22.

57) Bogdan: Doc. vol. I, p. 229—232.

Prin acest document, Ștefan cel Mare scoate pe locuitorii satului Rădăuți, atârănători de Mitropolia de acolo, de sub jurisdicția boierilor săi, a staroștilor, a șoltuzului și pârgarilor din Suceava, a soltuzului și pârgarilor din Siret, a *vornicilor din aceste două târguri* și a globnicilor din ținutul Sucevei.

Totuși noi credem, că portarul de Suceava avea și atribuții administrative și judecătorești, întocmai ca și ceilalți pârcălabi moldoveni. Atribuția principală a portarului de Suceava, era aceea de comandant al cetății și orașului Suceava; iar celelalte atribuții administrative și judecătorești, noi credem că el le încredința vornicului, șoltuzului și pârgarilor din târgul Suceava, pe care îi presupunem că ar fi subalternii portarului de Suceava.

În a II-a jumătate a secolului XVI, cetatea Sucevei nu mai prezenta pentru Domnii de acum mare importanță, mai ales că și capitala țării era mutată la Iași și atunci, se instituie în locul portarului de Suceava „după norme polone”⁵⁸⁾ demnitatea de „*hatman*” „ispravnic al tuturor oștilor”⁵⁹⁾.

Odată cu introducerea noului demnitar „*Hatman și pârcălab Sucevei*”, pe portarul de Suceava îl întâlnim foarte rar ca martor în documente. Funcțiunea lui dela această dată este de rang inferior vechiului portar de Suceava.

După cum reiese din niște scrisori rămase dela unii din ei, atribuțiile lor erau numai de ordin administrativ, privind îngrijirea cetății Suceava⁶⁰⁾.

Atribuțiile portarului de Suceava le vom împărți în : atribuții militare și atribuții generale.

1. *Atribuții militare.* Vom trece la citarea exemplelor din care să putem vedea rolul militar, ce l-a avut portarul de Suceava în epoca de dezvoltare a acestei instituțiuni.

După lupta dela Valea Albă — 1476 —, soarta Moldovei depindea acum de rezistența cetăților. Turcii, în frunte cu Sultanul Mahomed II-lea, asediază Suceava, despre care spune vistiernicul

58) Miron Costin : Poema Polonă ; Arh. Ist. Tom. I, I, p. 170.

59) Letop. Țării Mold. : Grig. Ureche, Simion Dascălul, ed. C. Giurescu, pag. 22.

60) N. Iorga: Doc. Bistriței, vol. I, p. 11—12 și Doc. Hurmuzaki, vol. XV, II, p. 783 și 1014.

Sultanului, Angiolello, că era un oraș înconjurat cu șanț, cu case și biserici de lemn acoperite cu șindrilă.

Cetatea, castelul de piatră, era pe o coastă de deal în afara orașului. Sultanul dădu foc orașului Suceava, care fusese evacuat de populație din ordinul Domnului Moldovei, însă cetatea a rezistat fiind apărată cu mult curaj de cumnatul Domnului, boierul Șăndrea care era portar de Suceava.

În anul 1497, când Polonii sub conducerea regelui Ioan Albert atacă Moldova, Ștefan cel Mare s'a hotărît să reziste cu cetățile dinspre Polonia.

În adevăr, Ioan Albert se îndreaptă spre Suceava, care era apărată de către portarul de Suceava, Luca Arbure, iar Ștefan s'a restras cu armata lui în direcția Romanului, așteptând rezultatul asediului Sucevei, care a ținut șapte săptămâni. Bombardarea cetății de către artileria polonă n'a avut nici un rezultat.

Viteazul portar de Suceava, Luca Arbure, cu moldovenii comandați de el, răspund cu artileria de care dispun și repară noaptea stricăciunile, ce le făcea artileria polonă în timpul zilei.

În anul 1510 reîncep năvălirile tătărești asupra Moldovei și Poloniei. Prin luna Noembrie, Tătarii, după ce fuseseră în Lituania, la întoarcerea lor au trecut prin trei locuri în Moldova, prădând dela Orhei, la Dorohoi.

Când Tătarii erau gata să plece cu mari prăzi și cu mulți prizonieri, au fost ajunși la Nistru și atacați pe neașteptate, de hatmanul Corpaciu ⁶¹), care nu este altul decât portarul de Suceava, Luca Arbure. Numele de Corpaciu este luat din cronicile polone, dar schimbat, căci în cronica lui Ioachim Bielski este trecut *Copaț dela cuvântul arbure* ⁶²).

O dovadă, că portarul de Suceava avea atribuții militare o găsim și în documentul dat de Petru Rareș domnul Moldovei, la anul 1546, Mai 15 ⁶³), din care se vede că Bogdan Vodă a luat o jumă-

61) Letop. Țării Mold. de Grig. Ureche-Simion Dascălul ed. C. Giurescu p. 124.

62) Ioachim Bielski: *Kronika Polska*, Varșovia 1792 p. 465, din P. F. Panaitescu: *Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Grig. Ureche și Miron Costin*. Buc. 1925, p. 162.

63) Episc. Melkisedec: *Cronica Romanului*, p. 173.

tate de sat dela Țepești la Olteni pe Bârlad, cu gârle și cu a patra parte din iazul Lozova „dela Dragoș ce fu portar în cetatea Sucevei, pentru că acel Dragoș, portarul, strică un tun de mare pref”.

Acest Dragoș era nepotul lui Luca Arbure și portar al II-lea, căci portarul Sucevei în acest timp era Arbure.

În primăvara anului 1529, portarul de Suceava Barbowschi, cu o parte din armata moldovenească a trecut pe la nordul Moldovei luând drumul spre cetatea Ciceiu; iar în anul 1530, el comandă pe cei 1500 Moldoveni, ce formau garnizoana trimisă de Petru Rareș în Pocuția.

În contra lui Petru Rareș se ridică un mare general polonez, hatmanul Ioan Tarnowschi, care era considerat în istoria militară a Poloniei, ca unul din cei mai mari tacticieni.

În anul următor Tarnowschi atacă Pocuția, care era apărată de portarul de Suceava, Barbowschi. Acesta se întărise în cetatea dela Gwozdziec. Cetatea însă era din lemn cu palisade și n'a putut să ție piept înaintării Polonilor, încât a căzut în mâinile lor.

Petru Rareș, aflând de această înfrângere a comandantului său, se infurié amarnic și voi să-l omoare. Numai datorită intervenției boierilor și în special a lui Mihul, care căpătase o mare încredere în fața Domnului, comandantul Barbowschi scăpă cu viață, însă își pierdu postul însemnat pe care-l ocupase.

Până la anul 1530, Mihul a fost pârcălab de Hotin, iar dela această dată îl găsim că ține locul lui Barbowschi ca portar de Suceava, în timp ce Barbowschi se găsea în Pocuția, în calitate de comandant al trupelor de ocupație.

2. *Atribuții generale.* Când Domnul Moldovei trimetea o delegație cu o anumită misiune la Domnii din țările vecine, portarul de Suceava făcea parte adeseori din această delegație.

În timpul domniei lui Bogdan cel Orb, Moldova se găsea în rivalitate și cu Muntenia și cu Polonia.

În al II-lea războiu a lui Bogdan cel Orb cu Polonia (1509), Moldovenii sunt bătuți și sunt prinși boierii: logofătul Tăutu, Jignicerul Cârje, Costea comisul, etc.⁶⁴).

Urmează tratative de pace și trimiterea solilor din ambele părți. În solia dela anul 1510 Martie 16, au fost delegați de Domn

64) Letop. Țării Moldovei de Grigore Ureche-Simion Dascalul, ed. C. Giurescu, p. 116.

să se ducă la Cracovia, boierii: Luca Arbure portarul Sucevei, Teodor Ivanco și Dragoș din Suceava, portarul al II-lea nepotul lui Luca Arbure (cel care a stricat un tun de mare preț) și reușește această solie să elibereze pe boierii Moldoveni închiși la Lemberg ⁶⁵).

La anul 1511, Aprilie 28, Poloniș au învins pe Tătari, lucru pentru care Bogdan, Domnul Moldovei, prin boierul său Luca Arbure — portarul Sucevei — l-a felicitat pe regele Poloniei.

Documentele de mai jos ni-l arată pe Mihul, fostul pârcălab de Hotin, ca pârcălab de Suceava — castellanus — la anul 1530, în locul lui Barbowschi, purtând tratative de pace cu Bistrițenii.

La anul 1530 Februarie 6 ⁶⁶), Mihul portar de Suceava, Danciul pârcălab de Neamț și „ceilalți boieri aleși și osebiți” se adresează Bistrițenilor în privința păcii făcută cu ei și liberarea boierilor prinși. Semnează: Mihail, pârcălabul Sucevei (Castellanus).

Tot în acest an la 8 Februarie ⁶⁷) Mihul, pârcălabul de Suceava, scrie Bistrițenilor despre nerespectarea păcii de către aceștia. Iscălește: Mihul, Porkolab de Suceava.

Atribuțiile militare și generale înșirate mai sus, le-a avut portarul de Suceava până la data instituirii noului demnitar cu numele de hatman și pârcălab de Suceava la anul 1576, când îl găsim citat între martorii din documente.

Totuși vechea titulatură de „portar de Suceava” se găsește prin documente, alterând cu cea nouă de „hatman și pârcălab de Suceava”, mai bine de un sfert de veac; însă aceasta nu poate fi decât o reminiscență a trecutului, spiritul conservator al diacilor deprinși cu vechile formulare ale documentelor.

După anul 1600, găsim un funcționar cu numele de portar de Suceava, care avea în sarcina lui administrarea cetății Suceava și atribuția de judecător și de hotarnic în anumite ocazii. Acest funcționar este de rang inferior căci nu-l mai găsim citat între martorii din documente.

În anul 1601 Iunie 8, Suceava, Dima portar de cetatea Sucevei se adresează către Birăul de Bistrița, că a trimis un negustor cu bani gata să cumpere cuie de șindrilă de treaba cetății. Roagă ca

65) Uricarul: vol. XVIII, p. 490.

66) Iorga-Hurmuzaki: Doc. vol. XV, I, p. 349—350.

67) Ibidem: pag. 351 și p. 355.

prețul să fie ca cel mai dinainte — câte trei mij la un leu bătut — să cumpere 90.000 cuie ⁶⁸).

Pe la anul 1634, Portarul mare de cetatea Sucevei și soltuzii cu tot sfatul, pargarii, bătrânii din orașul Suceava scriu către Domnul și toți sftnicii din Bistrița, ca să nu închidă drumul către Câmpul-Lung, pentru a umbla negustorii din ambele părți cum a fost și până acum. Cer printr'un negustor să li se vînză cuie de șindrilă și de leături fără vamă ⁶⁹).

Pe portarul de Suceava din timpurile acestea îl găsim și martor în actele de vînzări și cumpărări de pămînturi.

În anul 1641, Ianuarie 19, într'un zapis de vînzare printre mai mulți boieri martori găsim și pe Dima Pită, portarul de Suceava ⁷⁰).

Dela anul 1656 Noembrie 4 ⁷¹) și până la 1658 Octombrie 14 ⁷²), găsim portar de Suceava pe Ieremia Cărcul, citat ca martor în mai multe zapise de vînzare.

Portarul de Suceava este numit acum în unele documente și pîrcălab de Suceava și era delegat de Domn să facă și hotărnicii ⁷³).

La anul 1660 Octombrie 13, Ștefan Vodă Lupul rînduește hotarnic pe Cristea, pîrcălabul de Suceava, să vină și să aleagă hotarul moșiei Berești, ce este pe Siret în ținutul Sucevei, despre vecini.

Tot pe acest Cristea îl găsim într'un document dela 1665 cu numele de portar de Suceava și însărcinat de Domnul Moldovei cu o judecată cerută de Ilie Drăcea, starostele de Cernăuți și alții ⁷⁴).

În timpul domniei lui Dumitrașcu Cantacuzino — 1675 — se dărîmă și cetatea Sucevei din ordinul Turcilor, ca motiv invocându-se, să nu mai aibă unde să se adăpostească oștile nemțești și leșești ⁷⁵).

Din acest momemt și urma ce a mai rămas din vechea și însemnata boierie a portarului de Suceava, dispare complet.

68) Iorga-Hurmuzaki: Doc. vol. XV, II, pag. 783 și în doc. Bistriței: vol. I, p. 11—12.

69) N. Iorga: Doc. românești din Arhivele Bistriței partea I, p. 51—52.

70) Gh. Ghibănescu: Surete și Isoade, vol. III, pag. 284.

71) Idem: Surete XII, pag. 58.

72) Idem: Surete IV, pag. 85.

73) N. Iorga: Studii și documente, vol. VI, pag. 127.

74) Gh. Ghibănescu: Surete; vol. IV, p. 130 și Academia Română pach. LII, fișele Tanoviceanu Arhivele Statului Buc.

75) Letopisetele mold. și Valahiei ed. Kogălniceanu vol. II, p. 209.

4. SUBALTERNII.

În capitolul precedent am arătat care erau atribuțiile portarului de Suceava.

El era locotenentul domenesesc, atunci când Domnul era în capitală, iar în lipsa Domnului, răspundea personal de toată siguranța orașului și cetății Suceava.

Această mare dregătorie a avut și subalterni.

Documentul din anul 1546 Mai 15⁷⁶⁾ ne arată că în timpul domniei lui Bogdan cel Orb, când portar de Suceava era Luca Arbure „Dragoș ce fu portariu în timpul lui Luca Arbure, în cetatea Sucevei, a stricat un tun de mult preț”. Acest Dragoș probabil că era portar al II-lea.

Documentul dela 1520 Iulie 28, Suceava⁷⁷⁾, ne arată că Ștefăniță Vodă confirmă dania satului Țepești pe Bârlad la gura Lortovei, făcută de boierul Luca Arbure portarul Sucevei, nepotului său „sluga noastră Dragoș dela poartă”.

Din anul 1530 August 22 — Suceava⁷⁸⁾ avem un document prin care Petru Rareș, Domnul Moldovei întărește dania făcută de „credinciosul boier Mihul, portarul Sucevei” *slugii sale Sava, ce este portar la orașul nostru Suceava*, cu un sat Cetereni la Cărligătura pe Bahlui.

Intr'un document din anul 1529 Martie 23⁷⁹⁾, Petru Rareș întărește lui Toader Jora, starostele Tecuciului, 3 sate pe apa Nogea.

Între martorii documentului găsim: „*credința panului Plaxa, portarul Sucevei*”. Cum dela anul 1526 Martie 24⁸⁰⁾ și până la 1530 Martie 3⁸¹⁾, găsim între martorii din documente pe Barbowschi portarul de Suceava, apariția lui Plaxa între martori ca portar de Suceava, la anul 1529, o putem explica numai prin lipsa lui Barbowschi la acea dată din Divan, el fiind plecat cu armata de expediție în Transilvania. *Plaxa* a ținut locul de portar de Suceava, pe timpul lipsei lui Barbowschi din țară. Acest boier *Plaxa* nu

76) Episcopul Melkisedec: Cronica Romanului, pag. 173.

77) Ibidem, pag. 155.

78) I. Tanoviceanu: Caetul cu extrase din doc. Acad. Rom. dat sub Nr. 166 la Arhivele St. Buc.

79) Gh. Ghibănescu: Ispisoace și zapise vol. I, partea I, pag. 56.

80) Gh. Ghibănescu: Surete și Isvoade, vol. I, pag. 229.

81) B. P. Hasdeu: Arhiva istorică etc. Tom. I, part. I, pag. 133.

poate să fie decât portar al II-lea și când afirmăm acest lucru, ne sprijinim pe următoarele fapte: 1) apare numai o singură dată cu acest rang între martorii din documente; 2) nu-l mai găsim pomenit nici într'un document cu acest titlu și nici cu altul din acele ce dădeau dreptul a figura ca martor în documente.

La anul 1542 ⁸²⁾, deci după 13 ani, apare între martorii din documente cu titlul de comis și are acest rang până la 1556 ⁸³⁾, când nu-l mai găsim pomenit deloc în documente. Nu putea să ocupe demnitatea de mare portar de Suceava, căci funcția de comis ce o are după 13 ani e mai mică. Deci el a fost în timpul lui Barbowschi portar al II-lea și pe la 1542 este ridicat la rangul de comis.

Cronica ne spune despre domnia lui Alexandru Vodă Cornea: „*Acei lei sălbateci și lupi incruntați, anume Mihul hatmanul și Trotușan logoșatul, dimpreună și cu alții cari erau potriunici lor, dacă omoriră pre Ștefan Vodă, cu toți au rădicat Domn pre Alexandru Vodă, ce-i zicea Cornea, carele fusese atuncea portar la cetatea Sucevei, iară mai denainte vreme fusese slugă la Mihul hatmanul. Și dacă l-au rădicat domn i-au pus nume Alexandru Vodă*” ⁸⁴⁾.

Cercetând documentele timpului aceluia, nu-l găsim pe acest Cornea menționat nici ca portar de Suceava, nici cu o altă demnitate.

Între anii 1530 luna August 22 ⁸⁵⁾ și 1540 Iunie 13 zile ⁸⁶⁾ îl găsim trecut între martorii din documente ca portar de Suceava pe Mihul, care este omorât de Petru Rareș, când vine în a II-a domnie și este numit Petru Vartic ca portar de Suceava, sau „hatman și pârcălab de Suceava” după cum îi zice cronica ⁸⁷⁾.

Deci Cornea trebuie să fi fost portar al II-lea căci și cronica spune că „*fusese slugă la Mihul*”, pe care-l găsim în funcție de portar de Suceava și acest Cornea ajunge Domn al Moldovei, numai prin faptul că era fiu natural a lui Bogdan cel Orb.

82) Gh. Ghibănescu: Ispisoace și zapise, vol. I, partea I, p. 64.

83) Idem: Surete și Isvoade, vol. I, pag. 218.

84) Letop. Țării Mold. de Grigore Ureche-Simion Dascălul, ed. C. Giurescu, p. 153.

85) I. Tanovicearu: Fișele dela Arhivele Statului, Buc.

86) N. Iorga: Studii și doc., vol. XXI, p. 301.

87) N. Iorga: Ist. Chiliei etc., p. 348—349 și Let. Țării Mold. de Grig. Ureche-Simion Dascălul, ed. C. Giurescu, p. 157.

Portarul de Suceava, în afară de subalternii cu numele de portari, mai avea în cetate tot felul de funcționari, care erau tot subalternii lui.

Din anul 1559 Iulie 31, găsim un document prin care Alexandru Lăpușneanu întărește Cămărașului din cetatea Sucevei, Teodor Mateiasevici, două sălașe de ȣigani, dăruite de Mircea Vodă a Valahiei⁸⁸⁾.

Rolul portarilor subalterni trebuie să fi fost acela de a ține locul marelui portar când acesta lipsea din cetate, sau era trimis să comande o armată în afara cetății.

După cum ne arată documentul de mai jos, am putea presupune că între subalternii portarului de Suceava trebuie să fi fost și slujbașii capitalei și al ținutului ce depindea de cetatea Sucevei. Aceștia erau: Vornicii de Suceava, soltuzul, părgarii, etc. Cu ajutorul acestora, portarul de Suceava putea să conducă capitala și cetatea, să adune cele necesare pentru armată, putea să adune oameni la reparatul și întăritul cetății, la aprovizionare în caz de războiu, etc. În sprijinul acestei păreri vom aduce un document cam târziu, dar care e un început de dovadă a presupunerii noastre.

În anul 1634, când portarul de Suceava nu mai are atribuții militare, îl găsim în fruntea tuturor slujbașilor din orașul Suceava, „Portarul mare de cetatea Sucevei și soltuzii cu tot sfatul, părgarii, bătrânii din orașul Suceava scriu către Bistrițeni, ca să nu mai închidă drumul către Câmpul-Lung, pentru a umbla negustorii din ambele părți cum a fost și până acum”⁸⁹⁾.

Încheind acest capitol vedem că portarul de Suceava a avut de subalterni pe portarii al II-lea și pe cămărașul de cetate; pentru ceilalți funcționari: vornicii de Suceava, soltuzul și părgarii, nu am făcut decât o ipoteză, că ar fi subalternii portarului de Suceava, bazându-se pe doc. citat mai sus unde îl găsim pe portarul de Suceava așezat în fruntea lor, precum și pe faptul că portarul de Suceava, nu era altceva decât tot un demnitar asemănător celorlalți conducători de cetăți moldovenești, care erau „părcălabi” și care aveau ca subalterni pe acești funcționari.

88) Surete: vol. XIX, p. 42.

89) N. Iorga: Doc. Bistriței, partea I, pag. 51—52

5. VENITURILE

O altă chestiune ce o avem de cercetat cu privire la portarul de Suceava, sunt veniturile ce i le aducea funcțiunea sa.

Fiind mare boier, de obicei era și proprietar de pământ, căci în aceste timpuri averea era în strânsă legătură cu funcția și prin funcție putea să-și facă o avere mare.

Partea cea mai însemnată a averii o formau moșiile care erau moștenite, cumpărate sau erau dăruite de Domn „*pentru vre-o slujbă credincioasă*”.

Incepând cu „vornicul de Suceava”, pe care noi, prin ipoteza, l'am așezat la baza demnității de portar de Suceava, găsim boieri ca Oană vornic de Suceava, Hudici vornic de Suceava, apoi pe Oană portariul dela 1436, care sunt proprietari de sate, moșii, etc. unele moștenite, iar altele dăruite de către Domni pentru slujbele lor credincioase.

Trecând la Dolh, portarul de Suceava, îl vedem proprietar al mai multor sate și a satului cu numele de Dolhești — astăzi în Jud. Baia — unde el face și o biserică, la care este chiar înmormântat el și fiul său Șandrea, ce a fost tot portar de Suceava.

Dintre portarii de Suceava, acel care a avut mari averi în moșii și sate, a fost Luca Arbure, care în timpul celor aproape 32 ani de slujbă credincioasă în funcția de portar de Suceava, pe lângă trei Domni moldoveni, a reușit să-și facă o mare avere.

Dela el ne-au rămas ca un semn al credinței și bogăției lui, două ctitorii: una la Solca de jos, numit astăzi satul Arburea în Bucovina și alta la Șipote, jud. Iași.

Mari proprietari au fost și ceilalți portari de Suceava ca: Mihul, Petre Vartic, Barnovschi, Balica, etc.

În afară de averea reprezentată prin sate și moșii, ei trebuie să fi avut și mari venituri, aduse de slujba ce o ocupau. Numai datorită acestor venituri puteau să cumpere sate și moșii.

În privința acestor venituri, documentele timpului nu ne vorbesc nimic.

Totuși această demnitate avea veniturile ei speciale, care erau determinate de natura dregătoriei. Cetatea Sucevei credem că a avut anumite venituri create din budgetul Moldovei pentru îngrijirea și întărirea ei cu diferite arme de luptă, necesare unei cetăți de importanța aceleia dela Suceava.

Tot aci se găsea și vama principală ⁹⁰⁾ pentru intrarea și eșirea mărfurilor străine ce veneau pentru Moldova, sau erau în trecere spre țările dela Sud și credem că și de aci își procura anumite venituri, mai ales în natură.

Erau apoi darurile ce le primeau marii dregători la unele sărbători dela subalternii lor.

Fiind comandant militar și luând parte în războaie, i se cuvenea o parte din prăzile de războiu.

Cronicarul Macarie referindu-se la expediția din Transilvania — 1529 — făcută de portarul de Suceava, Barbowschi, iată ce scrie: „Iar cei de sus (din nordul Transilvaniei) arătând și ei nu mai puțină vitejie în fața dușmanilor și întorcându-se cu partea lor de pradă o închinară celui ce i-a fost trimis”.

La 27 Septembrie 1542, Brașovenii făceau daruri de mâncare de post, cu cepe, mazăre, varză, meiu și sămânță de cânepă lui Vodă și hatmanului Vartic, ba mai adăugau și 81 perechi de cisme ⁹¹⁾.

Un venit însemnat, al marilor dregători, îl aducea și dreptul lor de a judeca, din care rezultă acela de a globi sau amenda.

Portarul de Suceava, în calitatea sa de mare boier, credem că a avut și jurisdicția asupra ținutului Sucevei, căci îl găsim intitulându-se și pârălab de Suceava, ori noi știm că pârălabii aveau jurisdicție asupra întregului ținut care depindea de cetate.

Chiar din calitatea de judecător al subalternilor săi, el putea să-și creieze venituri; iar la numirea lor în slujbe, el căpăta anumite daruri în natură sau în bani.

Documentele mai târzii ne artă destule exemple de acestea.

Cu cât subalternii erau mai numeroși și mai bogați, cu atât și darurile erau mai mari.

În afară de darurile subalternilor, mai erau și darurile venite dela diferiți particulari, care apelau la marii dregători pentru a-i susține în judecăți, sau pentru a-i scăpa de pedeapsă.

Alții dădeau daruri pentru a obține o dregătorie, o scutire de dări sau o altă favoare domnească.

Veniturile speciale ale fiecărui dregător, dreptul de judecată, deci și de amendă, darurile subalternilor și uneori și ale particularilor, favoarea Domnească manifestată prin dăruiri de sate, prin

90) Hasdeu, Arh. ist. Tom. I, I, p. 130—132.

91) N. Iorga: Ist. Armatei Românești, vol. I, pag. 284.

scutiri de dări, sunt toate mijloace prin care marii dregători puteau ajunge la avere.

6. RANGUL IERARHIC

În acest capitol vom cerceta care este locul ce-l ocupa în Divan portarul de Suceava.

Dela anul 1479 Aprilie 29 ⁹²⁾ și până la anul 1481, găsim în toate documentele pe Șăndrea portarul de Suceava ocupând în Divan locul al III-lea. Dacă așezăm, în fruntea Divanului pe logofăt — cu toate că el se găsește trecut la sfârșitul documentelor — atunci portarul de Suceava ocupă locul al IV-lea.

Șăndrea fiind și cumnat cu Domnul Moldovei, se bucura de multă trecere în fața Divanului și de aceea ocupă locul în fruntea celorlalți pârcălabi de cetăți.

Iată și ordinea din Divan :

I. Vornicul; II. Pârcălabul de Cetatea Albă; III. Pan Șăndrea, Portarul Sucevei; IV. Pârcălabul de Neamț; V. Pârcălabul de Orhei; VI. Pârcălabul de Kilia; VII. Pârcălabul de Roman; VIII. Spătarul; IX. Vistiernicul, etc. ⁹³⁾.

Dela anul 1486 Septembrie 14 ⁹⁴⁾, când găsim pe Luca Arbure portar de Suceava, și până la anul 1576, când apare în Divan noul demnitar „*Hatmanul și pârcălabul Sucevei*”, deci timp de aproape 100 ani, locul portarului de Suceava în Divan se menține mereu în locul al VI-lea.

I. Logofătul; II. Vornicul; III. Pârcălabul de Hotin; IV. Pârcălabul de Neamț; V. Pârcălabul de Roman și al VI. Portarul de Suceava.

Portarul de Suceava era superior spătarului, căci după portarul de Suceava vine în ordine neschimbată: *spătarul, visternicul, postelnicul, paharnicul, stolnicul, comisul*.

Cu toată importanța ce o avea portarul de Suceava, îl găsim după cum este aranjat în Divan, ca fiind cel mai mic dintre pârcălabi.

Cazul cu portarul de Suceava, față de ceilalți pârcălabi de cetăți, este asemănător cu ierarhia dintre cei doi vornici din Moldova.

92) Bogdan: Doc. vol. I, p. 224.

93) Surete: vol. VIII, p. 22.

94) Bogdan: Doc. vol. I, p. 289.

când această demnitate a fost scindată pe la anul 1562, vornici fiind: Ionașcu Zbierea și Crăciun⁹⁵).

Pe vornicul Țării de jos îl găsim în Divan, înaintea vornicului Țării de sus și atunci când se făcea o avansare, găsim că vornicul Țării de sus este avansat ca vornic al Țării de jos.

Vornicul Țării de jos, fiind departe de scaunul domniei, se simțea nevoia ca aci să fie un om priceput și cu multă experiență, care să facă față imediată oricărei situații ce s'ar ivi și de aceea se bucura de o atenție deosebită din partea Domnului.

Acelaș caz era și cu portarul de Suceava față de ceilalți pâr-călabi de cetăți.

Prin aceasta nu vrem să arătăm inferioritatea persoanei care ocupa funcția de portar de Suceava, căci în această demnitate au fost oameni mari ca: Șăndrea, Luca Arbure, Mihul, etc. Așezarea lui după pâr-călabul de Roman se mai poate explica și prin aceea că, atribuțiile portarului de Suceava erau sub directa supraveghere a Domnului, pe când a celorlalți conducători de cetăți — pâr-călabi — atribuțiile erau multiple și inițiativa particulară își avea rostul ei.

Datorită acestor multiple ocupații și libertății de acțiune, de care se bucurau pâr-călabii celorlalte cetăți și mai ales al Hotinului, atunci când erau chemați la Divan, li se dădea o atenție deosebită față de ceilalți demnitari, care se găseau în apropierea Domnului și a scaunului domnesc. Găsim și cazuri, când pâr-călabul de Hotin este adus ca portar de Suceava — cazul lui Mihul, care până la anul 1529 Martie 20, este pâr-călab de Hotin⁹⁶), iar la anul 1530 îl găsim portar de Suceava, în locul lui Barbowschi.

Aceasta desigur nu este o degradare, ci din contră o credem ca o cinste, ca să fie slujbaş lângă scaunul Domniei.

Petru Rareș simțise că pâr-călabul de Hotin, Mihul, avea simpatie pentru Poloni și de aceea l-a luat dela Hotin și l-a făcut portar de Suceava, pentru a-l supraveghea mai de aproape. Avem și un caz când portarul de Suceava este trimis pâr-călab de Hotin.

Luca Arbure, portarul de Suceava, căzând în disgrația lui Ștefăniță Vodă, este îndepărtat de lângă Domn și trimis pâr-călab de Hotin, la anul 1523 Martie 15⁹⁷). Aci la Hotin se mai găseau încă trei pâr-călabi.

95) Gh. Ghibănescu: Din domnia lui Ștefan cel Mare. Arhiva dela Iași, vol. XV, p. 212—216.

96) Surete: vol. IX, p. 19.

97) Surete: vol. I, p. 371.

Deci: portarul de Suceava, era comandant de cetate ca și pâr-călăbii de Hotin, de Neamț și de Roman ; iar faptul că el este așezat în Divan, la urma celorlalți pâr-călăbi îl explicăm prin aceea că rolul lui era mai puțin însemnat ca a celorlalți comandanți de cetăți, el fiind comandantul cetății unde își avea reședința și Domnul țării.

În cetatea Sucevei, comandantul suprem era însuși Domnul, iar portarul de Suceava nu era decât un locotenent, care executa ordinele primite dela Domn.

7. IMPORTANȚA POLITICĂ A PORTARILOR DE SUCEAVA ÎN CONDUCEREA MOLDOVEI.

În afară de atribuțiile ce erau în directă legătură cu funcția ce o ocupa portarul de Suceava, acest înalt demnitar a jucat și un mare rol politic în trecutul istoric al Moldovei.

El tratează anumite chestiuni în litigiu cu Bistrițenii sau cu Polonii.

Pune la cale — datorită rolului lui militar — comploturi contra Domnului Moldovei și numește noui Domni — cum e cazul portarului de Suceava, Mihai, care-l face pe Cornea să fie Domnul Moldovei și portarul de Suceava, Sturza, care-l alege pe Ioldea ca Domn al Moldovei.

Mulțimea faptelor și nevoia relațiunilor cu popoarele vecine l-au făcut pe Ștefan cel Mare să recurgă la boierii săi, pentru a le încredința diferite misiuni diplomatice pe la Turci, Poloni sau Unguri și atunci s'a format un fel de școală diplomatică care a creiat o serie de oameni politici.

Dintre acești boieri era format consiliul de pe lângă Ștefan cel Tânăr, care fiind minor, avea nevoie de un fel de regență, care să conducă țara. În fruntea acestei regențe — consiliu — a fost cel mai de seamă boier moldovean, Luca Arbure portarul Sucevei, care conduce destinele Moldovei și face educația politică a tânărului Domn. Peste câțiva ani, politica internă a Moldovei ia o întorsătură neașteptată, din cauza lipsei de armonie dintre grupul boieresc și Domn, care duce la criza politică din anul 1523.

Boierii moldoveni pun la cale o conspirație împotriva Domnului și e bănuir de aceasta și primul sfetnic al Domnului, Luca Arbure.

Domnul întăritat de acest fapt taie la Hârlău în ziua de 23

Aprilie 1523 pe fostul său dascăl, portarul de Suceava Luca Arbure, iar nu mult timp după aceea, în același an au fost tăiați și ceilalți 2 fii ai săi, Teodor și Nechita. Astfel se termină viața aceluia ce a fost portar de Suceava timp de 32 ani.

Pe la anul 1538, în Moldova, un puternic partid boieresc luptă contra Domnului, ajuns despot pe baza succeselor sale. În fruntea nemulțumiților se găsea boierul *Mihu*, care ajunge portar de Suceava la anul 1530.

Despre acest boier Mihu, ajuns portar de Suceava și conducătorul boierilor nemulțumiți, iată ce spune cronicarul Macarie ⁹⁸⁾, fost episcop de Roman: „Era un oarecare Mihul, boier mare, Arbănaș de neam, om foarte viclean și cum s'ar zice smuțând și răsvrătind pe toți. Pe față el se arată că are iubire curată către Domn, iar în taină punea la cale vicleșuguri și țesea sfaturi pline de clevetiri, împrietenindu-și pe toți cei doritori de a pune mâna pe lucruri străine și a-și înmulți pe ale sale pe căi nedrepte” ⁹⁹⁾.

Mihul, portarul de Suceava, împreună cu alți boieri organizează complotul pentru detronarea și prinderea lui Petru Rareș. Datorită credinței ce o avea față de Domn, chelarul Hăra a adus la cunoștință Domnului său, planul boierilor și Petru Rareș a avut timpul să-și scape viața ducându-se în cetatea Ciceiu. Tot Mihul a îndemnat pe episcopul Anastase al Vadului, să-l prindă pe Petru Rareș. Sunt dovezi care ne arată legătura dintre episcopul Anastase și Mihul: „Cartea ce ai trimis-o lui Mihul Pârcălabul, noi bine am înțeles-o ¹⁰⁰⁾”, scrie Ștefan Lăcustă către episcopul Anastase.

Intrigant din fire, Mihul portarul Sucevei a pus la cale și complotul contra lui Ștefan Lăcustă, urmașul lui Petru Rareș. Se organizează un complot în fruntea căruia era Mihul și Trotușan și în Decembrie 1540, într-o noapte, Domnul este surprins dormind în foisorul din cetate de boierii înarmați, însoțiți de slugile lor și Domnul cade străpuns.

În loc de tânguiri, se auzeau aclamații pentru moartea Domnului și pentru alegerea noului Domn „*Alexandru Vodă*, ce-i zicea

98) Cronica lui Macarie cuprinde povestirea evenimentelor istoriei moldovenești dela 2 Iulie 1504 până la anul 1551 (începutul domniei lui Ștefăniță Rareș). Întâi a scris până în primăvara anului 1542, apoi scrie restul. Cronica lui Macarie s'a păstrat în 3 sbornice. (Letopisețele moldovenești scrise slavonește), p. 69 — Ilie Minea.

99) Ilie Minea, Letopisețele moldovenești scrise slavonește, p. 76.

100) St. Nicolescu: Doc. slavo-române, p. 169.

Cornea, carele fusese atunci portar la cetatea Sucevei, iar mai denainte vreme fusese slugă la Mihul hatmanul. Și dacă l-au ridicat Domn i-au pus nume Alexandru Vodă" ¹⁰¹).

Și portarul Cornea a luat parte la complot, împreună cu stăpânul său Mihul, marele portar de Suceava, căci numai așa se poate explica cum de ajung complotiștii până la foișorul din cetate, fără să fie surprinși.

Cronicarul Macarie simpatiza pe Ștefan Lăcustă și de aceea zice că a murit nevinovat „.....care nu mult după aceea lângă patul domnesc a băut paharul neîndurat al morții” apoi continuă: „Ca niște lei sălbateci au năvălit asupra-i și multe răni făcându-i l-au omorît și l-au scos afară. Această plată au luat Ștefan Vodă de la ceia ce-i miluise, mai apoi dela Dumnezeu, curândă vreme le-au venit osândă asupra, de au luat și ei plata pentru moartea lui Ștefan Vodă” ¹⁰²).

În jurul domnului nou, Alexandru Cornea, boierii dușmani lui Petru Rareș preparau rezistență contra lui Rareș. Centul acestei rezistențe era Cetatea Nouă (Romanul). Între boierii partizani ai efemerei domnii a lui Alexandru Cornea, se numărau: Mihul portarul de Suceava, Troțușan logofătul, Petrașco, Crasneș, Cosma, etc. Cu acești boieri a încercat Cornea să organizeze rezistența în contra lui Petru Rareș, care deși venia cu steag dela Sultan, totuși întâlnește în țară foarte multe simpatii. Sub conducerea lui Vartic, un om dibaciu, care știa când să părăsească o cauză pierdută, oastea cea mare pleacă la Dunăre pentru a ajuta pe Rareș. „Boierii se grăbesc să întâmpine pe Domn la Galați, după ce prinseră și lăsară sub pază în Cetatea Nouă pe Mihul, Troțușan etc.” ¹⁰³).

Părăsit de toată lumea, Cornea împreună cu unul din boierii săi, anume Petrașco, au fost prinși pe când fugiau spre granița munților și Miercuri 23 Februarie 1541, au fost decapitați. Câteva zile mai târziu, au fost scoși din Roman boierii: Mihul portarul de Suceava, Troțușan logofătul, Cosma, etc. duși la Domn în Suceava „unde cu munci grele i-a muncit și le-a tăiat capetele” ¹⁰⁴).

101) Letop. Țării Mold. Grigore Ureche-Simion Dascălul, ed. C. Giurescu, p. 153.

102) Ibidem : pag. 152.

103) Ibidem, p. 154.

104) Ibidem : pag. 156.

În locul lui Mihul, a fost pus portar de Suceava, Petre Vartic, feciorul lui Vartic ¹⁰⁵).

Nu cunoaştem aproape nimic din activitatea lui Vartic, portarul Sucevei, atât ştim numai că în timpul domniei lui Iliaş Rareş, el este omorît.

Cronicarul Macarie ne spune: „Şi în domnia lui în anul 1548 Aprilie 7, Sâmbătă după Paşti, au tăiat capul lui Vartic hatmanul în târg în Huşi şi l-au dus de l-au îngropat în mănăstirea Po-brata ¹⁰⁶).

În timpul domniilor lui Iliaş şi Ştefăniţă Rareş, Polonia a fost locul de azil pentru toţi boierii moldoveni, nemulţumiţi de felul cum era condusă ţara de urmaşii lui Petru Rareş, care făceau greşeli peste greşeli.

La 3 Septembrie 1552, Ştefăniţă Vodă, care plecase într-o plimbare, aşezându-şi cortul lângă Țuțora, la pod, este asasinat de către boierii din țară, care erau de bună seamă înțeleși cu boierii pribegi din Polonia.

În fruntea boierilor asasini a fost Sturza, portarul Sucevei şi Gavril Movilă, mare vornic.

Imediat după asasinat şi fără să mai aştepte venirea boierilor pribegi, ei ridicară ca domn pe un boier din mijlocul lor, pe Joldea la 3 Septembrie 1552 ¹⁰⁷), care nu domneşte decât trei zile, căci vine ca Domn Alexandru Lăpuşneanu susţinut de boierii pribegi, care se reîntoarseră în țară.

Boierii, care la 18 Noembrie 1561, îl părăsiseră pe Lăpuşneanu la Verbia, era firesc să părăsească şi pe Despot, dacă va depăşi programul pentru care luptau ei. După lupta de la Prut, intervine un armistiţiu între Barnowschi portarul Sucevei şi Stroici şi Moţoc, cari au intrat în serviciul lui Despot.

Din cauza greşelilor făcute de Despot, în August 1563, se formează un puternic partid boieresc, condus de Barnowschi, portarul Sucevei şi care se grupează în jurul lui Ştefan Tomşa, numit de Despot Vodă, comandant al trupelor moldovene, adică hatman.

La începutul domniei lui Despot Vodă, Tomşa era un simplu curtean, căci Vodă îl lăsase fără boierie. Mai târziu însă, când Despot simţise că nu se mai bucură de simpatia boierilor şi are rival

105) Letop. Țării Mold. Grig. Ureche-Simion Dascălul, ed. C. Giurescu, p. 151.

106) Ibidem, p. 164.

107) I. Minea: Începutul domniei lui Alex. Lăpuşneanu, p. 3—7.

pe Wisznovieski, a început să îmbuneze pe boieri și dădu lui Tomșa hătmănia cea mare — general peste oștile moldovene — lăsând lui Barnowschi numai portăria Sucevei.

În ziua de 10 August, pe malul Siretului, sfatul boierilor în frunte cu Barnowschi hotărîră ca Tomșa să le fie Domn. Îi deteră numele de Ștefan Vodă și porniră ca să cucerească țara. Barnowschi, portarul Sucevei, după alegerea lui Tomșa ca Domn, uneltea cu Moțoc pentru prinderea lui Wisznovieski și au reușit și aci.

Cel mai mare dușman a lui Despot era Barnowschi, portarul de Suceava, care a luptat cu atâta înverșunare la asediul Sucevei, unde era Despot ascuns, încât și-a pierdut și viața sub zidurile cetății.

În timpul domniei lui Bogdan Lăpușneanu, portarul de Suceava Dumitru (Dânga) și Gavril logofătul au ajutat pe Doamna Ruxandra în conducerea țării, formând o regență, deoarece Bogdan Lăpușneanu era minor având 15 ani ¹⁰⁸) și tot acești doi boieri au ieșit înaintea lui Ioan Vodă Armeanul și l-au primit la sosirea lui în țara Moldovei ¹⁰⁹).

În timpul domniei lui Ioan Vodă Armeanul, găsim portar de Suceava pe Slăvilă, acel care trece de partea Turcilor cu o armată de 13000 oameni, trădând astfel pe Domn și țara lui. Acest rol a fost atribuit în mod greșit lui Ieremia Golia. Cronicarul Ureche ne spune că și Slăvilă hatmanul a trecut la Turci. E vorba tot de Slăvilă, portarul de Suceava, pe care Ureche îl numește Hatman. Acest Slăvilă hatmanul presupunem că este una și aceeași persoană cu Ieremia hatmanul, sub numele de Ieremia Slăvilă ¹¹⁰).

Din toate cele înșirate în acest capitol, vedem că în fruntea boierimii, în toate manifestările din acest timp, găsim pe portarul de Suceava, care datorită atribuțiilor ce le deținea, putea să fie inițiatorul și conducătorul mișcărilor boierești.

108) I. Minea: *Letopiseștele mold. scrise slavonește*, p. 126.

109) *Ibidem*, p. 128.

110) Sever Zotta, *O mistificare genealogică, etc. Închinare lui N. Iorga*, 1931, p. 430.

II. HATMANUL ȘI PÂRCĂLABUL DE SUCEAVA

1. VECHIMEA HĂTMÂNIEI ÎN MOLDOVA.

Pentru lămurirea acestui capitol, vom arăta mai întâi ce se cunoaște până astăzi în această chestiune — adică părerile istoricilor noștri — și apoi pe bază de documente contimporane, noi vom căuta să stabilim data de când această dregătorie există în Moldova.

Problema vechimii hătmăniei în Moldova, a fost discutată pentru prima dată de G. Popovici în recenzia făcută asupra lucrării lui Nicolas Blaremborg ¹⁾ și apoi de I. Tanoviceanu în „Contribuțiuni la biografia unora din cronicarii moldoveni” ²⁾.

Ambii cercetători combat afirmațiile din interpolația atribuită lui Misail Călugărul din cronica lui Grigore Ureche-Simion Dascălul și susțin că hătmănia apare în Moldova către sfârșitul secolului XVI. I. Tanoviceanu fixează chiar data apariției hătmăniei, la anul 1588 Aprilie 2, în persoana lui *Andrei hatman și pârcălab Sucevei*. El ajunge la această concluzie sprijinindu-se pe un document găsit la Academia Română, pergamentul 56.

Dăm mai jos afirmațiile lui G. Popovici :

„Cititorii noștri vor fi observat că nu am numit până acum una „din cele mai însemnate boierii, hătmănia, pe care vornicul Ureche „o crede instituită deodată cu celelalte de Alexandru cel Bun. Logo-„fătul Miron Costin mai critic decât Ureche, află că acest oficiu a „fost introdus mai târziu”. „Mai înainte” asigură el, „vornicii cei mari conduceau oștile” „..... „In Moldova Ieremia Movilă a instituit cel „dintâiu demnitatea de Hatman, luând norma din Polonia” ³⁾.

„O afirmație mai precisă găsim în „Condica ce are întru sine

1) Conv. lit. vol. XX (1887), p. 681.

2) Anale, Tom. XXVII (1905), p. 232—239.

3) B. P. Hasdeu: Arh. Istorică, Tom. I, I, p. 170.

„obiceiuri vechi și noi (1762) scrisă de Gheorgache al II-lea logofătul”⁴⁾. Hatmanul „explică condica obiceiurilor” ce se scrie la „titulașul lui și Părcălab Sucevei, fiindcă și vornicia Sucevei este în „seama Hatmanului, iar în vechile vremi, hatmanul nu era, ci în „locul hatmanului era o boierie ce se numia Vel portar de Suceava”... „hatman este titlatura nouă și de căpetenie „portar de Suceava mai mult o aducere aminte”.

„Până înspre sfârșitul jumătății a doua a veacului XVI, nu aflăm în documente un singur cuvânt, care ne-ar îndreptăți să credem că a existat pe atunci un rang boieresc numit hătmănia; pe de altă parte documentele dela Ștefan cel Mare începând, dau pe rând mărturie despre existența „portăriei de Suceava”. Portarul era totodată și părcălab de Suceava”⁵⁾.

„Mai în urmă se ivesc documente în care apare „hătmănia” noi o întâlnim sub titlul cumulativ „hatman și părcălab de Suceava”. Un lucru însă contravine stabilirilor de mai sus. Atât în Analele Putnene cât și în letopisetul lui Ureche-Simion Dascălul, întâlnim dela Ștefan cel Mare încoace persoane înzestrate cu titlul „hătmăniei.

„Existența lor istorică este scoasă din sfera îndoielii. Se știe deasemenea că amândouă cronicile au fost scrise pe baza unor alcătuiri vechi, etc.”.

*Dăm în această privință și părerile lui I. Tanoviceanu*⁶⁾:

„Nici sub Alexandru cel Bun ori urmașii săi nici chiar sub Ștefan cel Mare, Bogdan Vodă, Ștefăniță Vodă și Petru Rareș n’au existat doi vornici mari, ci unul singur; de asemenea sub nici unul din acești Domni nu găsim un hatman „ispravnic pe toate oștile țării”, ci un portar de Suceava și mai mulți părcălabi pe la diferite cetăți ale Moldovei.

„Cea mai veche mențiune de hatman moldovenesc ce am găsit-o în documentele originale ale veacului al XVI-lea este dela 2 Aprilie 1588 (7096), care se află la Academia Română pergamamentul 56, din colecțiunea pergamentelor cu pecetea de ceară atârnată, acest document pomenește printre boieri pe Andrei ghetman

4) Gheorgache Logofătul: Letopisește, Tomul III, p. 301, ed. Kogălniceanu.

5) Wikenhauser: Solka — Inscricția mormântală a lui Luca Arbure, pag. 11. Cernăuți, 1877.

6) Contribuțiuni la biografia unora din cronicarii moldoveni, Analele Acad. Rom., Tom. XXVII., Buc. 1905, pag. 231.

„pârcălab Suceavscăi. Un alt document, proprietatea profesorului „Crețu, numește pe un Gheorghe ghetman i pârcălab Suceavscăi și „poartă data de 28 Ianuarie 1590; iar după 1597, acesta devine „titlul obișnuit pe care-l poartă Simion Movilă până la anul 1600, „Văscan Orăș, până la 1607, etc.“.

Istoricii Grigore Tocilescu și A. D. Xenopol afirmă — luându-se după intepolația lui Misail Călugărul, din cronica lui Ureche-Simion Dascălul — că hătmănia este o creație a lui Alexandru cel Bun ⁷⁾.

D-l N. Iorga afirmă că hătmănia a fost introdusă în Moldova, cu câțiva ani mai târziu de anul 1578 „când se găsi de cuviință „ca Moldova să-și aibă statornic hatmanul“ ⁸⁾.

D-l Gh. Ghibănescu crede că titlul de hatman apare abia către anul 1580 ⁹⁾.

D-l P. P. Panaitescu susține că : „în Moldova funcțiunea „de hatman apare abia în vremea lui Alexandru Lăpușeanu. Înaintea lui este combinată cu aceia a conducătorului cetății Suceava, „care purta numele de portar de Suceava. În vremea lui Petru Rareș „apare sub numele hatman și portar de Suceava și numai în vremea lui Alex. Lăpușeanu, apare numele de hatman singur“ ¹⁰⁾.

Am arătat până aci, care sunt părerile istoricilor în privința vechimii hătmăniei în Moldova.

Din părerile pe care le dau istoricii noștri asupra apariției hătmăniei în Moldova, vedem că mai toți fixează data de 1588, pentru începutul hătmăniei.

Singur d-l P. P. Panaitescu îi pune începutul din timpul domniei lui Petru Rareș.

Noi vom dovedi pe bază de documente și cronici, că hătmănia apare în Moldova nu la anul 1588 Aprilie 2, cum o fixează I. Tanoviceanu și după el toți ceilalți cercetători, ci în primă jumătate a secolului XVI, la anul 1542.

Dela această dată, găsim în documente pe unii portari de Suceava, intitulându-se cu numele de „hatman“ cu toate că în același timp îi găsim între martorii documentelor interne, cu funcția de portari de Suceava.

7) I. Tanoviceanu: Probe noi de falsitatea isvodului lui Clănău. Arhiva dela Iași, vol. III (1892), p. 470.

8) N. Iorga: Chipuri și icoane, p. 158.

9) Uricarul, vol. XVIII, p. 10.

10) P. P. Panaitescu, Cursul: Istoria culturii românești, 1927, p. 74—75.

Cum Moldovenii au fost mereu în contact cu Polonii — aci, găsindu-și locul de refugiu boierii nemulțumiți, mai ales cei din timpul urmașilor lui Petru Rareș — au căutat să imite organizația militară polonă, împrumutând și numele comandantului militar polon, care era „hatmanul”. Era o mare cinste pentru portarul de Suceava de a se numi hatman, nume ce-l purtau comandanții de oștiri din țările mari ca Polonia și Germania.

Pe Vartic portarul de Suceava, noi îl găsim intitulându-se hatman, în anul 1542 într-o scrisoare adresată Voevodului Transilvaniei, prin care arată că acum este momentul să scape creștinătatea de Turci. El semnează: *Vartic hatmanul Moldovei*¹¹).

De unde până la anul 1540, cronica lui Ureche-Simion Dascălul numește pe portarii de Suceava „hatmani”, la această dată găsim în cronică titulatura, pe care o întâlnim mai târziu și în documente: aceia de „hatman și pârcălab de Suceava”.

„Intr'aceiași zi Petru Vodă au pus pre Petre, feciorul lui Vartic, hatman și pârcălab de Suceava”¹²).

Polonezul Sieniawski ne povestește că „hetman” Mihul a fost ucis la 11 Martie 1541, de Petru Rareș, iar în loc s'a pus „Vartic hetman i starostha Soczawskyem”¹³).

La anul 1541 Iulie 23, găsim că „hatmanul Petre Vartic stătea înaintea porții Brașovului”¹⁴).

La 27 Septembrie 1542, Brașovenii făceau daruri de mâncare de post cu cepe, mazăre, varză, meiu și sămânță de cânepă lui Vodă și hatmanului Vartic, ba mai adăugiau și 81 perechi de cisme¹⁵).

La anul 1549, Iliăș Vodă întărește o împărțire a unui sat. Actul este scris de *Hatmanul Dumitru*¹⁶). Pe acest hatman Dumitru, îl găsim portar de Suceava dela anul 1552.

În anul 1552, hatmanul Ion Sturza, dă mănăstirei Vatopedul 200 galbeni, un vas de argint și devine ctitor¹⁷). Pe hatmanul Sturza

11) N. Iorga, Scrisori, p. 29; Hurmuzache: Vol. II, p. 240.

12) Letop. Țării Mold. Grig. Ureche-Simion Dascălul, ed. Giurescu, p. 157.

13) N. Iorga: Chilia și Cet. Albă, p. 348—9.

14) Quellen der Stadt Kronstadt, III, p. 108 și N. Iorga, Ist. armatei românești, vol. I, p. 283.

15) Ibidem, p. 176. — Ibidem, p. 284.

16) B. P. Hasdeu: Arh. ist. a Rom., Tom. I, p. I, pag. 43. Buc. 1865.

17) Surete, vol. XIX, p. 13.

sau Sturzevici îl găsim între martorii din documente ca portar de Suceava.

În timpul domniei lui Despot Vodă, pe lângă portarul de Suceava, Barnovschi, găsim comandant al armatei moldovenești pe Tomșa, cu numele de „*hatman*” *general peste oștile moldovene*; Barnovschi rămânând numai cu portăria Sucevei¹⁸⁾.

Dela această dată, putem admite o bifurcare a atribuțiunilor militare în sarcina a două persoane: portarul de Suceava cu organizarea militară a cetății Suceava și apărarea ei; iar hatmanul cu comanda întregii oștiri moldovenești, căci numai așa se explică numirea lui Tomșa ca hatman, în timp ce Barnovschi era portar de Suceava. Dela anul 1576, aceste două demnități sunt încredințate unei singure persoane, intitulată: „*hatman și pârcălab de Suceava sau hatman și portar de Suceava*”.

Din timpul domniei lui Alex. Lăpușneanu, se face bifurcarea vorniciei în: vornicul țării de jos și vornicul țării de sus¹⁹⁾.

Trecem mai departe la înșirarea documentelor și cronicilor din care să se vadă existența hătmăniei înainte de anul 1588.

Dela anul 1566, avem mărturia cronicii moldo-polone — care este scrisă la această dată — și care pune pe *hatman* în fruntea dregătorilor moldoveni.

La anul 1588, Petru Vodă întărește niște cumpărături răscumparate dela Teodosia, *femeia lui Dan Hatman*²⁰⁾. Acest boier Dan este portarul de Suceava dela 1554—1555.

Intr'un zăpis dela anul 1576, găsim între boierii martori pe' Burcă vel vornic, *Slăvilă hatman și pârcălab Sucevei*, Gate vornic și Ilie vel spătar, etc.²¹⁾.

Intr'un document dela 8 Noembrie 1576, este vorba de Ieremia, care a *fost hatman* și care a luat mănăstirii Moldovița două sate redade prin acest hrisov mănăstirii²²⁾. După toate probabilitățile Ieremia Hatmanul este aceeași persoană cu Slăvilă Hatmanul pomenit mai sus.

Iancul Voevod, într'un document dela anul 1581 Maiu 8, întâ-

18) Letop. Țării Mold. Grig. Ureche-Simion Dascălul, ed. C. Giurescu, p. 191.

19) Gh. Ghibănescu: Din domnia lui Ștefan cel Mare: Arhiva dela Iași, vol. XV.

20) Ispisoace, vol. I, p. I, pag. 184.

21) Th. Codrescu: Urlicarul, vol. XXIII, p. 66.

22) Wäckenhauser: Die Urkunden des Klosters Moldovitz, p. 87.

rește stăpânirea pe satul Mănăilești la Bacău. Găsim între martori pe cei doi vornici, pârălăbul de Hotin, de Neamț, de Roman și apoi pe „*pan Balica hatman și portari Sucevei*”²³).

La anul 1582 Iunie 15, *Andrei hatmanul*, Stan vel comis și Iancul vel ușer, prețuesc 12 cai cu 24000 bani²⁴).

Intr'un document dela anul 1582 August 6, Petru Voevod dă o întărire mănăstirii Sucevița. Între martorii documentului găsim trecut pe Balica portar de Suceava, iar în corpul documentului e trecut: „*pan Balica hatman*”²⁵).

În documentul dela anul 1586, vedem că *Gheorghe hatmanul*, portar de Suceava, dă ordin lui Albul vornicul de Suceava, să meargă să cerceteze dreptul mănăstirii Slatina pentru satul Buruenești, să adune martori bătrânii din oraș și să fixeze hotarul²⁶).

În anul 1587 Iulie 10, Petru Vodă dă confirmări de țigani mitropoliei din Roman. Scrie: *Andrei hatmanul*²⁷).

În anul 1588 Ianuarie 28, Petru Vodă întărește boierului *Andrei hatman și pârălăb Sucevei*, o cumpărătură din ținutul Sucevei. În rândul martorilor din Divan găsim: „*pan Andrei*, portar Sucevei²⁸).

Până aci, am înșirat mai multe documente, din care să se vadă că numirea de „*hatman*” apare în documentele moldovenesti, începând cu anul 1542, în persoana lui *Petre Vartic*, care era și portar de Suceva.

Deci afirmația lui I. Tanoviceanu, că hătmănia apare în Moldova la anul 1588 Aprilie 2, nu este întemeiată, căci documentele înșirate mai sus, ne arată că această demnitate apare cu patru decenii mai înainte de data fixată de el.

Dela anul 1542 — apariția hătmăniei — începe lupta între numirea veche de portar de Suceava și cea nouă de hatman, care căuta s'o înlocuiască, luptă, care durează aproape patru decenii, până la anul 1576.

Această alternanță a noiei numiri este datorită spiritului de tradiție a diacilor domnești, care păstrau vechiul tipic al hrisoavelor

23) Surete, vol. XIX, p. 148.

24) Acad. Rom. condica 234 fila 40 (copie) Fișele Tanoviceanu dela Arh. Statului Buc.

25) Gh. Ghibănescu: Surete, vol. XIX, pag. 177.

26) N. Iorga: Studii și doc., vol. V, pag. 395.

27) Biblioteca Ac. Rom. LXI, 8. — Hurmuzaki, vol. XI, pag. 901, regeste.

28) Gh. Ghibănescu: Surete, vol. XX, pag. 6.

moldovenești. Lupta aceasta continuă chiar și după ce hatmanul și pârcălabul Sucevei, ocupă locul portarului de Suceava, în rândul marilor boieri.

Introducerea în Divanul domnesc a noului demnitar, care este hatmanul, s'a făcut abia pe la anul 1576, când s'a adăogat la demnitatea de hatman și aceea de portar de Suceava, iar mai apoi pe aceea de pârcălab de Suceava.

S'a recurs la această formulă pentru a nu se creia o nouă boierie și pentru a se păstra vechea rânduială a dregătorilor.

Aceiași dificultate a întâmpinat și în Polonia introducerea demnitarului cu numele de hatman, care a fost primit în Senatul țării abia în prima jumătate a sec. XVIII-lea, când Senatul polon s'a modificat, cu toate că această demnitate exista în Polonia, încă din a II-a jumătate a sec. XIV-lea ²⁹⁾.

In concluzie: Demnitarul cu numele de „hatman” apare documentar în Moldova la anul 1542, când întâlnim pe boierul Petre Vartic intitulându-se „hatman al Moldovei”. La anul 1549, îl găsim pe Dumitru portarul de Suceava, intitulându-se tot „hatman” și la 1552, îl găsim pe Ioan Sturza hatman.

În timpul domniei lui Despot Vodă, atribuțiile militare se scindează: Barnovschi rămâne portar de Suceava, iar lui Tomșa i se dă titlul de „hatman” încredințându-i-se comanda întregii armate moldovenești.

La anul 1576, găsim pe boierul Slăvilă „hatman și pârcălab de Suceava” și tot dela această dată apare în Divanul țării demnitarul cu numele de: „Hatman și portar de Suceava” sau „Hatman și pârcălab de Suceava”.

2. EVOLUȚIA HĂTMĂNIEI.

Dela anul 1542, când apare funcția de hatman în Moldova și până la anul 1711, documentele ne arată un singur demnitar cu numele de „hatman și pârcălab Sucevei”.

Într'un doc. dela anul 1711 Noembrie 10 ³⁰⁾, din timpul domniei lui Nicolai Mavrocordat, găsim ca martori șapte hatmani. Deci s'ar putea afirma că din timpul acestui domn s'au împărțit atribuțiile

29) Stanisław Kutrzeba: *Historia Ustrojii Polski Wzarysiec-Wydanie drugie*, p. 225.

30) Surete, etc., vol. VII, p. 79.

hătmăniei la șapte boieri, lucru ce nu poate fi admis. Mai sigur credem că a existat tot un singur hatman, iar ceilalți nu erau decât biv hatmani. Nu putem admite o creștere în numărul hatmanilor așa de mare de la unul singur cât cunoaștem până acum, la șapte câți ne arată documentul de mai sus.

În timpul domniei lui Grigore Ghica — 1727 — găsim doi hatmani: pe Constantin Psiol hatman de neam grec iar dintre moldoveni era Sandu Sturza hatman „om viclean și închis la inimă lui și lacom”³¹⁾.

În timpul domniei lui Alex. Ipsilante, se înființează o nouă dregătorie cu numele de „hatmanul de Divan” un fel de vornic de aprozi³²⁾. Tot în acest timp se înființează și hatmanul menzălu-rilor³³⁾.

După anul 1824, vedem că ia ființă și hatmanul de poliție, hatmanul de margine, hatmanul de Prut.

Astfel numărul hatmanilor crește, căci această slujbă devine bănoasă ca și cea de vistiernic și de aceia mulți din boieri doresc să capete această demnitate. Așa se explică de ce după anul 1824, numărul hatmanilor ajunge până la 10—12. Demnitatea de hatman ține până aproape de anul 1840, când dispare cu totul din cauza noiei organizări militare pe care o dă regulamentul organic.

3. NUMELE ȘI ORIGINEA.

Denumirea de „hatman”, cât și atribuțiile acestei funcții au fost împrumutate de domnii Moldovei din Polonia.

În Polonia, era numit „hetman” castellanul din Cracovia, deținătorul funcțiunii de comandant al Capitalei și comandantul suprem al armatei. În Moldova, acest dregător înlocuește pe vechiul demnitar, numit portarul de Suceava.

Portarul de Suceava, simplu comandant militar al cetății Sucevei unde se află scaunul domnesc, ajunge de astă dată căpetenia tuturor oștilor Moldovei și pârcălab nominal al Sucevei. Prin această schimbare de nume și atribuții — hatman și pârcălab de Suceava — el dobândește o importanță mare și devine unul din cei mai de seamă boieri ai țării.

31) I. Neculcea: O seamă de cuvinte și cronica, p. 135—136, Bibl. Soc. oec. 1909.

32) N. Iorga: Studii și doc. Introducere la vol. XXII, p. 23.

33) Dionisie Fotino: Cartea III, p. 338.

Originea cuvântului „hatman” este cuvântul german „Hauptmann”³⁴⁾, care până să ajungă la această formă, suferă următoarele transformări: hauptmann — hauptmann³⁵⁾ — heuptmann³⁶⁾ și înseamnă șef sau comandant militar. El poate fi și comandant de cetate sau șef administrativ de județ sau provincie.

În Germania, întâlnim pentru prima dată pe acest funcționar la anul 1381, când Markgraful de Brandenburg, Sigmund, instituie locțiitor al său pe Hannus von Wedel (czu eynem Hauptmann), care avea dreptul să guverneze țara în numele stăpânului său, să ia birul dela oameni să numească și să revoace pe funcționarii din provincie³⁷⁾.

La anul 1421, principele elector Frideric de Zollern numește pe Cuno de Lüdenitz „Hauptmann in der alden Marke”³⁸⁾.

La anul 1439, e numit în această demnitate Berndt von der Schulenburg ca să administreze țara Brandenburg în calitate de Hauptmann, adică guvernator și să apere populația³⁹⁾.

Cuvântul Hauptmann a trecut dela Germani la Poloni și s'a păstrat la ei cu ambele semnificații: șef de ținut sau provincie și de castellan sau pârcălab.

În limba polonă, din cuvântul german Hauptmann sau Heuptmann, s'a făcut cu timpul: halptman, haitman, heitman și în urmă hetman⁴⁰⁾.

Vom arăta pe scurt, care este evoluția instituției „Hătmăniei” în Polonia, până către mijlocul secolului XVI, dată dela care o găsim introdusă și în Moldova.

Funcția de hatman există în Polonia de pe la anul 1369, cu excepția unui timp scurt la sfârșitul veacului al XV-lea. Sub domnia lui Cazimir cel Mare — 1369 — se face o schimbare în organizația armatei polone prin introducerea trupelor permanente și atunci, apare un conducător permanent numit „hetman” sau comandant al armatei⁴¹⁾.

34) Th. Bălan: „Vornicia în Moldova”, p. 127.

35) Ibidem.

36) Ibidem.

37) Voigt: Codex diplomat. prussicus IV, 11.

38) Raumer: Codex diplomat. brandenburgensis continuatus. Berlin, 1831. Band. I. pag. 136.

39) Ibidem, I, pag. 141.

40) Gebauer Slovnik starocesky I, pag. 400.

41) Stanislaw Kutrzeba: Historya Ustrojii Polski Wzarysie Wydanie drugie, pag. 126—127.

La anul 1415, găsim Hauptman în Podolia pe Gedigold ⁴²⁾. Castellanii poloni cu denumirea de Hauptmann se întâlnesc în număr mare.

Regele Polon Vladislav Iagello a avut la anul 1409, între demnitarii săi pe „Ianken von Chotezenicz, heuptmann czur Braslau und zur Swydenicz” ⁴³⁾.

La anul 1412, se amintește de „Venczencz heuptmann zum Nackel” ⁴⁴⁾.

Funcția de hatman în Polonia, n'a luat o dezvoltare mare chiar dela început, căci comandantul suprem al oștirii era regele. Cu timpul însă, regele ia din ce în ce mai rar parte activă la luptă. Încă din anul 1410, încep să apară locțiitori ai regelui în această funcție. În acest timp, locțiitorii sunt conducătorii momentani ai unei expediții, după terminarea căreia funcția lor încetează.

Câteodată pot să fie mai mulți în acelaș timp, de pildă: unul conduce oastea într-o anumite parte a țării, altul în altă parte ⁴⁵⁾.

Un document dela anul 1455 Septembrie 6, ne arată existența acestor demnitari în Polonia — Паном Ондровощемъ ... Гетманъ королевскіи ⁴⁶⁾.

În secolul XVI, se înființează în Polonia funcția de comandant al armatei, căruia latinește i se spune „capitaneus generalis exercitum regni”, iar în limba polonă „hetman”.

În anul 1539, găsim pe Tarnowschi „hetman” — mai marele hetman al coroanei polone ⁴⁷⁾.

La anul 1564, găsim pe Nicolaus Szienyawski „exercituum regni nostri supremus capitaneus” ⁴⁸⁾.

În anul 1539, i s'a dat hatmanului ca ajutor un al II-lea hatman, care a luat titlul de hatman polni (câmp) — capitaneus campester —. Acesta este locțiitorul marelui hatman, cum a fost numit dela această dată, conducătorul principal.

Conducerea armatei o avea hatmanul numai atunci, când nu se găsea regele în fruntea oastei.

42) Codex, epist. Vitoldi, 332.

43) Codex diplom. Lithaniae, 104.

44) Codex epistol. Vitoldi 208.

45) Stanisław Kutrzeba: *Historia Ustroju Polski Wzarysie* Wydanie drugie, p. 126—127.

46) Ulianitchi, p. 83.

47) Hurmuzaki: *Supliment II*, p. I, pag. 122.

48) Teodor Bălan, op. c., pag. 189.

Tot în veacul XVI, în Polonia apare un hatman deosebit al curții, care conduce garda curții ⁴⁹⁾.

În anul 1576, Polonii au creiat în Ucraina instituția de „hetman” ⁵⁰⁾.

Am ajuns astfel până la data, pe care am fixat-o noi — 1576 — când îl găsim pe demnitarul „Hatmanul și pârclabul Sucevei” trecut între martorii din documentele moldovenești.

Trecem acum să vedem, dacă întâlnim un demnitar asemănător hetmanului din Polonia și la vecinii noștri, Ungurii.

În „Bula de aur” dată de Ludovic cel Sfânt la anul 1290, găsim comitatele astfel organizate: „În fruntea comitatului era Șpanul care avea 2 reprezentanți: a) „comes curiales castrii” — judecătorul de cetate — care reprezenta pe Șpan în activitatea sa judecătorească și b) hauptman-ul — căpitan, mai marele conducător al armatei — supraveghia și comanda miliția comitatului.

Cetatea însăși, împreună cu teritoriul ce-i aparținea, forma o circumscripție militară și administrativă separată, în fruntea căreia stătea castellanul.

Trupele comitatului erau la început sub comanda Palatinului comitațial sau al conducătorului de războiu ales în locul său. Sub regele Matheiaș, găsim în fruntea banderilor comitațiale pe căpitani aleși de el.

Mai târziu, funcția căpitanului comitațial o ocupă vice-palatinul, sau comunitatea comitațială alege drept căpitan un nobil adequat, Hauptmann, căpitan.

În anul 1595, se hotărăște ca fiecare comitat să aibă un Feldhauptmann — căpitan de câmp, care va fi ales de comunitatea boierilor și nobililor și va avea și un drapel special” ⁵¹⁾.

Din cele arătate mai sus reiese, că atât Polonia cât și Ungaria aveau încă din timpurile vechi un demnitar cu numele de hatman. În Moldova, această demnitate nu este o creație, ci un împrumut dela vecini.

Vom înșira mai jos, care sunt afirmațiile cronicarilor și părerile istoricilor cu privire la acest împrumut.

Cronicarul Miron Costin, asupra vechimei hătmăniei și asupra originii acestei dregătorii, ne spune: „Aci în Moldova, Ieremia Vodă

49) Stanisław Kutrzeba, op. c., pag. 127.

50) Engel: Perioden der Gesch. d. Ukraine, p. 77.

51) Akos von Tünön: Ungarische Verfassung und Rechtsgeschichte, etc. Berlin 1909, p. 211 și 783.

Movilă a înființat cel dintâiu această funcție luând exemplu din Polonia ⁵²).

Gheorgache al II-lea Logofătul în „Condica ce are întru sine obiceiuri vechi și noi, etc.” spune: „.... iară în vechile vremi, Hatmanul nu era, ci în locul Hatmanului era o boierie ce se numea vel Portaru de Suceava ⁵³).

Trecând la părerile istoricilor, vedem din capitolul asupra vechimei hătmăniei că cercetătorii G. Popovici și I. Tanoviceanu își însușesc părerile cronicarilor Miron Costin și Gheorgache al II-lea logofătul, asupra vechimii hătmăniei și a originii ei din Polonia, completându-le cu datele luate din documentele timpului.

A. D. Xenopol spune că hătmănia la Moldoveni este un împrumut dela Cazaci ⁵⁴).

Domnul N. Iorga este de aceeași părere, că hătmănia este un împrumut dela Cazaci, părere, pe care o redăm în întregime mai jos.

„Cât timp Suceava a fost o capitală, s'a păstrat Portarul ei printre boierii cei mari. Când însă, de pe la 1560 înainte, Domnia a trecut mai mult la Iași, unde niciodată n'a fost un pârcălab, ci numai un vâtaf — mare ca în orice cetate neîntărită, Portarul de Suceava și-a pierdut rostul.

„Acuma însă, an de an năvăliau în Moldova Cazacii ca un blăstăm dumnezeiesc, ajutându-se cu doritorii de Domnie, ca să prade Moldova. Cazacii aveau în fruntea lor un *hatman*. *Șah, Hatman căzăoesc, stătu în Iași prin 1577-8, ica boier al lui Ioan Potcoavă, Domn cu hapca al țării. După câțiva ani se găsi de cuviință ca Moldova să-și aibă statornic Hatmanul*. Pentru a nu se face încă un boier mare și a se păstra vechea rânduială a dregătorilor, ce se păzia acum cu sfințenie, ținându-se de pildă, pârcălabi de Roman după ce de mult nu mai era în Roman o cetate, se adăugî Hatmanului și demnitatea de Portar al Sucevei ⁵⁵).

Domnul P. P. Panaitescu afirmă că hătmănia a fost luată dela Poloni, iar Polonii au luat-o dela Germani, etc. ⁵⁶).

52) P. P. Panaitescu: Miron Costin, Ist. în versuri polone etc. (1684), Acad. Rom., p. 116.

53) Letopisește, Tom. III. pag. 301, ed. Kogălniceanu.

54) Ist. Românilor din Dacia Traiană, vol. II, ed. III, p. 176.

55) N. Iorga, Ist. Rom. în chipuri și icoane, p. 158. Craiova 1921.

56) P. P. Panaitescu: Curs de ist. Rom., 1930—1931, p. 468—469. Buc. ed. Seminarul de Istoria Românilor.

Am văzut părerile cronicarilor și ale istoricilor asupra imprumutului hătmăniei în Moldova. Ele sunt împărțite.

Nu putem admite că demnitatea de hatman să fie un imprumut dela Cazaci, după cum afirmă A. D. Xenopol și domnul N. Iorga, deoarece știm că hatmanul este introdus în Ucraina la anul 1576, de către Poloni⁵⁷⁾ și apoi am văzut că în Moldova, întâlnim documentar numirea de hatman, încă dela anul 1542, deci cu mult înainte de a fi introdus în Ucraina.

Vecinătatea cu Polonia și relațiile de prietenie ce se stabiliseră încă dela întemeierea Moldovei, au determinat pe Voevozi să imite organizarea militară și administrativă din regatul polon.

Domnul moldovean, care se considera egal cu regele Poloniei, căuta să aducă în Suceava aceleași schimbări, pe care Regele polon le făcea la Cracovia.

Deci, după modelul polon, Moldovenii introduc funcțiunea de „Hetman” zicându-i „Hatman” acelu înalt funcționar, căruia i se dăduse comanda întregii armate și pârcația Sucevei. Hatmanul ajunge un mare demnitar în Moldova datorită atribuțiilor ce le deținea.

Unii domnitori ca: Ieremia Movilă, Vasile Lupul, Gheorghe Ștefan și Mihail Racoviță, încredințează această slujbă fraților lor. Unii dintre hatmani ajung și domnitori, cum au fost: Ștefan Tomșa, Miron Barnovschi, Ștefan Răsvan, Simion Movilă și Vasile Lupu.

In concluzie: Atât numirea de hatman cât și originea acestei demnități o găsim în Germania. De aci ea a fost împrumutată în secolul XIV, de către Poloni, de unde apoi pătrunde în Moldova. Aci o găsim documentar în anul 1542.

4. ATRIBUȚIILE

Pentru lămurirea acestui capitol, vom urma planul stabilit dela început, folosindu-ne în primul loc de documente și cronici contemporane și numai în lipsa acestora, ne vom folosi de izvoare narative.

57) Engel: *Perioden der Gesch. d. Ukraine*, p. 77 și Karamsin: *Gesch. d. russ. Reiches* V, 315.

Atribuțiile hatmanului le vom împărți în :

I. *Caracteristice demnității de hatman.*

- a) 1. Comandantul întregii armate moldovenești.
- 2. Comandant de margine.
- 3. Organizează festivitățile dela curtea domnească.
- b) Imputernicit cu rezolvirea chestiilor relative la Țigani.

II. *Generale.*

- a) Boier în Sfatul Țării.
- b) Dă zapise și mărturii asupra proprietăților, face hotărnicii și contrasemnează pe Domn în lipsa logofătului celui mare.

I. *Atribuții caracteristice :*

a) *Comandant militar și organizator de festivități.*

În anul 1592 Septembrie 26, Orăș hatman scrie din Baia către Gaspar Budaker, jude în cetatea crăiască a Bistriței, că a aflat de existența unei oștiri adunată și gata de războiu lângă cetatea crăiască Bistrița. Il roagă să-i comunice, dacă are vre-o intenție rea asupra Moldovei, căci și el Hatmanul, peste oastea cea mare de sub munte strânsă acum în Țara Moldovei, a primit poruncă dela Domnul său, să fie gata în fiecare zi, cu Cazaci și alți ostași puternici. Ii arată că pacea și buna vecinătate sunt cele mai bune ⁵⁸⁾.

În anul 1601, Vascan Orăș, hatman și portar de Suceava, a fost trimis de Ieremia-Vodă, la Botoșani, pentru a aduce de acolo pe Sigismund Bathory, oprit de soldații poloni ce formau garnizoana acestui târg din Moldova. Pe Sigismund îl făcuse scăpat cei ce-l prinseseră, iar Orăș se întoarse cu mâna goală ⁵⁹⁾.

Trimis îndată după aceasta în Muntenia, el dădu aici dovezi

58) Hurmuzaki: Doc. vol. XI, pag. 713—714 și N. Iorga: Scrisori, p. 30-32.

59) Hurmuzaki-Bogdan, II, p. 22—24.

de energie și de talent militar. Radu Mihnea, „Domnișorul” Turcilor, fusese adoptat de boierii Buzești, care-l ridicară în scaun dincolo de Olt. Moldovenii lui Simion Movilă, sub comanda lui Orăș hatmanul se întâlnesc cu oștirea acestuia și lupta se dă între Jiu și Amara, la Crețești, în ziua de 15 Martie 1602, unde Radu Mihnea este bătut și pus pe fugă⁶⁰).

Misionarul Bandinus găsește la anul 1648, că hatmanul moldovenesc era îngrijitorul și comandantul întregii armate (Hatman generalis totius provinciae unicus, qui militibus imperat, eorumque curat gerit⁶¹).

În interpolația atribuită lui Misail Călugărul din cronica lui Grig. Ureche-Simion Dascălul, găsim referitor la atribuțiile hatmanului că era „comandant peste toată oastea moldovenească⁶²”.

În opera polonă a lui Miron Costin, — ediția critică a D-lui P. P. Panaitescu — găsim despre hatmanul și pârcăbul Sucevei: „I s'a adaus și pârcălăbia Sucevei ca să aibă loc în Senat. Judecă toți oștenii, ca de pildă călărașii, arcașii, darabanii, seimenii și slujitorii cu leafă. În senat poartă un baston roșu împletit cu aur, iar în tabără buzdugan. Această funcție nu era mai dedemult, marii vornici conduceau oastea, unul aripa dreaptă, celălalt aripa stângă. Nici azi această funcție nu este la Munteni, unde marele Spătar, adică miecznik, conduce oastea. Aci în Moldova Ieremia Vodă Movilă a înființat cel dintăiu această funcție, luând exemplu din Polonia⁶³).

În timpul domniei lui Gh. Ștefan, hatmanul Pătrașco Morea, nului a fost trimis cu oaste spre Hotin în urma lui Vasile Lupu⁶⁴).

Sub domnia lui Constantin Cantemir a fost hatman al Moldovei Velicico Costin, despre care cronica spune că era bun și îndrăzneț, dar norocul nu l-a ajutat și era mereu bătut.

„...și într'aceia vreme eșit-au hatmanul Velicico, cu puțințea oaste ce avea spre ținutul Sucevei, împotriva a multe cete Leșești ce umblau de stricau în țară; găsit-au atunci un podgheazu mare la Baia și s'au lovit hatmanul Velicico cu dănșii prea tare, cât l-au lovit pe Hatman dintr'un sineț, de i-au rupt zaoa depe lângă grumaz.

60) Hurmuzaki-Bogdan: Doc. vol. II, pag. 121, p. 126, No. LXVIII, p. 147.

61) V. A. Ureche: Codex Bandinus, Ac. Rom., Tomul XVI, pag. 139.

62) Cronica Grig. Ureche-Simion Dascălul, ed. C. Giurescu, p. 22.

63) Miron Costin: Istoria în versuri polone despre Moldova și Țara Românească (1684), ediția critică de P. P. Panaitescu, București, 1929, p. 116.

64) Letopisește, Tom. I, pag. 327, ed. Kogălniceanu.

Velicico năvălea în războiu singur cu sulița în mână..." ...,Velicico era un om de fire și de treabă la toate socotelile lui și îndrăzneț bun numai neavând nici cu cine, au doară nici norocul la războiu n'avea să-i slujească, că pe unde mergea îl tot bătea" ⁶⁵).

În al II-lea an al domniei lui C. Brâncoveanu, a rânduit împărăția Turcească pe Munteni și Moldoveni și pre Tătari, și o seamă de Turci, ca să ducă pre Tinkel grofu să-l pună Craiu în Ungaria. Din Moldova a plecat cu oaste Hatmanul Bogdan contra Nemților. Formându-se mai apoi o nouă oștire nemțească, candidatul ungur este alungat, iar Bogdan Hatmanul vrând să iasă drept pela Oituz la țara Moldovei „eșit-au țărănimea, Secui, înainte la Oituz la strămoare de i-au dat războiu toată noaptea și cu mare greu a scăpat din mâinile lor" ⁶⁶).

Hatmanul Antioh Jora, la anul 1691, s'a luptat cu câteva cete de Moldoveni, comandate de boierii răsculați, Bogdan și Iordache. Risipindu-le a reușit să scoată pe rând pe Polonii oploșiți în mănăstirile: Agapia, Secu și Schitul Hangu ⁶⁷).

După poruncă dela Poartă a trimis Antioh Vodă Cantemir pre Bogdan hatmanul cu o seamă de oaste împreună cu un Sultan cu Tătari, de au dus la Camenița, iarna, zaharea și hazne. Tot pe hatmanul Bogdan, Antioh Vodă îl trimite cu oaste până la Tighina, pe malul Nistrului, ca să apere aprovizionarea Cameniței ⁶⁸).

După plecarea lui Petriceico Vodă și a hatmanului Hăbășescul, au rămas o seamă de Nemți în cetatea Neamțului și Sucevei și au stat mai bine de un an. Dumitrașco Cantacuzino Vodă trimite pe hatmanul său pe Alex. Buhuș, care le-a ieșit înainte la Podișoare, aproape de târgul Sucevei și „dându-le năvala vitejește cu slujitorii săi, au rupt tabăra Nemților în două. Atunci au lovit dintr'un sineț calul de sub hatmanul Buhuș și căzuse hatmanul într'un răzor cu fața în sus, de nu se putea îndată să se scoale și Nemții năvăleau să-l apuce. Ieară un căpitan moldovean, anume Decuseară, au grăbit cu calul asupră-le și s'au apucat hatmanul de coada calului lui Decuseară, și ținându-se bine l'au scos din năvala Nemților. Deci hatmanul încălecând și pre alt cal, le-au mai dat năvală în câteva rânduri și mulți din Nemți au pierit, iar pre unii i-au prins vii, iar o

65) Ioan Neculcea: Letopisete, etc. Tom. II, pag. 231.

66) Ibidem, pag. 238.

67) Ibidem, pag. 252.

68) Ibidem, pag. 265.

seamă s'au apărat până au intrat în Cetatea Sucevei la ceilalți Nemți" ⁶⁹).

Din ordinul Vizirului, acum au fost stricate cetățile Suceava, Neamț și Hotin

„Pre hatmanul Buhuș îl ținu la mare cinste Dumitrașco Vodă pentru vitejiile ce făcuse acolo la cetăți. Când au venit dela oaste la Iași, făcutu-i-au mare cinste și alaiu cu toți slujitorii curții, cu dobe, cu surle, ca unui hatman ce era vestit de slujea Domnului cu dreptate și țării" ⁷⁰).

În a II-a domnie a lui Dumitrașco Vodă Cantacuzino, Buhuș hatmanul se găsea refugiat în Țara Românească. „Chemat-au Dumitrașco Vodă atunci de câteva ori pe Buhuș hatmanul să vie în țară, fiind om harnic la oștire și trebuitor la acea vreme" ⁷¹).

În timpul lui Dimitrie Cantemir, străjile dela Prut au înștiințat pe Domn că vre-o 50 de Turci vin să lovească Iașii. Ioan Neculcea hatmanul, primul sfetnic al Domnului, împreună cu Bănariul vel Căpitan iau 100 slujitori și se duc spre mănăstirea lui Aron Vodă. Aci deasupra Stâncei, i-au lovit noaptea și prinzându-i i-au dus la Dumitrașco Vodă ⁷²).

La începutul războiului din anul 1711, D. Cantemir a plecat spre Prut, să-l întâmpine pe împăratul Petru cel Mare. „Eară pre mine Ioan Neculcea hatmanul, până au umblat Dumitrașco Vodă la Prut, m'au lăsat de paza doamnei la Cetățue, că se temea să nu lovească niscaiva Turci pre Doamnă în urma lui" ⁷³).

În urma luptei dela Stănilești, găsindu-se împăratul Rusiei în mare pericol, l-a chemat pe Neculcea hatmanul și l-a întrebat, dacă poate cu 200 dragoni și 100 Moldoveni să-l scoată pe Măria Sa și pre Împărăteasă, în țara ungurească, căci în țara leșească avea neprieteni. Hatmanul Neculcea a răspuns că nu-și poate lua răspunderea că e grea și stuația foarte critică, deoarece Turcii și Tătarii au împănat toată Moldova.

În timpul domniei lui Nicolae Vodă Mavrocordat la 1711—1716, s'a încercat să se scoată oștile leșești din nordul Moldovei. „Înțelegând de aceasta și boierii care mergeau cu Agii și cu oastea, măcar că didease Nicolae Vodă cărți în mâinile boierilor scriind la

69) I. Neculcea: Letopisește, Tom. II, pag. 208, ed. Kogălniceanu.

70) Ibidem, pag. 209.

71) Ibidem, pag. 225.

72) Ibidem, pag. 99—100.

73) Ibidem, pag. 311.

toți locuitorii de or trebui și le vor poronci boierii să aibă a sări toți cine cu ce arme ar avea, eară tot au socotit că le-ar mai trebui oaste; și au scris lui Nicolae Vodă să mai trimită și pe Hatmanul și să mai dea și alți slujitori, că Leșii au prins de veste și se strâng la un loc și au gând să nu se dea ce să se apere; de care înțelegând Nicolae Vodă, au orânduît pre Ioan Buhuș Hatmanul cu o seamă de slujitori de cei de curte și de cei din afară și câțiva boierănași de curte, că pe Hatmanul l-au poftit și mai înainte boierii ce s'au trimis întâiu, scrind că ar trebui să fie și Hatmanul cu oștile, că unde este Hatmanul ascultă și oștile mai bine și alta că are tobe și trâmbițe și să dea știre oștenilor la purcesu și la alte trebi" ⁷⁴).

Dimitrie Cantemir in *Descriptio Moldaviae* (1716) ni-l arată pe demnitarul „hatman” că este comandantul întregii armate. „Hatmanul sau arhistrategul a toată oastea”. Este șeful tuturor călărășilor, adică a călăreților și are sub comanda lui armata de mercenari, atât călăreață cât și pedestră. Are administrarea ținutului Sucevei și la curte poartă un băț poleit cu aur” ⁷⁵).

În a doua domnie a lui Grigore Ghica, 1735 Septembrie 15, găsim hatman pe Constantin Ipsilante, pe care-l trimite Domnul cu o oaste de 1500 slujitori moldoveni și două steaguri de Cazaci cu Turci și Lipcani la gura Oituzului și la Comănești, să astupe potecile și să strice pălăncile ce le făcuseră Nemții.

La Comănești, au dat peste 500 Nemți ce rămăseseră de strajă. Nemții s'au speriat la început de Cazaci și năvălind Turcii și Moldovenii i-au alungat peste hotar. Aici cronicarul caută să-și rădă de vitejia lui Ipsilante, care era grec și spune: „Iar hatmanul Ipsilanti temându-se că Nemții se vor întoarce la luptă cu oaste, nici un ceas n'au zăbovit și s'au întors înapoi, fiind grec cu piele de epure la spate și au fugit toată noaptea și i s'au făcut ziua la Bistrița, negonindu-l nimene nici văzând pe nimene după cum este vorba „că nu fac toate muștele miere” ⁷⁶).

În anul 1794 Mai 8, Mihail Șuțu, domnul Moldovei, dă o carte domnească din care se vede pe larg cum trebuie organizată paza la Nistru.

După ce se arată că cînstitul hatman Grigoraș Sturza a rînduit căpitan la Rezina pe Ion Mihalache și-i poruncește cum să împartă trupa de pază, arată și care sunt veniturile acestei căpităanii.

74) Axintie Uricarul: *Letopisețe*, Tom. II, p. 144, ed. Kogălniceanu.

75) *Descriptio Moldaviae*, pag. 100, ed. Gh. Pascu 1923.

76) I. Neculcea: *Letopisețe*, Tom. II, pag. 398, ed. Kogălniceanu.

Spune cum se face paza la margine. Cum acești căpitani și călărași de sub ordinele lor, erau subalternii hatmanului ⁷⁷⁾.

În mărturiile armenesti despre români, la capitolul VII. „Guvernarea”, găsim: „Soldații hatmanului sunt în mare parte călăreți. El este obligat să păstreze ordinea în satele din jurul capitalei și pe frontiere. El numește pe căpitani, care sunt niște comandanți mai mici, judecă și mici procese. În casă el are închisoare și poate să pedepsească cu amenzi și cu bătaie” ⁷⁸⁾.

După ce se făcea festivitatea încoronării la mitropolie „Domnul încălecă iarăși pe cal și împreună cu Mitropolitul și cu tot sfatul (senatul) se întorcea la curte, și aci intrând în odaia cea mare, el singur să suia în scaunul domnesc, la care ceremonie obișnuiau să ție poala caftanului dumnealui hatmanul, adică exercitus dux, de-a dreapta și postelnicul cel mare de-a stânga ⁷⁹⁾.

Așa se petreceau lucrurile, când Domnul era ales de țară sau era din viță domnească.

Când Domnii vin numiți de Poartă, atunci hatmanul trebuie să pregătească alaiul, care să întâmpine pe Domn... „Sosind Domnul la Șanta... fiindcă acolo îl întâmpina și alaiul cel gătitu din partea Hatmanului, a Agăi și a altor rufeturi ⁸⁰⁾.

La ceremonia ce se făcea la mucarelu, hatmanul mergea în fruntea alaiului. „După ce vine cu caftanul unul din boierii cei mai aleși ai Țarigradului, conăcesc la mănăstirea Galata și a doua zi singur Domnul cu toată boerimea și cu tot alaiul de slujitorime... și înaintea tuturor Hatmanul și ou Aga, cu alaiul pe obicei ⁸¹⁾.

În ziua sărbătoririi Crăciunului, după slujba bisericească, Domnul se întorcea la curte cu boierii și Mitropolitul și arhieriei. În timpul mesei, când Domnul ridică paharul de vin pentru sănătatea și biruința Împăratului, se făcea „slobozire de toate tunurile și focul cel măruntu, începând meterhaneaua și altă muzică ce este rânduită, asupra mesei, care aceste sânlricuri sunt de-apururea în purtarea de grijă a Hatmanului și a Agăi, cum și meterhaneaua asupra purtării de grijă a lui Vel Armașu ⁸²⁾.

77) Arhivele statului din Chișinău — publicat în ziarul Adevărul No. 1477, din 5 Martie 1932.

78) Păr. Hugas Ingigian: Mărturiile armenesti despre românii din Valahia și Moldova 1758—1843. Ac. Rom., Tom. IX, pag. 38/292. București, 1929.

79) D. Cantemir: Descriptio Moldaviae, Cap. III, pag. 70, ed. Pascu, 1923.

80) Gheorgache Logofătul: Letopisește, Tom. III, pag. 291.

81) Ibidem: pag. 303.

În ajunul sărbătorilor, hatmanul purta de grijă împreună cu Aga, să se adune la curte toată slujitorimea. „În ziua agionului sfântului Vasile are purtare de grijă Hatmanul cu Aga, la atâtea ceasuri din zi să se afle toată slujitorimea la curte cu zapcii lor și cu puscile în mână ⁸³⁾).

Când treceau solii străini — Leșești sau Moschicești — prin Iași, ducându-se la Țarigrad, Domnul dă Hatmanului unele însărcinări ; „Domnul rânduește pe Hatmanul cu alaiul său de îl aduce la gazda orânduită, iar de este obrazul de cinste, merge Hatmanul cu alaiul său cale ca de două și trei ceasuri înaintea solului, făcând cercetare pentru sănătatea lui din partea Domnului ⁸⁴⁾).

După ce duce pe oaspete la gazdă, Domnul însărcinează pe hatman, împreună cu încă doi boieri mari să poarte de grijă să nu-i lipsească nimic. „Domnul într'aceste trei zile ce au făcut Pașa otoracu, pentru toată purtarea de grijă a celor trebuitoare, ca să fie toate de prisosit și nimica să nu lipsească, a orânduit trei boieri mari : pe Vasile Razul Hatman și pe Ioan Cantacuzino vel Vistier și pe Iordache Hrisoscoleu vel Agă, deosebit de alți boerinași și zapcii, care au avut mare purtare de grijă și de toate au fost deplin, nimic lipsind” ⁸⁵⁾).

Din cele înșirate mai sus rezultă că toate atribuțiile militare le îndeplinea hatmanul.

b) *Rezolvă chestii relative la Țigani.* — Către anul 1600 „Orăș hatman și pârcălab de Suceava, scriem către fiii noștri, care vor umbla în chestiunea Țiganilor, deasemenea către vătavii și către juzii Țigănești, pe data ce veți vedea această carte a noastră, să lăsați în pace pe robii dreپți Țigani a sfintei mănăstiri Templul Sf. Sava și să nu-i supărați nici pentru ciubote, ci să fie liberi și în bună voie de a umbla prin țara Domniei-Sale lui Vodă, fără ca să le mai căutați clinciuri ; iară cei neascultători dintre voi se vor pedepsi cu mare pedeapsă, altfel să nu faceți”.

Pecetea și iscălitura lui Orăș hatman ⁸⁶⁾).

Gavril hatmanul și pârcălabul Sucevei, fratele lui Vasile Lupul,

82) Gheorgache Logofătul: Letopisește, Tom. III, p. 312, ed. Kogălniceanu.

83) Ibidem, pag. 314.

84) Ibidem: pag. 328.

85) Ibidem: pag. 332.

86) B. P. Hasdeu Arh. ist. Tom. I. p. I. pag. 135. Arh. st. Buc. Pecetea lui: Crăș pe ceară verde, prezintă doi lei în picioare față în față și în mijloc un palos.

scrie lui Nicolae Milescul de a se pune la cale cu mănăstirea Tazlău în privința unui țigan, pe care-l vânduse în Țara Românească ⁸⁷⁾).

La anul 1642 August 7, Gavril hatmanul și pârcălabul Sucevei, dă carte scrisă la vătăji și juzii, pentru a nu învălui pe Toader Mățar, țiganul căpitanului Macrii ⁸⁸⁾).

La anul 1654 Iunie 14, Vasile hatmanul și pârcălabul Sucevei, poruncește să nu se învăluiască țiganii mănăstirii dela Tg.-Neamț ⁸⁹⁾).

Ilie Șeptelici hatman și pârcălab Sucevei, în anul 1661, dă poruncă relativă la țigani ⁹⁰⁾).

Alexandru Buhuș hatmanul și pârcălabul Sucevei judecă o pără relativă la țigani (1680) ⁹¹⁾).

La anul 1722 Februarie 18, o strănepoată a Dingăi hatmanului spune că o mătușă a ei a dus niște urice de țigani la hatmanul Bogdan să le înoiască ⁹²⁾).

Constantin Ipsilante hatmanul, face o judecată relativă la țigani, în anul 1739 ⁹³⁾).

Constantin Razul hatman judecase pricine relative la țigani între Constantin Macrii postelnicul și Ilie Costache stolnicul — 1752 Iunie 30 ⁹⁴⁾).

În anul 1756 Decembrie 5, hatmanul D. Palade împreună cu medelnicerul Vasile Buhăescul au făcut împreună împărțeala unor țigani ⁹⁵⁾).

Constantin Ghica hatman și pârcălab Sucevei — la 1791 Ianuarie 20— judecă pe vornicul Ioan Cantacuzino cu juzii domnești, relativ la pricini de țigani ⁹⁶⁾).

În anul 1799 Noembrie 4, Alexandru Mavrocordat hatmanul și pârcălabul Sucevei volnicește pe un slujbaș al hătmăniei să ia un țigan dela polcovnicul Manolache Balș ⁹⁷⁾).

Se pot da multe documente de acestea.

87) B. P. Hasdeu: Arh. Ist. Tom. I, partea I, pag. 135—136.

88) Surete vol. III. p. 113 și 90

89) Marea Neamț. Fișele Tanoviceanu dela Arh. st. Buc.

90) Acad. Rom. IX. 72 regist în Fișele Tanoviceanu dela Arh. st. Buc.

91) Acad. Rom., Doc. pach., IX, 45, Fișele Tanoviceanu.

92) Fișele Tanoviceanu, dela Arh. st. București.

93) Acad. Rom. Condica 237 f. 432 Fișele Tanoviceanu.

94) Acad. Rom. Doc. XLIX. 44 Fișele Tanoviceanu.

95) Rosetti Rosnovanu. Diverse I. Din fișele Tanoviceanu.

96) Casa Prăjescu, Iași. Fișele Tanoviceanu.

97) Acad. Rom. X. 259.

II. Atribuții generale :

a) *Boier în sfatul țării.* — Hatmanul făcea parte din cei șapte mari boieri din sfatul țării. Boierii de sfat adică acei care comunică Domnului sfaturile lor asupra treburilor care privesc țara. Sfatul țării era format din : Logofătul cel mare, Vornicul țării de jos, Vornicul Țării de sus, *Hatmanul*, Postelnicul cel mare, Spătarul cel mare, Paharnicul cel mare și Visternicul cel mare.

Ce rost aveau acești boieri de sfat — consilieri ?

Ei purtau grija pentru „venitul de obște” ne spune D. Cantemir, „Grija întregii averi publice este încredințată la cei șapte boieri mari, boieri de sfat, cărora singuri li se permite a intra în visterie, odaia destinată consiliilor, care discuta cele mai înalte chestiuni și mai șade atunci între dâșii și marele vistier, fiindcă are grija tezaurului și ține cheile visteriei ⁹⁸).

Prin urmare acești boieri de sfat, din care făcea parte și hatmanul, aveau de hotărît în chestiunile financiare și politice ale țării.

„Dacă se poruncește ceva dela cuntea turcească, ori Domnul scotește să facă ceva de utilitate publică, atunci el poruncește printr'un ordin scris ca cei șapte boieri să discute despre acel lucru. Aceștia se adună la Visterie și după ce toți își dau părerile, ce cred că trebuie de făcut, raportează Domnului prin vistiernic. Dacă Domnul a aprobat sfatul, atunci poruncește ca într'atâtea zile lucrul acela să fie împlinit” ⁹⁹).

Tot acești boieri mari de sfat sunt un fel de controlori financiari, cărora trebuie să li se dea socoteală de către vistiernic de încasările și cheltuelile făcute. „Tot celor șapte boieri consilieri este ținut vistiernicul să dea sama la fiecare (trei luni de încasări și cheltueli” ¹⁰⁰).

Acestea erau atribuțiile hatmanului în sfatul țării.

b) *Dă zapise și mărturii asupra proprietății, face hotărnicii și contrasemnează pe Domn în lipsa logofătului celui mare.* — Vom da exemple documentare pentru fiecare atribuție aratăată mai sus.

În anul 1601 Februarie 3, Orăș hatman și pârălab Sucevei dă un zapis prin care arată cum Boul vistiernicul a cumpărat în

98) D. Cantemir: *Descriptio Moldaviae*. Cap. XIII, p. 133, ed. Pascu.

99) *Ibidem*, pag. 133.

100) *Ibidem*, pag. 133.

Nisiporești părțile Maricăi fata Anghelinei cu 150 zloți tătarești cum și părțile lui Istratie fiul Andreicăi cu 75 zloți ¹⁰¹).

În anul 1611 Iunie 25, Ilie Dumitrovici jîtnicer vinde cu 45 lei un sălaș de țigani lui Dumitrașcu fiul lui Ștefan logofătul... și această tocmeală a fost denaintea părintelui și născătorului nostru pan Isac Balica hatman și pîrcălab Sucevei și s'a milostivit mila sa pan Isac Balica hatman și pîrcălab Sucevei și a pus mila lui și a sa pecete pe acest zapis... etc. ¹⁰²).

În anul 1619 Iulie 5, Costea Bucioc vel vornic țării de jos și Bernard hatman și pîrcălab Sucevei, atestă cumpărătura Vornicului Nicoară dela unul Huhulea... „o prisacă cu locul în giur în distanță de o aruncătură de topor“ ¹⁰³).

Duca Vodă dă în anul 1679, Aprilie 25, o carte scrisă hatmanului Hăbășescul și la Contăș Stolnicul, să aleagă în moșia Dădești ot Roman părțile hatmanului Buhuș... etc. ¹⁰⁴).

La anul 1700 Octombrie 28, găsim cartea hătmăniei către cămănari, cepari și bezmănari pentru o crâsmă și pivniță a Iezuiților leșești, scutite de camănă, cepărit și bezmăn și bour. Semnează Antioh biv hatman ¹⁰⁵).

Iordache Catargii hatman la anul 1748 Noembrie 25, hotărăște într'un proces de hotărnicie a unui sat ¹⁰⁶).

În anul 1741 luna Mai 4, Grigore Ghica Vodă dă lui Costache Razul hatmanul sau „pîrcălabul Hătmăniei“ pus de el, dreptul să poată lua „șugubina și tălhușaguri și alte pricini și vite de pripas la căpitanii și la călărașii la săimeni și la toți țiganii după obiceiul și a-i certa și a-i globi fiștecare după vina lor“ ¹⁰⁷).

c) *Hatmanul contrasemnează actele în lipsa logofătului celui mare.* — În anul 1604 Iulie 30, Orăș hatmanul contrasemnează pe Ieremia Movilă, la judecarea unui drept de protimisis ¹⁰⁸).

La anul 1694 Februarie 20, Duca Vodă dă carte scrisă către Buță biv vornic de poartă, să meargă să aleagă hotarele mai multor săliști dela Fălciu.

101) Gh. Ghibănescu: Surete, vol. II, pag. 14.

102) Ibidem: vol. XX, pag. 192.

103) B. P. Hasdeu: Arhiva ist. Tom. I, partea II, pag. 6.

104) Gh. Ghibănescu: Ispisoace și zapise, vol. IV, partea I, pag. 27.

105) Idem: Surete, etc., vol. XXII, pag. 56.

106) Ibidem: vol. VII, pag. 274.

107) N. Iorga: Studii și doc. vol. VI, pag. 210.

108) Sf. Spiridon, Bodești, pachetul I, 16. Fișele Tanoviceanu.

Nefiind la curte marele logofăt, semnează Nicolae Costin, hatman¹⁰⁹).

La anul 1696 Octombrie 3. Lupul Bogdan hatmanul contrasemnează pe Constantin Vodă „netâmplându-se vel logofătul”¹¹⁰).

Antioh Jora hatmanul, la anul 1706 Aprilie 8, contrasemnează pe Antioh Constantin Vodă Cantemir „nefiind vel logofătul”¹¹¹).

În anul 1748 Iunie 15, Canta hatmanul contrasemnează pe Constantin Neculai Vodă, în judecata de stăpânire a unor mori¹¹²).

Găsim și cărți de volnicie date de către hatman, pentru a lua și strânge venitul de a zecea de pe moșie. Astfel de cărți se dădeau numai de Domni, iar în cazul nostru de mai jos, o dă fratele Domnului M. Racoviță, care este Dumitrașcu Racoviță hatman.

Pe la anul 1708 Dumitrașcu Racoviță hatmanul Sucevei dă carte către Moșuleț să fie volnic de a-și lua de a zecea din Dănești ot Vaslui¹¹³).

Hatmanul are în seama sa și paza hotarelor.

În anul 1793 Iulie 4, Grigore Balasache hatmanul numește pe Carp Oprea, căpitan la Șișcani (Soroca) și-l însărcinează să ia seama cîme vine și intră în țară¹¹⁴).

Hatmanul mai este și singurul judecător al subalternilor săi, în ce privește abaterile dela datorie, afară de trădări.

Iată ce spune în „Sumariul cronicei despre țara moldovenească” în capitolul: „Funcționarii lui Vodă moldovenescu”: „Fiecare din acești funcționari are sub puterea sa mai mulți inferiori și când vre-o unul se abate — dela datorie — nu-l pedepsește pentru vine cu cuvinte, ci cu bășu, iar cât privește trădările, care acolo nu sunt rare, le pedepsește cu moartea însuși Vodă, el singur judecător”¹¹⁵).

Putea judeca și în alte pricini ale locuitorilor ca și ceilalți boieri și să dea hotărîri, care rămâneau definitive, dacă oamenii se împăcau cu judecata lui. „Pricinile cele mari le hotărăște însuși Domnul, iar cele mai mici le lasă asupra boierilor și aceștia le judecă acasă și aduc hotărârea care li s'a părut lor”¹¹⁶).

109) Gh. Ghibănescu: *Ispisoace și zapise*, vol. IV, partea II, pag. 32.

110) Sf. Spiridon, Porcești, pach. I. 45. Fișele Tanoviceanu.

111) Academia Română III, 169. Fișele Tanoviceanu.

112) Sf. Spiridon-Chiperești, No. 9. Fișele Tanoviceanu.

113) Gh. Ghibănescu: *Surete*, vol. VIII, p. 9.

114) Acad. Română XIII, 52. Fișele Tanoviceanu.

115) *Letop. Țării Moldovei* Tom. III, p. 485, ed. Kogălniceanu.

116) *Descriptio Moldaviae*, cap. XII, p. 126, ed. Pascu.

La anul 1746 Ianuarie 3, găsim o carte de judecată iscălită de Iordache Canta hatman, pentru o judecată ce a fost între niște oameni pentru o danie ¹¹⁷⁾.

La anul 1836 Noembrie 14, văduva Nastasia neputând obține dela judecătoria ținutului Tutovei anerisirea daniei și pierzând dreptul de apelație, Mihail Sturza Voevod întărește hotărârea judecătoreiei cum și încheierea Divanului domnesc, rămânând închisă pentru totdeauna această pricină. „Pentru care poruncim domnului Hatmanului Teodor Sturza împlinitorul îndatoririlor marelui logofăt al dreptății, ca prin locul cuviincios să aducă întru împlinire arătata hotărâre” ¹¹⁸⁾.

Cu timpul numărul hatmanilor se mărește, ajungând până la 4—7. Atribuțiile se împart și importanța hatmanului decade din ce în ce până la anul 1825, când hătmănia are mai mult rolul vornicului din trecut de a judeca neînțelegerile dintre oameni și a face hotărnicii.

Impărțirea atribuțiilor între mai mulți hatmani s'a făcut după domnia lui Dimitrie Cantemir, căci el în „*Descriptio Moldaviae*” nu ne pomeneste decât de un hatman. În adevăr, în timpul domniei lui D. Cantemir, atât documentele cât și cronicile nu ne arată decât un singur hatman, pe Ioan Neculcea.

Deoarece D. Cantemir scrie cronică sa „*Descriptio Moldaviae*” la 1716, e de presupus că stările noi de lucruri introduse de succesorul său, Nicolae Mavrocordat, îi erau necunoscute și deci povestirea sa se extinde numai asupra evenimentelor petrecute până la anul 1711, când pleacă în Rusia.

Intr'un document dela anul 1711 Noembrie 10, dela Nicolae Alexandru Mavrocordat Voevod, prin care întărește lui Maxut postelnicul un loc din târgul Hârlăului, numit acum Maxut, găsim ca martori mai mulți hatmani, trei logofeți: hatmanul Răducan, hatmanul Alecu Roset, hatmanul Todirașco Sturza, hatmanul Alecu Ghica, hatmanul Grigore Ghica, hatmanul Grigore Balș, hatmanul Bașotă ¹¹⁹⁾.

Iată deci ca martori în acest document un număr de șapte hatmani, ceea ce face dovada că slujba hătmăniei s'a scindat din timpul domniei lui Nicolae Mavrocordat. Documentul mai sus citat ne în-

117) Surete și Isvoade vol. X, p. 210.

118) Arh. st. din Iași. Condica g-lă a Moldovei din anul 1832, opisul 34.

119) Surete, etc., vol. VIII, p. 79.

drumează spre concluzia că N. Mavrocordat creiază mai mulți hatmani cu atribuțiuni diferite sau mulți din cei arătați în document ca fiind hatmani, se poate să fie biv hatmani.

5. SUBALTERNII HATMANULUI.

Hatmanul, ca orice mare dregător, avea sub ascultarea sa mai mulți subalterni.

O afirmare a existenței inferiorilor alcătuiți în bresle, o găsim în Letopisețul Țării Moldovei a lui Miron Costin, care vorbind despre domnia lui Duca Vodă spune: „Blestemat era boierul de pe atunci ce avea sub ascultarea lui breasla cum 'i la vel Logofătul curtenii, la Vel Vornicii, hânsarii, la *hatmani călărașii* că și ținuturile istoveau și breslele ce aveau sub ascultarea sa”¹²⁰).

Primul în grad după hatman era *Serdarul*. Iată afirmația lui Miron Costin din „Poema Polonă”:

„*Sărdarul* este un fel de hatman de câmp. Acesta trebuie să stea întotdeauna la Orhei sau la Lăpușna, la granița tătarească. Călărașii din aceste două ținuturi: Orheiul și Lăpușna sunt sub porunca lui”¹²¹).

În această privință iată ce spune și Dimitrie Cantemir: „precum am zice noi, oștile giosene sau de țara de gios, în carile, măcar că anume n'am pomenit Codrenii, Fălcienii, Lăpușnenii, Orheienii i proci însă aceste toate sub un nume și sub un purtător se înțeleg, precum mai dinainte au fost sub Vornicul de țara de gios, iară acum sub Sărdariul, carele iaste sub hatman”¹²²).

După Serdar vine vel căpitanul. „Și așa au purces Dumitrașco Vodă, decuseară, cu Ioan Neculcea Hatmanul sfetnicul său și cu Bănariul vel Căpitanu și cu vre-o 100 de slujitori, la mănăstirea lui Aron Vodă”¹²³).

Dimitrie Cantemir, în luna Iunie 1711, a eșit înaintea Rușilor la Prut la Zagarancea la adunare. „Eară în târgu au dat poruncă lui

120) N. Costin, Letopisețe: vol. II, p. 23, ed. Kogălniceanu.

121) Miron Costin: Istoria în versuri polone, etc., ed. P. P. Panaitescu, pag. 118.

122) Dimitrie Cantemir: Hronicul Vechimei a Romano-Moldo-Vlahilor, publicat de Grig. Tocilescu, Buc. 1901, pag. 244.

123) N. Costin: Letopisețe, vol. II, p. 99, ediția Kogălniceanu.

Ioan Neculea hatmanul de au dat învățătură căpitanilor să dea jacu în Turci" ¹²⁴).

În capitolul „Partea slujitorească ce rânduială are” găsim: După marele căpitan vin căpitanii și apoi Porușnicul hătmănesc, care era unul singur, iar după el urmează căpitanul de darabani, Polcovnicul”, etc. ¹²⁵).

Într'un zăpis din anul 1686 Ianuarie 26, găsim pomenit numele de Ioan Gherman porușnicul domniei sale Hatmanului ¹²⁶).... „globile călărașilor erau scoase la mezat și adjudecate asupra aceluia, care dă mai mult ; în cazul de față vedem că adjudecatarul era însuși Porușnicul (Locotenentul) hătmăniei. Această căpetenie a lor luând asupra lui în schimbul unei plăți făcută visteriei, suma la care aveau să se ridice globile la care erau să fie osândiți călărașii de sub poroncile lui, vederat că avea în perspectivă un câștig bănesc ¹²⁷).

Alt subaltern era Bașbuluc bașa hătmănesc, căpetenia bulucbașilor, asemănător cu vel căpitanul.

„Acesta poruncește la zece bulucbași sau căpitani, iar fiecare din aceștia au sub ordinele lor 100 de segbani (seimeni). Segbanii însă în limba turcească, se zic acei soldați care sunt angajați cu plată bună dintre Sârbi, Bulgari, Albaneji și Greci pentru paza persoanei Domnului ¹²⁸).

Căpitanii călăreți erau puși sub comanda a unsprezece căpitani supremi, iar aceștia erau sub comanda Hatmanului ¹²⁹).

Gheorgache al II-lea logofătul, descriind un alaiu domnesc, îi înșiră pe rând după rang: „Vorncii de poartă, Bulucbașii curții, Bulucbașii hătmănești și agiești, stau pe rânduială lor, cu semnele în mână, în Divanul cel mare din a dreapta ¹³⁰). În „Descriptio Moldaviae” mai găsim : „Căpitanii de mie, adunați din cele 19 ținuturi ale Moldovei. Aceștia aveau în regimentele lor câte 10 centurii, numite de Moldoveni sutași, astăzi însă numărul lor este foarte scăzut. Odinioară ascultau de mării vornici ai Moldovei de sus și de jos, acum însă toate trupele lor sunt date în grija și comanda hatmanului” ¹³¹).

124) N. Costin: Letopisește, vol. II, ed. II, p. 100.

125) Gheorgache Logofătul: Letopisește: Tom. III, ed. II, p. 303.

126) Gh. Ghibănescu: Surete: vol. V, p. 49.

127) Radu Rosetti: Pământul, sătenii și stăpânii, p. 394.

128) D. Cantemir: Descriptio Moldavia, cap. VII, pag. 111, ed. Pascu.

129) Ibidem: cap. VII, pag. 111, ed. Pascu.

130) Letopisește, Tom. III, pag. 306, ed. Kogălniceanu.

131) D. Cantemir: Descriptio Moldaviae, pag. 112, ed. Pascu.

În ce privește slujba acestor căpitani, ne lămurește astfel : „Acei dintre dâșii, care se găsesc la graniță păzesc trecătorile munților și vadurile râurilor, acei din garnizoarele din mijlocul Moldovei și unde nu este nici o teamă de vrăjmași sunt puși să facă gărzi la curtea Hatmanului și sunt trimiși de dânsul unde vre-o trebuință a țării i-ar fi cerut”¹³²⁾.

Avea apoi sub ascultarea sa pe călărași, care erau ostași călări și pe seimenii hătmănești. Aceștia din urmă, cărora li se mai zice și segbani, sunt ostași străini angajați cu plată. „Hatmanul judecă pe toți militarii adică călărașii, arcașii, darabanii, seimenii și lefegii sau lefașii purtând în ședința senatului un toiag roșu împletit cu aur ; iar în frunea armatei un buzdugan”... apoi : „Praeterea” tot județul are căpitani și hotnogi numiți astăzi turcește iuz-bașii, adică sutași, aternați dela jurisdicțiunea hatmanului, care pe ei „juxta libitum elevat et deponit”¹³³⁾.

Intr'un zăpis de vânzare din anul 1639 Octombrie 3, găsim printre martori pe Nicolae Vătavul hatmanului¹³⁴⁾.

Tot pe acest Nicolae Vătavul hatmanului, îl găsim vânzând niște părți a lui din Drăgușeni la 1641 Aprilie 15¹³⁵⁾.

La ceremonia ce se făcea la intronarea Domnului, în fruntea parăzii se așeza ordinul Hătmăniei. Dăm mai jos elementele din care se compunea acest ordin după Dionisie Fotino, pentru a ne face o idee de trupele și subalternii hatmanului.

1. Bas-beșleagă cu toți Neferii săi armați și călări.
2. Călărașii hătmăniei cu zapcii lor, călări tot câte doi.
3. Delii și Tofeccii cu Odobașii lor.
4. Vel căpitanul menziilor cu Polcovnicul hătmăniei și Postelnicul cel mare¹³⁶⁾.

La anul 1776 găsim că sub ascultarea hatmanului era marele Portar, care avea sub ascultarea lui 12 portari cu leafă și 14 fără leafă¹³⁷⁾.

În Iași la Curte: „Hatmanul era mai mare peste Seimenii de

132) D. Cantemir: *Descriptio Moldaviae*, pag. 112, ed. Pascu.

133) B. P. Hașdeu: *Arh. ist.* Tom. I, partea I, pag. 170—171. Din Miron Costin: *Descrierea Mold. și Țării Românești*.

134) Gh. Ghibănescu: *Ispisoace și zapise*, vol. II, partea I-a, pag. 184.

135) Gh. Ghibănescu: *Surete și Isvoade*: vol. X, pag. 21.

136) Dionisie Fotino: *Istoria g-lă a Daciei*. Cartea III, pag. 254—255. Trad. de Gh. Sion, Buc. 1859.

137) P. Rășcanu: *Lefurile boierilor, etc.*, pag. 106.

curte, călărașii hătmănești, vânătorii, lefegii, drăganii, levenții. Aceștia erau împărțiți în steaguri în genere câte 47 la un steag, fiecare steag având trei zapcii: Stegar, dobaș și ceaș" ¹³⁸).

Din cele arătate mai sus, vedem că hatmanul avea un număr destul de mare de subalterni.

El îi putea judeca și pedepsi în toate vinele, afară de trădări, care se pedepseau numai de către Domn.

VENITURILE HĂTMĂNIEI.

Marii dregători, pentru slujba pe care o făceau Domnului și Țării, se bucurau — cum e și firesc — de anumite venituri.

Ele erau de natură diferită.

În primul rând vom arăta veniturile speciale determinate de natura dregătoriei.

Hatmanului, în calitate de comandant al armatei, în caz de războiu i se cuvenea o parte din darurile și prăzile ce le lua dela inamic.

La 27 Septembrie 1542, Brașovenii făceau daruri lui Vodă și hatmanului Vartic ¹³⁹).

Din timpul lui Grigore Ghica (III) există un act, un adevărat budget al Moldovei pe anul 1776—1777 ¹⁴⁰), în care sunt trecute toate lefii slujbașilor mari și mici ¹⁴¹).

Hatmanul avea pe la anul 1776, o leafă fixă, ca orice slujbaș. Pe lângă această leafă mai avea numeroase alte venituri.

Dintr'un act din vremea lui Grigore Ghica, Radu Rosetti constata că: „acest act ne arată că în vremea acestui Domn excelent, mulți dregători mari și mici primeau, pe lângă leafa slobozită din casa răsurilor, o a doua remunerație, alcătuită din plocoane bănești ce subalternii lor erau ținuți să le plătească de două ori pe an ¹⁴²).

Hatmanul mai avea dreptul să vândă în folosul său, căpităniile cu câte 10—20.000 lei, iar căpitanii vindeau posturile de păzitori pentru sume mai mici ¹⁴³).

138) P. Rășcanu: Lefurile boierilor, etc., p. 106.

139) N. Iorga: Ist. armatei românești, vol. I, p. 283.

140) Uricarul: vol. XIX, p. 313.

141) R. Rosetti: Pământul, etc., p. 394.

142) Ibidem: pag. 394.

143) Ibidem: p. 394.

Sub Hatman sunt căpităniile de margine, pe care le vinde cu anul, câpătând peste 50.000 lei din aceasta. El gonește hoții când se arată undeva și când îi prinde, el se folosește de lucrurile ce găsește la ei" ¹⁴⁴).

După condica de orândueli a lui Grigore Ghica — 1775 — vedem ce venit avea Hatmanul dela subalternii săi.

„1 leu îi plătea vornicul de Câmpul Lung și Suceava cu 20 de panțiri,

30 lei îi plătea vel căpitanul de Ropce cu 20 panțiri

30 „ „ „ „ Neamț „ 20 „

30 „ „ „ „ Troțuș „ 20 „

20 „ „ „ „ Ajiudu „ 15 „

etc., etc.

Tot venitul ce s'a socotit pe un an se dă fieștecăruia pe jumătate la sf. Gheorghe și jumătate la sf. Dumitru și zapcii ci-ar fi dat ploconul pe polu anu de va vrea Hatmanul să-l schimbe peste vreme, să i se întoarcă ploconul propindu Hatmanul numai câtă vreme a fost zapciu" ¹⁴⁵).

Un seimean de curte, de exemplu, avea leafă pe lună, 3 lei. El era dator să dea plocon pe fieștecăre an 1 leu și jumătate Hatmanului. Aceasta înainte de condica lui Grigore Al. Ghica, când se hotărâseră lefile și veniturile boierilor.

În epoca de care ne ocupăm (1776) Hatmanul nu mai este comandantul forțelor militare, nici al vre-unei cetăți. El este un funcționar bine plătit, dar care are sub ascultarea lui numai 188 seimeni de curte; 188 seimeni hătmănești și principala lui însărcinare este de a rândui străjile pe la mahalale cu slujitori deajuns și cu zapcii de credință, ca să străjuiască neadormit de cu seară până în ziuă ¹⁴⁶).

Pentru aceasta el are o leafă de 4200 lei pe an și plocoane de la inferiori în sumă de 1576 lei și 60 bani ¹⁴⁷).

Hatmanul are venituri și dela trupele de graniță.

La anul 1794 Mai 8, Mihail Suțu, domnul Moldovei, dă o carte domnească în privința organizării pazei la Nistru.

Apoi spune: „cum și pentru obicinuitul plocon al hătmăniei ce iaste orânduit prin condica visteriei, să căutați voi călărașilor ce

144) Dionisie Fotino, cartea III, p. 338.

145) N. Iorga: Studii și doc., vol. XXII, p. 20.

146) Uricarul: vol. IV, p. 396.

147) P. Rășcanu: Lefurile și veniturile boierilor (1776), pag. 91—92.

sunteți sub ascultarea căpitanului Ioan Mihalache, ca să-l dați la numitul căpitan și el încă îl va trimite aici la hătmănie" ¹⁴⁸⁾).

Acum trecem să vedem care era leafa hatmanului și a subalternilor lui, la 1 Maiu 1795 ¹⁴⁹⁾).

Pe lună :

<i>Hatmanul</i>	350 lei
Căpitanul de lefegii	40 „
Vel căpitanul hătmănesc	30 „
Porușnic	20 „
Başbulucbaş	15 „
3 buluc baş, 3 stegari	15 „
2 trâmbași, 2 dobași, 1 surlaci, un flueraș hatman, 18 lei.	
Un Başbulucbaş în curtea gospod. 25 lei	
Bulucbaş al II-lea	20 „
Căpitani de drăgani	20 „
Sotnicul	20 „
12 zapcii de seimeni	60 „
160 seimeni, 4 stegari	480 „
1 căpitan de lefegii	20 „
15 levenți	10 „
Odoaba de levenți	10 „

În timpul lui Alexandru Ipsilante se înființează o nouă dregătorie, a hatmanului de Divan, un fel de vornic de aprozi. El ia venituri dela procesele ce se judecă în Divan ¹⁵⁰⁾).

Tot în acest timp se înființează și Hatmanul menzălurilor.

„Acesta liberează inamurile și are venitul Căpităniei carantinei Prutului dela Sculeni, vătășiile de Arabagii din Iași și Galați și dela cei ce călătoresc cu poșta, câte două parale de cal afară de inamuri”. „Dela aceste toate are la 50.000 lei venit pe an. Postul acesta este nou” ¹⁵¹⁾).

Toate aceste venituri înșirate mai sus, sunt venituri speciale, determinate de natura dregătoriei.

Un alt izvor însemnat de venituri, al marilor dregători, era dreptul lor de a judeca, din care rezulta acela de a globi sau amenda.

148) Arhivele st. din Chișinău. Publicat în ziarul „Adevărul” No. 14778 din 15 Martie 1932.

149) Ac. Rom.: Condica de lefile boierilor la 1795 Mai 1. Condica No. 54

150) N. Iorga: Studii și doc. introducere la vol. XXII, p. 23.

151) Dionisie Fotino: Cartea III, p. 338.

Numirea subalternilor depinzând de marii dregători, suntem îndreptățiți să credem că aceștia din urmă vor fi primit daruri dela cei pe care-i numiau.

Cu cât subalternii erau mai numeroși și mai bogați, cu atât darurile erau mai însemnate.

La aceste daruri se mai adăugă și darurile particularilor, care apelau la unii din marii dregători, fie pentru a-i susține în judecăți sau a-i scăpa de pedeapsă, fie pentru a-i susține la obținerea unei dregătorii, la o scutire de dări sau altă favoare domnească.

În anul 1661 Octombrie 6, Neculai Racoviță hatmanul, capătă danie în Băbușeni, la Vaslui, dela Damian *pentru mult bine ce i-a făcut*; o altă danie o capătă dela Rusul, ginerile Todicăi ¹⁵²).

În schimbul vre-unui serviciu sau numai ca un pretext pentru a putea să-și vândă răzășul moșia lui, fără să mai consulte pe rude — în baza dreptului de protimis — vedem că un boier mare și bogat ca Nicolai Racoviță hatmanul este miluit de un oarecare Damian. Acesta era un mijloc, prin care se puteau rășlui moșiile răzășilor. Hatmanul Nicolai Racoviță ajunsese să aibă în proprietatea sa, peste 100 moșii cu sate.

Un însemnat izvor de venit era și favoarea domnească. Ea se manifesta în două feluri:

I. Prin dăruiri de sate, părți din sate sau alte proprietăți, ca răsplată pentru slujba dreaptă și credincioasă a dregătorului.

II. Prin scutiri de dări.

În timpul domniei lui Petru Vodă Șchiopul, la anul 1588, August 20 ¹⁵⁴), Andrei hatmanul și pârcălabul Sucevei este miluit de domn cu 17 sate și 20 sălașe de țigani. Acest hatman și pârcălab de Suceava, ajunsese așa de bogat, încât a împrumutat domnia și țara cu 55.000 asprii.

Vasile Vodă Lupul, la anul 1637 Februarie 3, dăruiește și în-tărește fratelui său, Gavril hatmanul și pârcălabul Sucevei, mai multe sate și cumpărături ¹⁵⁵).

Se pot înșira multe documente de acestea.

Scutiri de dări.

Într'o hotărâre a Divanului Moldovei din anul 1809 Aprilie 11, vedem că în schimbul slujbelor, marii boieri și neamurile lor, pre-

152) Surete: vol. XVI, p. 85.

153) Idem: vol. VIII, p. 99.

154) Idem: vol. IX, p. 51.

155) Ispisoace, vol. II, I, pag. 129.

cum și căpitanii de lefegii: vel căpitanul hătmăniei și căpitanul de darabani, vornicii de poartă, diacii de divan, porușnicul hătmăniei, ceașul de aprozi, polcovnicul agiesc, etc. nu vor plăti goștina spre răsplătirea slujbei lor ¹⁵⁶).

Dacă subalternii hatmanului capătă asemenea scutiri, în schimbul serviciului ce-l fac, atunci hatmanul trebuie să se fi bucurat de unele scuturi de dări, fiind și boier de Divan. Era apoi obiceiul, ca la unele sărbători, Domnul să facă câte un dar boierilor. Astfel: „Era obiceiul la Paști ca toți boierii să primească dela Domn câte un postav și câte un atlazu florentinu de li se trimetea la gazdele lor și jupăneselor câte o „tafta de firu de cele grele“, care se socotește dar din partea domniei ¹⁵⁷).

Partea cea mai de seamă a averii o formau moșiile.

Fiind mare boier, era de obicei și mare proprietar de pământ.

Avem documente care ne arată pe boieri ca proprietari a unui mare număr de moșii și sate.

Să luăm de exemplu pe Iordache Roset, care poseda 82 de sate în toate ținuturile Moldovei; parte le avea dela socrul său, Nicolae Racoviță logofătul, iar parte cumpărate dela răzeși ¹⁵⁸).

Un exemplu, de avere mai potrivită, îl găsim la hatmanul Răducan Roset. În „condica de răfuială cu vechilii lui pe anii 1798—1812“, vedem cum se căutau moșiile în Moldova la începutul veacului XIX, ce venituri și ce cheltueli aduceau.

Avea șapte moșii, dintre care numai două erau moștenite, iar cinci erau cumpărate ¹⁵⁹).

Un hatman era prin urmare foarte bogat. Slujba sa era din cele cu venituri mari. Se pare că numai vistiernicul avea venituri mai mari. Din această cauză, slujbele acestea erau foarte căutate și preferate vorniciilor mari, care erau cu o treaptă mai sus. Astfel reiese din acest citat: „Și fiecare boierie se păzea și se cinstea la rânduiala sa; eară dela o vreme (care de multe ori s'au și întâmplat) de s'au făcut din vornici mari, Hatmani încă și Vistiernic fiindu aceste boierii mai cu venituri și din hatmani și spătari s'au făcut vistiernici și li s'au dat de către Domn a li se păzi rânduiala la cinstea boierilor celora mai de susu“ ¹⁶⁰).

156) Uricarul, vol. VI, p. 465, 472.

157) Gheorgache al II Logof. Letop. Tom. III, p. 322, ed. Kogălniceanu.

158) Ac. Rom. Pach. XVIII, No. 87, listă originală.

159) Radu Rosetti: An. Ac. Rom. Tom. 31, No. 4.

160) Gheorgache II logof. Letopisește, Tom. III, p. 301, ed. Kogălniceanu.

In concluzie: Veniturile speciale, dreptul de judecată, deci și de amendă, darurile subalternilor și ale particularilor, favoarea domnească manifestată prin dăruiri de sate, prin scutiri de dări sau acordări de venituri domnești, toate acestea erau mijloace prin care unui hatmani puteau să facă averi mari.

Din cele înșirate mai sus, se poate vedea că funcția de hatman era aducătoare de venituri și de aceea ajunsese să fie așa de căutată de către boierii care renunțau la titluri mai mari, în schimbul hătmăniei.

7. RANGUL IERARHIC.

Rangul ierarhic ce-l ocupa hatmanul printre boierii mari se vede ușor din documente și cronici, unde boierii sunt pomeniți pe rând după însemnătatea funcției lor.

Trecem la analiza documentelor :

Intr'un zapis de pe la anul 1576, găsim între boierii martori pe Burcă vel vornic, *Slăvilă hatman și pârcălab Sucevei* și Gate vornic de poartă, Ilie spătar, etc.¹⁶¹); iar într'un document dela anul 1581 luna Mai, Domnul Moldovei Iancul Vodă Sasul întărește la 8 inși stăpânirea pe satul Mănăilești la Bacău. Găsim martori pe: Vornicul țării de jos; Vornicul țării de sus; Pârcălabul de Hotin, Neamț, Roman și apoi pan *Balica hatman și portar Sucevei*; apoi postelnicul, vistiernicul, etc.¹⁶²). În acest document hatmanul ocupă locul al VI-lea, pe care-l ocupa și portarul de Suceava.

Până la data de 1597 Septembrie 19, când vine ca hatman și pârcălab Sucevei Simion Movilă, fratele domnului Ieremia Movilă, hatmanul și portarul Sucevei ocupa în Divan locul al VI-lea după cei 2 vornici și cei trei pârcălabi.

Începând însă cu anul 1597 Septembrie 19 și până la anul 1600, ni se prezintă un caz excepțional, căci găsim pe Simion Movilă ocupând în Divan locul întâiu după Domn, cum se vede din documentul dela 1599¹⁶³), iar în locul al II-lea vin vornicii și apoi pârcălabii, etc.

Îl găsim și în locul al III-lea între vornici și pârcălabi, cum e

161) Uricariul, vol. XXIII, p. 66.

162) Surete: vol. XIX, p. 148.

163) Uricarul: vol. XIV, p. 94 și Ispisoace, vol. I, L p. 217 și Studii și doc. vol. V, p. 6.

în documentul din 1600 Martie 25 ¹⁶⁴) și Martie 20 ¹⁶⁵) sau îl găsim ocupând locul al V-lea după vornici și pârcălabi, documentul dela 1598 Aprilie 10 ¹⁶⁶), apoi Aprilie 15 ¹⁶⁷) sau 1597 Ianuarie 22 ¹⁶⁸).

Putem ușor să explicăm cauza pentru care rangul ocupat de Simion în Divan, se deosebește în unele documente de a celorlalți hatmani, prin aceea, că el era fratele Domnului. Dela anul 1601 până la anul 1609, găsim hatman și pârcălab de Suceava pe Vascan Orăș, care în unele documente, între martori, apare și cu titlul de „Portar de Suceava” ocupând locul al VI-lea în Divan.

La anul 1609, hatmanul Isac Balica ocupă când locul al III-lea între vornici și pârcălabi, când urmează după pârcălabul de Hotin, adică locul al IV-lea, iar după el, ceilalți pârcălabi ¹⁶⁹).

Între anii 1614—1623, găsim pe Hatmanul Miron Barnowschi, care ocupă între matori, în cele mai multe documente, locul al VI-lea. Il găsim așezat și între cei 2 vornici.

Între anii 1616 Noembrie 15 și 1618 Aprilie 15, găsim „hatman și pârcălab Sucevei” pe pan Mihul, care în Divan, ocupă locul al VI-lea, după pârcălabii de Hotin, Neamț și Roman.

Începând cu domnia în Moldova a lui Miron Barnowschi — fostul hatman și pârcălab al Sucevei, — în documente nu mai întâlnim înaintea hatmanului pe cei trei pârcălabi de cetăți, ci în urma lui. Întâiu găsim pe cei doi vornici, apoi urmează hatmanul și după el ceilalți pârcălabi ¹⁷⁰). Deci la această dată, hatmanul ocupă locul al III-lea în Divan. Tot acum, găsim în fruntea martorilor pe marele logofăt, care până la această dată era trecut la urmă în documente și în acest caz, hatmanul ocupă locul al IV-lea în Divan.

Aceiași ordine se păstrează și sub domnia lui Vasile Lupul, când Gavril, fratele său, era hatmanul și pârcălabul Sucevei. Ordinea este aceasta: întâiu logofătul, apoi cei doi vornici și pe urmă hatmanul și pârcălabul Sucevei.

Câte odată găsim trecuți și pârcălabii celor 3 cetăți moldovenești după hatman, dar niciodată nu-i întâlnim înaintea lui. Ince-

164) Ispisoace și zapise, vol. 1, I, p. 231.

165) Surete II, p. 186.

166) Surete VIII, p. 238.

167) Surete VIII, p. 245.

168) Uricarul, vol. XIX, p. 5.

169) Surete II, p. 137.

170) Uricarul, vol. XIV, p. 102; vol. XVIII, p. 385.

pând dar cu anul 1627, hatmanul își stabilește în Divan locul al IV-lea.

Pe vornicul țării de sus îl găsim de multe ori trecut și în urma hatmanului ¹⁷¹⁾). Așa se explică cum mulți dintre foștii hatmani și pârcălabi de Suceava, au fost mai întâiu vornici în țara de sus.

La anii: 1617, 1618, 1624 Martie 24 și 1625 Decembrie 20 ¹⁷²⁾ găsim pe Nicoară vornic în țara de sus, iar la anul 1627, îl găsim hatman și pârcălab de Suceava.

În interpolația lui Misail Călugărul din cronica lui Grigore Ureche-Simion Dascălul, găsim lista boierilor așezați după rangul ce-l ocupau în timpul când scrie Misail Călugărul: 1660—1667.

1. Logofătul mare...
2. Vornicu mare în țara de giosu...
3. Vornicu mare în țara de susu...
4. Pârcălab de Hotin...
5. *Hatman și pârcălab de Suceava și ispravnic pe toate oștile țării.*
6. Postelnicul mare.
7. Spătar mare, etc. ¹⁷³⁾.

Deci acum, hatmanul ocupă rangul al V-lea. Cronicarul Miron Costin ne arată că hatmanul ocupă locul al IV-lea în ierarhia senatorială a Moldovei ¹⁷⁴⁾. I) Marele logofăt; II) Vornicul țării de jos; III) Vornicul țării de sus; IV) *Hatmanul căruia pentru că să poată fi în senat i s'a dat pârcălăbia Sucevei*, etc... V) Postelnic; VI) Spătar, etc.

În Descriptio Moldaviae, îl găsim pe hatman că ocupă locul al IV-lea între boierii mari.

- I. Logofătul mare...
- II. Vornicul de țara de jos.
- III. Vornicul de țara de sus.
- IV. Hatman șeful întregii armate, etc.
- V. Postelnicul mare.

171) Surete etc., vol. V, p. 306; Idem vol. XXI, p. 82, și Ispisoace și zapise, vol. II, 2, p. 89.

172) Surete, vol. V, p. 129, 257 și 270 și Ispisoace și zapise, vol. I, 2, p. 177.

173) Cronica lui Grig. Ureche-Simion Dascălul, ed. C. Giurescu, p. 22.

174) B. P. Hasdeu, Arh. istorică, Tom. I, 1, p. 170.

VI. Spătar mare.

VII. Paharnic mare, etc. ¹⁷⁵⁾.

Până la finele domniei lui Radu Mihnea Vodă, hrisoavele domnești pun pe pârcălab înaintea hatmanului ¹⁷⁶⁾ și abia în timpul lui Miron Barnovschi Movilă pe la anul 1627, Nicoară hatmanul, cumnatul Domnului, este cel dintâiu hatman care e pus în hrisoave înaintea pârcălabilor. Dar această ordine ierarhică a hrisoavelor nu era decât puterea obiceiului, spiritul de tradițiune al diacilor domnești, care păstrau vechiul tipic al hrisoavelor moldovenești.

După vechiul obicei, Domnul, a III-a zi după suirea pe tron, împărțea boierii. Ordinea în care ne este arătată ierarhia boierilor de către cronicarii contemporani, este următoarea :

I. Logofătul mare.

II. Vornicul țării de jos.

III. Vornicul țării de sus.

IV. *Hatmanul*.

V. Spătarul mare.

VI. Paharnicul.

VII. Vistiernicul ¹⁷⁷⁾.

Această ordine se păstrează și se poate vedea sub mai multe domnii ¹⁷⁸⁾.

O mărturie dela anul 1732, ne arată că locul hatmanului este imediat după vornici.

„La anul 1732 Septembrie, singur dentru sine îndemnat, Domnul nostru luminat Grigore Ghica Vodă, ca să vază scaunul bătrân al Domnilor, unde este cetatea Sucevei mai mult pentru sfintele mănăstiri, cetind Măria Sa hronograful țării, și auzind că sunt la acele părți de sus, purcis-au cu toată Curtea Măriei Sale, între care era și boierii mari : Constantin Costache vel logofăt, Ioan Neculai vel vornic, *Sandul Sturza hetman* și au mers la Roman, la Neamț”, etc.... scrie Șerban Cantacuzino vel medelnicer ¹⁷⁹⁾.

În condică de orândueli a lui Grigore Ghica Vodă (1775) găsim catalogul de rânduiala boierilor, după cum s’au așezat rangul fiecărui dregător. I. Vel logofătul; II. Vel vornicul de țara de jos;

175) D. Cantemir: *Descriptio Moldaviae*, p. 100, ed. Pascu, 1923.

176) Ac. Rom. LXIX, 1 Iunie 1625 (7133).

177) Neculai Costin: *Letopisește*, etc. Tom. II, p. 74, ed. Kogălniceanu.

178) *Ibidem*: p. 269 și 280,

179) I. Bianu: *Catalogul m. ss. românești*, vol. I, p. 183—184 și Bulet. Comisiei monumentelor istorice, anul XIX. Fasc. 50, Oct.—Dec. 1926.

III. Vel vornicul de țara de sus; IV. Hatman și pârcălab Sucevei; V. Vel postelnic; VI. Vel spătar; VII. Vel vistiernic etc.¹⁸⁰).

In rezumat: Până la anul 1626, în afară de mici excepții, hatmanul ocupă locul al VI-lea, iar dela această dată înainte, ocupă definitiv, locul al IV-lea în Divan.

8. INSEMNELE BOIERIEI.

În afară de atribuțiile cari deosebeau pe vechii demnitari, s'a simțit nevoia ca această deosebire de demnitate să se arate și prin semne exterioare, mai ales prin vestimente și insemne, din cari se vedea ușor atribuțiile unui dregător.

Către sfârșitul secolului al XVII-lea, găsim izvoare care ne vorbesc de aceste insemne boierești. Iată ce spune Miron Costin : „Hatmanul și pârcălabul Sucevei în Senat poartă un baston roșu împletit cu aur iar în fruntea armatei poartă un buzdugan¹⁸¹).

Dimitrie Cantemir afirmă că hatmanul are asupra sa administrarea ținutului Suceava și la curte poartă un toiag aurit¹⁸²). Toiagul îl capătă dela Domn odată cu numirea în slujbă și i se lua când era mazilit.

„Eară Antiohu Jora Hatmanul stând o lună mazilu, după care aducându-lu la curte și făcându-și încredințare de isnoavă, puindu-și mâna pe evanghelie de a giuruit lui Nicolae Vodă, cum îi va sluji cu dreptate și nu se va uita la cuscrirea lui Iordache Roset Vornicul, atunci i-au datu toiagul, făcându-lu iară Hatman¹⁸³).

Asemenea insemne aveau toți dregătorii după rang și erau obligați în fiecare an în ajunul anului nou, din poronca Spătarului celui mare, să-și lase semnele boieriei lui la spătărie sau în postelnicie. Iar în ziua anului nou, Domnul le dădea jarăși, făcând schimbările ce credea de cuviință.

Hatmanul în timpul domniei a II-a a lui Grigore Ghica (1735) purta toiag de argint și el și vornici; înainte purta toiag de rând ca și vornicii de poartă¹⁸⁴).

180) N. Iorga: Studii și doc., vol. XXII, p. 13—14.

181) P. P. Panaitescu: Miron Costin. Istoria în versuri polone, pag. 116 și V. A. Ureche: Miron Costin, vol. II, pag. 131. Arh. ist. tom. I, 1, 169—171.

182) D. Cantemir: Descriptio Moldaviae, pag. 100, ed. Pascu, 1923.

183) Letopisește, etc. Tom. II. pag. 81 (N. Costin), ed. Kogălniceanu.

184) Cronica Ghiculeștilor, p. 73 — ed. D. Russo — 1915.

Pe unele documente mai importante se aplica și peceteile marilor boieri.

În cartonul No. 92 dela Academia Română, pachetul 55 — I. Bogdan — stampe, se găsește pe un document la No. 10 o pecete ovală c. 271, 5 cm. verde, emblema o camee (pare a fi un bărbat cu arma în mână) legenda începe dela capul lui cu: + *павъ Симеоуъ Гетманъ*, cu litere foarte subțiri și greu de citit.

9. IMPORTANȚA POLITICĂ A HATMANULUI ÎN CONDUCEREA MOLDOVEI

În legătură cu atribuțiunile militare, administrative și de curte, hatmanii au avut mare importanță politică în trecutul istoric al Moldovei. Domnii își aleg cu multă grijă pe boierii cărora trebuie să le încredințeze forța armată, o slujbă deci mare și cu răspundere. De aceea vedem că în acest post găsim în cele mai multe cazuri rude de ale Domnului, cum au fost: Simion Movilă, fratele lui Ieremia Movilă, care mai pe urmă ajunge Domn; Isac Balica hatmanul este rudă de aproape cu Movileștii și-l susține pe Constantin Movilă contra lui Ștefan Tomșa¹⁸⁵). Hatmanul Nicoară e cumnat cu Domnul Moldovei de atunci, Miron Barnowschi, care fusese mai înainte hatman al Moldovei; apoi Gavril Lupul și Gheorghe Lupul, frații lui Vasile Lupul, domnul Moldovei, care au fost hatmani în timpul domniei acestuia.

Vasile Cîiaurul hatmanul, era fratele lui Gheorghe Ștefan, domnul Moldovei și ocupa funcția de hatman, în timpul domniei acestuia¹⁸⁶).

Lupul Bogdan hatmanul a fost ginerele domnului Constantin Cantemir și a servit în calitate de hatman al Moldovei și în timpul domniei lui Constantin Cantemir.

În timpul lui Mihail Vodă Racoviță, fratele său Dumitrașco Racoviță a fost hatmanul Moldovei¹⁸⁷).

Importanța politică a hatmanilor se vede mai ales în epoca cuprinsă între anii 1595, când încetează domnia ereditară în Moldova, și 1711 când încetează domniile pămîntene. Timp de 116 ani, alegerea Domnului se face de către boieri și din boieri. În luna Mai 1595, Aron Vodă termină expediția și abia întors în capitala sa, el

185) Gh. Ghibănescu. Ispisoace și zapise, vol. I, pag. 156—158.

186) B. P. Hasdeu: Arhiva ist. a Rom., Tom. I, partea I, pag. 108.

se vede înlocuit de Ungurii săi cu Hatmanul Răsvan, numit mai apoi Ștefan Vodă. Iată politica dusă de Răsvan, ca să ajungă Domn :

„Ștefan Răsvan, Hatmanul lui Aron Vodă, au scris în taină lui Batori precum că Aron Vodă cearea să se împace cu Turcii și că Turcii sunt gata să primească acest lucru.

Și îndată Sigismund Batori au trimis ostași de ai săi asupra lui Aron Vodă și l-au prins, l-au legat și l-au dus în Țara Ungurească cu toată casa lui, în cetatea Alvinciu în anul 1595, luna Mai 19 și a murit în închisoare”¹⁸⁸).

Acum se fac legături de prietenie între Sigismund Batori, Ștefan Răsvan și Mihai Viteazul.

Ștefan Răsvan a avut de hatman pe un Ungur numit „Tolnay Mihaly, Hatman Sucevei Kapitan” care adresează orășenilor o scrisoare în limba sa natală, la 24 Iunie 1595¹⁸⁹).

La 27 August 1595 — Ieremia Movilă era amenințat de Tătari și de Ștefan, fostul Domn al Moldovei.

Ștefan Răsvan s'a refugiat la Unguri, de unde Sigismund Batori „a trimis iarăși pe Ștefan Vornicul cu Hatmanul Răsvan și cu oștire, ca să puie stăpânire pe Moldova în numele lui Aron Vodă. Ieremia Movilă bate pe Răsvan hatmanul și-i taie capul”¹⁹⁰), aceasta la anul 1596 Decembrie 5.

După ce Mihai Viteazul ocupă Moldova, lasă o locotenență domnească compusă din boierii: Udrea hatmanul, Andronache vistiernicul, Sava armașul și pe spătarul cel mare¹⁹¹). Hatmanul Udrea e banul Udrea din Muntenia și a fost numit în fruntea administrației din Moldova¹⁹²). În această calitate el poartă corespondență cu vecinii Moldovei.

În anul 1600 Iulie 7, din Suceava, pan Udrea, hatmanul și pârcălabul Sucevei, scrie către panul Stanislav Castellan al Zolkievului, Liovului, hatman al Poloniei, despre niște pagube reclamate de Poloni, ce s'au făcut de lotrii neștiuți la hotarul dintre Moldova și Polonia. Udrea spune că va cerceta cu toată cinstea¹⁹³).

187) N. Costin: Letopisește, Tom. II, pag. 70—72, ed. Kogălniceanu.

188) V. A. Ureche: Miron Costin, Tom. II, pag. 390.

189) N. Iorga: Doc. Hurmuzaki, vol. XV, p. I, pag. 732 și Doc. Românești din Arh. Bistriței, partea I, pag. 80 din prefață.

190) Dionisie Fotino: Ist. g-lă a Daciei sau a Transilvaniei, Țării Muntenesti și a Moldovei, Tom. III, pag. 62, Trad. de Gh. Sion, 1859.

191) Ibidem: pag. 75.

192) A. T. Laurian: Magazinul istoric pentru Dacia, vol. IV, pag. 297.

193) Șt. Nicolaescu: Doc. Slavo-române, pag. 290.

Tot în anul 1600, pan Udrea hatmanul și pârcălabul Sucevei sorie către Budac Ianăș birăul de Bistrița și dă știre că Iliș giuratul a adus 80 de fărtare de făină și 2550 de pită făcută ¹⁹⁴).

Deci în sarcina hatmanului Udrea cădea întreaga conducere a Moldovei și din punct de vedere militar și administrativ și judecătoresc.

Cu revenirea în domnie a lui Ieremia Vodă, vine ca hatman Vascan Orăș, iar între 1610—1612 ¹⁹⁵) găsim hatman și pârcălab Sucevei pe Isac Balica. Acesta e rudă de aproape cu Movileștii și-l susține în domnie pe Constantin Movilă.

Intr'un document din anul 1623 Iulie 23 — Iași, Ștefan Vodă Tomșa dă și miluește pe Manolache vel Vameș cu satele Visterniceni, Rogojani, Roșieci pe Răut și Mascani pe Nistru, pentru slujbele lui, luându-le dela Isac Balica hatmanul.

„...care acele sate au fost a lui Isac Balica hatman și li-au prăpădit la a lui vicleșug, când s'au legat el și cu alții boieri pribegî din țara leșească cu multă oaste leșască și Cazaci cu săbii și lacuri ș-au venit asupra domniei mele și pământului nostru și mare războiu s'au făcut cu Domnia me la apa Jijiei și tot puternicul Dumnezeu i-au adus sabia Domniei mele, unde și oasele lor față sunt pentru vecinica mărturie", etc.¹⁹⁶). ... Această luptă a fost Cornul lui Sas, 19 Iulie 1612.

Pe Isac Balica hatmanul, într'un document dela 1634 Februarie 12, Moise Moghilă Voevod îl numește „fratele Domniei mele" ¹⁹⁷), Isac Balica era unchiul lui Miron Barnovschi, hatmanul, ajuns apoi Domn al Moldovei ¹⁹⁸).

În Ianuarie 1612, Constantin Movilă a fost înlocuit de Ștefan Tomșa. Domnul mazil reveni cu ajutor polon și cu hatmanul Isac Balica; se dete acea luptă dela Cornul lui Sas în Iulie 1612, unde fu bătut și-și pierdu viața, împreună cu sprijinitorul lui, Balica și alți boieri.

În anul 1612 Mai 3, „Ztaverno Hatman, generalis regni Moldaviae" adresează din Iași o scrisoare ungurească Bistriței ¹⁹⁹). Acest

194) N. Iorga: Doc. Rom. din Arh. Bistriței, Partea I, pag. 4.

195) N. Iorga: Studii și doc. vol. 19, pag. 22.

196) Ispisoace și zapise, vol. I, 2, 156.

197) Ac. Rom. Doc. I, 110 și 220 din fișele Tanoviceanu, Arh. st. București.

198) Ac. Rom., V. 19, fișele Tanoviceanu și Uricaru, vol. V, p. 383.

199) N. Iorga: Doc. Hurmuzaki, vol. XV, p. II, pag. 852.

„Ztaverno“ este Gheorghe Stavrinos, fiul vistierului cronicar, care a scris despre Mihai Viteazul, în temniță la Bistrița „la lumina stelelor“ 1612.

La 30 August 1612, în timpul domniei lui Ștefan Tomșa, găsim hatman pe Stavrinos ²⁰⁰). Mai târziu, Stavrinos și tatăl său au fost uciși de Tomșa ²⁰¹).

Un caz de trădare din partea hatmanului, față de Domnul său, îl avem în timpul lui Gașpar Vodă, 1619—1620, când Domnul fiind urmărit de Turci și bătut la Țuțora pe Prut, în fuga lui este prins de hatmanul Șeptelici, care trecuse de partea dușmanilor și omorât în Braniștea de lângă Prut ²⁰²).

La venirea în scaunul Moldovei a lui Alexandru Vodă al V-lea Iliăș — 1621 — el caută să pedepsească pe trădători; prinde pe uci-gașii lui Gașpar Vodă, pe hatmanul Șeptelici și pe postelnicul Goia și le taie capetele ²⁰³).

După moartea lui Radu Vodă — 1626 — vine Domn în Moldova Barnovschi hatmanul, care a fost ales de boieri și țară. Această alegere a fost susținută și de Turci, căci Barnovschi hatmanul era bine cunoscut la Poartă, pentru slujbele ce făcuse la Hotin în timpul sultanului Osman ²⁰⁴).

La venirea lui Alexandru Iliăș în a doua domnie — 1631 — următorii boieri s'au dus la Constantinopole cu plângere contra lui pentru relele făcute în întâia domnie: Lupul Vasile vornic (viitorul domn), Cehan vornic, Savin hatmanul, Costin postelnicul, Ureche spătarul, Buhuș vistiernicul și alții mai mici până la numărul de optzeci ²⁰⁵).

În timpul domniei lui Moise Vodă, găsim hatman pe Costin, care în timpul lui Iliăș Vodă era postelnic. La anul 1634, când vine domn al Moldovei Vasile Lupul, hatmanul Costin fuge împreună cu Moise Vodă în Polonia ²⁰⁶).

200) N. Iorga: Doc. Hurmuzaki, vol. XV, p. II, pag. 854—855.

201) An. Ac. Rom., Tom. XXI, p. 30. Socotelile Brașovului sau în N. Iorga Prefață pag. 91—92, din Doc. rom. din Arh. Bistriței, partea I.

202) Miron Costin: Letop. vol. I, pag. 273 ed. Kogălniceanu și Dionisie Fotino: op. c. Cartea III, pag. 67.

203) Miron Costin: Letopisește, vol. I, pag. 273, ed. Kogălniceanu și Dionisie Fotino: op. c. Cartea III, pag. 67.

204) Miron Costin: Letopisește, vol. I, pag. 289, ed. Kogălniceanu și Dionisie Fotino: op. c. Cartea III, pag. 70.

205) Dionisie Fotino: op. c. Tom. III, pag. 71, ed. Sion.

206) Miron Costin: Letopisește, vol. I, pag. 301, ed. Kogălniceanu.

Un hatman credincios domnului său a fost Hăbășescu.

La anul 1673 Noembrie 11, boierii moldoveni în frunte cu Miron Costin se hotărâsc să părăsească pe domnul Petriceico Vodă, care ținea ca Moldova să rămâie credincioasă lui Sobiețki și-și cer voie să se ducă pe acasă să-și ia femeile și copiii din calea năvălirii Tătarilor. Domnul n'a voit să le dea voie și atunci Miron Costin a zis: „ori să fie voia Măriei Tale, ori să nu fie, noi nu ne vom lăsa casele să le ia Tătarii; s'au închinat și i-au zis „să fii Măria Ta sănătos” și au ieșit afară și așa toți boierii și căpitani au purces cea după cea pre rând a se închinare și ieșind afară au încălecat pe cai și au plecat cu toții în jos”.

„Domnul rămase cu singur hatmanul Hăbășescul credincios, plângând și blestemând pre Miron și pre ceilalți boieri. Apoi pleca însoțit de hatmanul Hăbășescu în întâmpinarea Leșilor la Cernăuți²⁰⁷⁾. Când vine domn Dumitrașco Cantacuzino, Petriceico Vodă și cu hatmanul său Hăbășescu fug în Polonia.

În timpul domniei lui Antonie Ruset — Septembrie 1675 — Noembrie 1678 — găsim hatmani pe Gavril Costache, numit și hatmanul Gavrilă și pe Buhuș hatmanul. Nici unul din acești doi hatmani n'au fost cu credință față de Domnul lor.

În anul 1677, vara, când s'au ridicat oaste asupra Cehrinului, a luat parte și Antonie Vodă Ruset cu Moldovenii și cu Gavril Costache hatmanul. Tot atunci a mers la Cehrin și Duca Vodă cu Muntenii.

Duca Vodă văzând că este puțin simpatizat de boierii munteni, își pregătea terenul, ca să capete domnia Moldovei. Găsindu-se în acest timp în contact cu boierii Moldovei, el a simțit din convorbirile cu ei că l-ar primi să le fie Domn în Moldova. Cercând și pe Gavrilă hatman, i-a zis așa: „Antonie Vodă este mazil, ce pe cine vor pofti ca să silească, ca să-l scoată la domniă”. Au răspuns Gavrilă hatmanul „de scii Măria Ta că este adevărat mazilu silește Măria Ta să ne fii Domn; iar de nu, să nu-l amesteci Măria Ta, să ni-l lași că este un Domn bun”²⁰⁸⁾.

Solia aceasta o purta Antiohie Jora, ce era postelnic la Duca

207) V. A. Ureche: Opera „Miron Costin”, vol. I, pag. 254 și O seamă de cuvinte și cronica lui I. Neculcea, pag. 62-63, Bibl. Soc. Buc. 1909.

208) N. Costin: Letopisește, Tom. II, pag. 15, ed. Kogălniceanu.

Vodă în Muntenia, nepot de soră lui Gavriliță hatmanul, iar mai târziu pela 1709—1710, îl găsim hatman în Moldova ²⁰⁹).

În expediția ce se face la Cehrin, Halep Pașa observă lipsa boierului Buhuș din armata moldovenească. Îl cunoștea pe Buhuș ca om de ispravă și care adusese în trecut mari servicii oștirii turcești la Camenița.

Atunci l-a întrebat pe Antonie Vodă Ruset, unde este Buhuș Hatmanul și acesta a răspuns că e bolnav. Pașa a făcut pe Antonie Vodă de au trimis cât mai repede de l-au adus pe Buhuș, tocmai acolo la Cehrin. În drumul lui la Cehrin, Buhuș cu slujitorii lui bate și prinde niște Cazaci pe care-i duce Pașei. „Pentru care slujbă au dobândit cinste și nume bun dela Pașa și îndată au poruncit Pașa lui Antonie Vodă Ruset, de l-au pus hatman pe Buhuș, și-au zis: „să nu afle că-l mai schimbă din hătmănie” ²¹⁰).

De partea lui Buhuș hatmanul era și domnul Munteniei, Duca Vodă, care se găsea tot în această expediție și care puse cuvânt bun pentru Buhuș, cumnatul său; puțin timp după aceasta, Duca Vodă vine domn al Moldovei, adus de Buhuș hatmanul.

După luarea cetății Cehrinului, Vizirul a intrat în Moldova pe la Soroca.

În timpul acesta, o parte din boieri în frunte cu Miron Costin și Buhuș hatmanul, au început să-l părăscă pe Antonie Vodă Ruset la Vizir, cerând să-l mazilească. Antonie Vodă cu ajutorul unei sume mari de bani — o sută de pungi de bani — capătă din nou încrederea Vizirului, dar numai pentru scurt timp, căci ajungând lângă un sat din apropiere de Chișinău, l-au mazilit pe Antonie Vodă și au pus Vizirul caimacani în scaunul Moldovei pe: Sandul Buhuș hatmanul și pe Ghenghea Vornicul ²¹¹), iar Miron Costin cu alți boieri își iau misiunea de a convinge pe Vizir și Poartă să-l aducă Domn în Moldova pe Gheorghe III Duca, care mai apoi știe să-i răsplătească lui Miron Costin, pentru devotamentul ce l-a avut față de el, prin unelțirile și mijlocirea ce a făcut ca Miron Costin să fie omorât ²¹²).

Hatmanul Buhuș s'a arătat credincios față de Domnul său Duca Vodă, care-i era și cumnat, atunci când caută să-l apere la

209) N. Costin: Letopisește, Tom. II, pag. 82 și pag. 253.

210) Ion Neculcea: Letopisește, Tom. II, pag. 210 (ed. Kogălniceanu).

211) N. Costin: Letopisește, vol. II, pag. 16 (ed. Kogălniceanu) și Letopisește, vol. II, pag. 212 și V. A. Ureche: Opera „Miron Costin”, vol. I, pag. 247.

212) N. Costin: vol. II, pag. 16, ed. Kogălniceanu.

Domnești în Putna, unde Duca Vodă se găsea refugiat în casele soacresei, a doamnei Dabijoaia, din cauza trupelor leșești. Totuși Duca Vodă a fost prins de oastea leșească adusă de Petriceico Vodă și dus în Polonia ²¹³).

După această întâmplare hatmanul Buhuș susține pe Dumitrașco Vodă Cantacuzino și caută să împiedice intrarea trupelor lui Petriceico Vodă în Iași, dar nu izbutește și fuge ²¹⁴).

Rolul politic jucat de hatmanul Buhuș se vede și atunci, când găsindu-se refugiat în Muntenia din cauza lui Petriceico Vodă și fiind chemat de Șerban Vodă Cantacuzino, domnul Munteniei care era văr primar cu Dumitrașco Cantacuzino din Moldova, el este sfătuit și trimis de acesta la Focșani, pentru a învăța pe boierii moldoveni să-l părăsiască pe Dumitrașco Vodă și să vie în Muntenia.

Această intrigă a lui Șerban Cantacuzino, făcută prin hatmanul Buhuș, a reușit să atragă pe boierii din țara de jos și să pună la cale diferite plângeri contra lui Dumitrașco Vodă la Poartă și din această politică iese ales domn Constantin Cantemir clucerul „om bătrân ca de 70 ani și om prost de jos că nici carte nu știa” ²¹⁵).

La începutul domniei lui Constantin Cantemir, ajunge hatman Velicico Costin. El a avut lupte cu Leșii din țară și — după cum ne spune cronică — a fost lipsit de noroc. Tot despre el mai găsim în cronică și următoarele: „Velicico Hatmanul au fost stând de câteva ori împotriva lui Cantemir Vodă cu pricină și ales șezând odată la masă i-au zis Domnului său lui Cantemir Vodă „că omul care nu știe carte este ca un dobitoc”, adică unde nu scia Cantemir Vodă. Și altele multe care fiindu-i stăpân nu i se cădea a i le răspunde” ²¹⁶).

Nu după mult timp Velicico fu scos din hătmănie prin intrigile lui Iordache Ruset, un fanariot gonit din Țara Românească și care ajunsese sub Cantemir Vodă mare vistier al Moldovei. Velicico este făcut vornic mare, iar în locul lui este pus hatman Bogdan, ginerele domnului Constantin Cantemir. Toată conducerea țării este încredințată de acum în mâinile lui Bogdan hatmanul și Iordache Ruset, marele vistiernic. Din ura ce ia naștere între Miron Costin, Velicico

213) N. Costin: *Let. Tom. II*, pag. 31, ed. Kogălniceanu și Ion Neculcea *Letopisește, Tom. II*, pag. 220—221.

214) N. Costin: *Let. Tom. II*, pag. 11, ed. Kogălniceanu.

215) I. Neculcea: *Letopisește, Tom. II*, pag. 226.

216) *Letopisește, Tom. III*, pag. 28 și 97 și V. A. Ureche „Miron Costin”, vol. I, pag. 332.

Costin și cei doi demnitari noi de mai sus, se ajunge la desnodământul fatal, cu omorîrea Costineștilor ²¹⁷⁾).

La anul 1693 Martie 27, când Constantin Cantemir moare, boierii fruntași au înștiințat Poarta și cereau să fie Domn Dimitrie Cantemir. Fără să mai aștepte răspunsul dela Poartă, boierii Bogdan hatmanul și Iordache vistiernicul și toți slujitorii au ales ca Domn pe Dumitrașcu Beizadea, feciorul lui Cantemir Vodă. „Deci au gătit Divanul cel mare și s'au strâns toată boierimea și Mitropolitul și slujitorii la Curte și au adus la Curte și un Agă a vizirului Turc, ce era venit cu trebi împărătești la Iași ²¹⁸⁾).

După o domnie de trei săptămâni Dimitrie Cantemir este luat de un Capegi-bașa și dus la Poartă, iar Bogdan hatmanul și Iordache vistiernicul întru acele trei săptămâni n'au dormit, ce s'au gătit și au pus străji, din Galați până în Iași, și când au sosit Capegi-bașa în Iași să ia pe Beizadea și pe dâșii, ei au fugit din Iași în țara leșească" ²¹⁹⁾. Turcii pun domn la 8 Aprilie 1693 pe Constantin Duca, feciorul lui Duca Vodă cel Bătrân, ginerele lui Constantin Brâncoveanu. Constantin Duca Vodă căsătorește pe sora lui domnița Elena cu Nicolai Costin, fiul lui Miron Costin și-l face și hatman.

Acum începe o mare persecuție asupra familiei boierilor refugiați. Bogdan hatmanul și Iordache vistiernicul, făcându-se mare jaf. în averea lor. Dar nici aceștia nu stăteau degiaba, ci scriau mereu contra lui Constantin Duca către prietenii lor Turcii din Camenița și dela Poartă ²²⁰⁾).

Când Polonii vin să asedieze cetatea Neamțului, vin și boierii refugiați: Bogdan hatmanul și Iordache vistiernicul. Sunt mai multe ciocniri între trupele lui Constantin Duca și trupele leșești. Constantin Duca dela o vreme pierde încrederea în cumnatul său Nicolai Costin care făcuse o greșală din îndemnul lui Duca Vodă ²²¹⁾ și-l scoase din hătmănie punând pe Antioh Jora Hatman.

După puțin timp Constantin Duca este mazilit și în locul lui este pus Domn Antioh Cantemir. Aflând de această mazilire, hatmanul Bogdan și Iordache Ruset vistiernicul, ce se găseau la Neamț, îndată au plecat la Iași.

217) V. A. Ureche: op. c. vol. I, pag. 248—249.

218) Ion Neculcea, Let. II, p. 244, ed. Kogălniceanu.

219) Ibidem, p. 245.

220) Ibidem: pag. 247.

221) Ibidem, pag. 251.

Constantin Duca încă nu plecase din Iași. Atunci acești doi boieri s'au dus la Curte și au cerut socoteală lui Constantin Duca pentru prădarea caselor lor și pentru chinurile la care au fost supuse familia lor și curtea lor ²²²).

În domnia lui Antioh Vodă Cantemir găsim hatman tot pe Bogdan cumnatul său.

La anul 1700 Septembrie 14, vine a doua oară în domnia Moldovei Constantin Duca. Iată ce spune cronica :

„În anul 7209, vine Domn Constantin Duca Vodă care poruncise Caimacanilor din Iași să aibă grijă și cu mare băgare de seamă să păzească pe acei boieri, pe care îi bănuiau că nu vor aștepta venirea lui, ci vor încerca să fugă și anume le-a poruncit ritos să păzească bine pe Bogdan Hatmanul și pe Iordache vistiierul. Acest curier al lui Duca Vodă sosind aci cu schemeni-agași și închizând porțile la curți, în care erau adunați toți boierii fără să cunoască pe caimacani și pe Bogdan Hatmanul și Iordache vistiierul, a dat nechibzuit scrisorile domnești unui oarecare Ștefan Cerchezul mare comis, care neștiind carte și șezând alături de Bogdan hatmanul, a dat scrisorile domnești lui Bogdan Hatmanul, care cetindu-le și văzând poronca domnească împotriva lui, îndată le-a lepădat jos din mână și a fugit de a dreptul în Polonia. Iar Iordache vistiernicul prinzând veste s'a ascuns și el în curte până a înserat și noaptea îmbrăcând un suman apăsesc, cu ajutorul lui Ilie Cantacuzino paharnicul a eșit afară din curte, care era înconjurată de seimeni și imediat s'a dus la satul lui anume Hangul, de unde cu oamenii lui Ilie Cantacuzino a fugit în Polonia.

Iar când a venit Constantin Duca Vodă a trimis scrisori către amândoi și cu jurământ le scria să vie că nu vor avea nici o supărare. „Care încredințându-se scrisorilor, scrise cu jurământ, s'au întors îndărăt și într'adevăr n'au fost supărați deloc de Domn, ba chiar au fost cinstiți cu boierii” ²²³).

Mai târziu, din cauza dărilor mari, fug cei mai de frunte boieri printre care erau și Lupul Bogdan, care era vornic acum și Antioh Jora hatmanul. Ei fug în Țara Românească unde „trimise Duca Vodă mai târziu pe Dumitrașcu Buhuș să omoare pe furiș în București, pre Bogdan Hatmanul”.„ce Buhuș ca un fecior de boier

222) I. Neculcea: Letopisește, Tom. II, pag. 254.

223) Cronica Ghiculeștilor, pag. 63—64, ed. D. Russo, București 1915 și Letop. Mold. Tom. II, pag. 268 (I. Neculcea).

și de neam n'au vrut să facă acel lucru tălhăresc și după ce au mers la București au spus lui Bogdan Hatmanul și Brâncovanului Vodă" ²²⁴).

Bogdan hatmanul avea atâta trecere la Turci, încât Constantin Brâncoveanu Vodă a dat ordin Stolnicului Constantin să propească pe Bogdan hatmanul în București „că nu-i era de altă trebuință, ci numai se temea să nu puie vre-o piedică să scoată iarăși Domn pe Antioh Vodă" ²²⁵).

La anul 1705 Februarie 13, vine Domn a doua oară Antioh Cantemir. Lupul Bogdan, cumnatul său a fost pus hatman și a fost în mare cinste. Toate trebile țării și toată chiverniseala era după voia lui; numai nu putea că era bolnav. Curând Antioh Vodă îl trimite pe Bogdan într-o solie în Muntenia, unde a zăbovit mult fiind bolnav și nu mult după ce s'a întors a murit jelit de Antioh Vodă, de toată boierimea și țara; „căci era capul boierilor din Moldova și cunoscător la judecăți și drept vrednic la toate trebile cu înțelepciune, pentru care tuturor le-a părut rău de paguba ce a suferit țara".

După el vine hatman Antioh Jora logofătul ²²⁶).

În întâia domnie a lui Mihaîl Racoviță, găsim hatman pe Lupul Costache, iar în a doua domnie 31 Iulie 1707, — 28 Octombrie 1709, găsim hatman pe fratele Domnului, pe Dumitrașco Racoviță.

La mazilirea lui Mihail Racoviță Vodă o seamă de boieri au pribegit în Polonia, iar Dumitrașcu Racoviță hatman fuge la socrul său Mihail Cantacuzino spătarul în Țara Românească și mai apoi trece la Brașov.

În Moldova venise Domn Neculai Alexandru Mavrocordat. „Repezit-au îndată cu cărțile sale Neculai Vodă pe un grămatic al său, anume Enache, la Iași, făcând Caimacani pe Ioan Buhuș logofătul și pe Antiohie Jora Hatmanul" ²²⁷).

În timpul domniei lui Dimitrie Cantemir găsim hatman pe Ioan Neculcea. El a fost cel mai de seamă sfetnic a lui Dimitrie Cantemir și l-a urmat pe acesta și în refugiu în Rusia. Intorcându-se în Moldova el a scris acea cronică de seamă pentru țara lui. În timpul domniei lui Ioan Vodă Mavrocordat, feciorul lui Neculai Mavroc-

224) Ion Neculcea: Letopisește, Tom. II, pag. 271, ed. Kogălniceanu.

225) Ibidem: pag. 277.

226) Ibidem: pag. 284.

227) N. Costin: Letopisește, Tom. II, pag. 70—72 (ed. Kogălniceanu).

dat, 29 Iunie 1743—Mai 1747, găsim un fapt din care reese atribuțiunile diplomatice încredințate unor hatmani.

„Eară în anul al III-lea a domniei acestuia au făcut sfat Domnul cu boierii țării, ca să aleagă patru boieri mari de țară să meargă la Țarigrad, una ca să arate pe Domnul că este bun și plăcut, al II-lea să vadă și toată cheltuiala Kapi Kehaielelor, căci arătase pe tot anul câte o sumă mare de bani cheltuială, care se mirau și singur boierii și pentru altele ce le vor mai veni prin mână pentru ușurarea țării. S'au ales patru boieri: Costache Razul hatman, Teodor Palade vistiernic, Radu Racoviță vel vornic și Manolache Costache vel vornic ^{22b}).

Din cele arătate mai sus vedem că hatmanul a jucat un mare rol politic în conducerea Moldovei.

În epoca dintre anii 1595 și 1711, când începe domnia fanariotă, găsim pe hatman în fruntea mișcărilor boierești, a Caimacanilor, care conduc Moldova până la sosirea Domnului dela Constantinopol; apoi în fruntea misiunilor diplomatice, dar mai ales în fruntea celor ce instigau pentru căderea unui Domn și stăruiau pentru ridicarea altuia.

În acest timp hatmanul dispunând de puterea militară a țării și fiind și unul din cei mai capabili boieri, întotdeauna era solicitat de ceilalți boieri să conducă mișcările cu caracter politic.

Aceasta este epoca în care Moldova este condusă de Domni aleși dintre boierii de țară, situație care ține până la anul 1711.

După anul 1711, rangul de hatman, — conducător de oști — își pierde însemnătatea, desființându-se trupele organizate, care sunt înlocuite cu o gardă personală a Domnului, compusă din oameni străini și plătiți cu leafă.

L I S T A

PORTARILOR DE SUCEAVA ȘI A HATMANILOR ȘI PÂRCĂLABILOR DE SUCEAVA, INCEPÂND CU ANUL 1466 ȘI PÂNĂ LA ANUL 1840

Dolh, portar de Suceava, 1466—1479 ¹⁾.

*Șăndrea, portar de Suceava, 1479 Aprilie 29 ²⁾; 1479 Mai 7 ³⁾;
1479 Mai 19 ⁴⁾; 1479 Mai 24 ⁵⁾; 1479 August 11 ⁶⁾; 1479 Octom-
brie 17 ⁷⁾; 1480 Mai 26 ⁸⁾; 1481 Aprilie 20 ⁹⁾; 1480 Septembrie
15 ¹⁰⁾; 1481 Februarie 1 ¹¹⁾.*

*Luca Arbure, portar de Suceava, 1486 Septembrie 14 ¹²⁾; 1490
Noembrie 14 ¹³⁾; 1492 Martie 14 ¹⁴⁾; 1496 Martie 17 ¹⁵⁾; 1498 Sep-
tembrie 24 ¹⁶⁾; 1499 Iulie 2 ¹⁷⁾; 1499 Noembrie 14 ¹⁸⁾; 1499 Iulie*

-
- 1) Surete, vol. I, p. 231. Documentul din anul 1529 Martie 25.
 - 2) Bogdan, Doc. vol. I, pag. 224.
 - 3) Ibidem, p. 225.
 - 4) Ibidem, p. 228.
 - 5) Surete, vol. VIII, p. 92.
 - 6) Ibidem, vol. XVIII, p. 159.
 - 7) Ibidem, vol. I, p. 191.
 - 8) Ispisoace, vol. I, 1, p. 28 și Uricarul, vol. XIV, p. 72.
 - 9) Bogdan, Doc. vol. I, p. 253.
 - 10) Ibidem vol. I, p. 246.
 - 11) „ „ I, p. 248.
 - 12) „ „ I, p. 290.
 - 13) Episcopia de Roman. Fișele Tanoviceanu.
 - 14) Uricarul, vol. XVIII, p. 442.
 - 15) M-ra Neamțului. Țigani Secului. Fișele Tanoviceanu.
 - 16) Bogdan, Doc. vol. I, p. 290.
 - 17) Hurmuzache, Doc. II, p. 718 și Ulianki No. 105.
 - 18) Melchisedec. Roman, p. 152.

1523 -
1486
= 37 ani

12¹⁹); 1499 August 15²⁰); 1499 Septembrie 14²¹); 1499 Septembrie 15²²); 1499 Septembrie 18²³); 1499 Noembrie 14²⁴); 1499 Noembrie 15²⁵); 1499 Noembrie 20²⁶); 1499 Noembrie 20²⁷); 1499 Noembrie 23²⁸); 1499 Noembrie 26²⁹); 1499³⁰); 1500 Martie 17³¹); 1500 Martie 22³²); 1500 Martie 25³³); 1500³⁴); 1501 Aprilie 25³⁵); 1501 Decembrie 14³⁶); 1502 Februarie 17³⁷); 1502 Februarie 22³⁸); 1502 Martie 13³⁹); 1502 Martie 14⁴⁰); 1502 Septembrie 13⁴¹); 1502 Noembrie 17⁴²); 1502⁴³); 1503 Februarie 2⁴⁴); 1503 August 26⁴⁵); 1503 Septembrie 13⁴⁶); 1503 Septembrie 18⁴⁷); 1503 Septembrie 30⁴⁸); 1503 Octombrie 6⁴⁹); 1505 Septembrie

-
- 19) Bogdan, Doc. vol. I, p. 425.
 20) Ibidem, vol. II, p. 130.
 21) Ibidem, p. 444.
 22) „ p. 136.
 23) „ p. 139.
 24) „ p. 140.
 25) „ p. 143.
 26) „ p. 144.
 27) „ p. 148.
 28) „ p. 155.
 29) „ p. 160 și altul la pag. 163.
 30) „ p. 167.
 31) Bogdan, Doc. vol. I, p. 170 și Acad. Rom. mss. 4606, fila 28 originalui.
 32) Ibidem, II, p. 173.
 33) Uricarul, vol. XVIII, p. 433—437.
 34) Bogdan, Doc. vol. II, p. 180.
 35) Rosetti Rosnovanu, Petricani, I, fișele Tanoviceanu, I. Bogdan: Doc. vol. II, p. 181.
 36) I. Bogdan, vol. II, p. 184.
 37) Ibidem, p. 192.
 38) „ p. 197.
 39) „ p. 201.
 40) Ispisoace, vol. I, 1, pag. 43.
 41) Surete, vol. I, p. 222.
 42) Bogdan, doc. II, p. 210.
 43) Ibidem, p. 213.
 44) „ p. 216.
 45) St. și doc. vol. V, pag. 387.
 46) Bogdan, doc. II, p. 229.
 47) Buletinul „Ion Neculcea”, Iași, fasc. 6 (1926—1927), p. 359.
 48) Bogdan, Doc. vol. II, p. 231 și altul cu aceeași dată, în vol. II, p. 234.
 49) Ibidem, p. 241, o copie după o fotografie la Acad. Rom. mss. 5234 (I. Bogdan mss. 25).

11⁵⁰); 1506 Martie 22⁵¹); 1506 Mai 22⁵²); 1507 Februarie 20⁵³); 1507 Februarie 22⁵⁴); 1507 Februarie 26⁵⁵); 1507 Februarie 27⁵⁶); 1507 Februarie 28⁵⁷); 1507 Martie 1⁵⁸); 1507 Martie 22⁵⁹); 1507 Mai 11⁶⁰); 1507 Decembrie 14⁶¹); 1508 Februarie 2⁶²); 1508 Februarie 16⁶³); 1508 Martie 2⁶⁴); 1508 Martie 25⁶⁵); 1508 Decembrie 14⁶⁶); 1508 Decembrie 15⁶⁷); 1510 Februarie 7⁶⁸); 1510 Septembrie 21⁶⁹); 1513 Martie 5⁷⁰); 1513 Martie 7⁷¹); 1513 Decembrie 17⁷²); 1515 Aprilie 20⁷³); 1515 Iulie 23⁷⁴); 1515 Decembrie 4⁷⁵); 1515 Decembrie 18⁷⁶); 1515 Decembrie 21⁷⁷); 1516 Decem-

50) Surete, vol. XVIII, p. 93.

51) Acad. Rom. LXXVII/3; Iulian Marinescu, Bogdan III cel Orb, pag. 106—107.

52) Ac. Rom. LXXVII/3, fișele Tanoviceanu.

53) Ac. Rom. XLV/142; Iulian Marinescu, op. cit., p. 107.

54) Surete, vol. XVIII, p. 90; Ispisoace, vol. I, 1, p. 46.

55) L. T. Boga, Doc. Basarabene, V, p. 3.

56) Arh. st. Buc. M-rea Adam IV/6; Iulian Marinescu, op. cit., p. 107.

57) Surete, vol. XVIII, p. 99 și 102.

58) Uricariul, vol. XVIII, p. 84.

59) Ispisoace, vol. I, 1, p. 50.

60) Buletinul „Ion Neculcea”, fasc. 5 (1925), p. 311.

61) Surete, vol. IX, p. 14.

62) Wick. Woronetz und Putna, p. 189, Iulian Marinescu, op. cit., p. 108.

63) Surete vol. X, p. 9.

64) „ „ I, p. 67.

65) Pergament la Arh. stat. Buc. M-rea Neamțu XX/1; Iulian Marinescu, op. cit., p. 110.

66) Surete, vol. IX, p. 12, Surete, vol. XVIII, p. 105.

67) Arh. stat. Buc. și Iulian Marinescu, op. cit., p. 110—111.

68) Hurmuzake, vol. I, supl. II, doc. 1.

69) Arh. stat. Buc. Condica M-rei Răchitoasa IV/73 (109); Iulian Marinescu, op. cit., p. 111.

70) Hasdeu, Arh. ist. tom. I, 2, p. 120.

71) Pergament, Acad. Rom. Peciți 149; Iulia Marinescu, op. cit., p. 111—112.

72) M-rea Neamțul, pach. 2835, fișele Tanoviceanu.

73) Hasdeu, Arh. ist. tom. I, 1, p. 157.

74) Surete, vol. XI, p. 107.

75) „ „ XIX, p. 56.

76) „ „ XVIII, p. 170.

77) Acad. Rom. XCV/91, Iulian Marinescu, op. cit., p. 114 și altul Wickenhauser, Woronetz und Putna, p. 105.

brie 10⁷⁵); 1517 Decembrie 15⁷⁶); 1517 Ianuarie 17⁸⁰); 1518 Ianuarie 22⁸¹); 1518 Ianuarie 23⁸²); 1518 Ianuarie 28⁸³); 1518 Aprilie 22⁸⁴); 1518 Decembrie 26⁸⁵); 1518 Decembrie 27⁸⁶); 1519 Ianuarie 9⁸⁷); 1519 Octombrie 6⁸⁸); 1519 Decembrie 27⁸⁹); 1520 Ianuarie 4⁹⁰); 1520 Aprilie 23⁹¹); 1520 Iulie 15⁹²); 1520 August 21⁹⁴); 1520 Octombrie 7⁹⁴); 1521 Iunie 1⁹⁵); 1521 Octombrie 25⁹⁶); 1521 Octombrie 29⁹⁷); 1522 Februarie 4⁹⁸); 1522 Martie 10⁹⁹); 1522 Aprilie 21¹⁰⁰); 1522 Iunie 2¹⁰¹); 1522 Iunie 24¹⁰²); 1522 Iunie 27¹⁰³); 1522 Iulie 2¹⁰⁴); 1522 Iulie 25¹⁰⁵); 1522 Octombrie 29¹⁰⁶); 1522 Octombrie 31¹⁰⁷); 1523 Martie 15¹⁰⁸).

Petrică, portarul de Suceava, 1523 Martie 15¹⁰⁹).

78) Acad. Rom. Peceți 87; Iulian Marinescu, op. cit., p. 114—115 și altul Surete, XIX, p. 55.

79) I. Bogdan, Album paleogr. moldovenesc nr. 75; I. Minea, *Cercetări Istorice* (Iași), anul IV (1928), p. 217.

80) St. și doc. vol. V, p. 550—551.

81) Surete, vol. I, p. 173.

82) „ „ XVIII, p. 171.

83) „ „ I, p. 179.

84) „ „ XXII, p. 165.

85) Hașdeu, *Arh. ist.* I, 1, p. 28; Surete, vol. I, p. 261.

86) Surete, vol. V, p. 219.

87) Hașdeu, *Arh. ist.* I, 1, p. 38.

88) St. și doc. vol. V, p. 387.

89) Surete, vol. V, p. 219.

90) Grig. Tocilescu, Facsimile T. IV, fine, fișele Tanoviceanu.

91) Ispisoace, vol. I, 1, p. 53; Uricarul, vol. XVIII, p. 88.

92) Surete, vol. XVIII, p. 113 și vol. XXIV, p. 167.

93) Golovatchi, Gramoti, în *Letopis. arheogr. Kommissii*, 4. S. Petersburg, p. 11.

94) Ibidem, p. 14.

95) Surete, vol. XVIII, p. 115.

96) „ „ XXI, p. 90.

97) „ „ I, p. 245.

98) Uricarul, vol. XVIII, p. 92 și vol. XIV, p. 77.

99) Ac. Rom. perg. 29, fișele Tanoviceanu.

100) Uricarul, vol. XVIII, p. 101.

101) L. T. Boga, *Doc. Basarabene 5* (1929) Chișinău, p. 6.

102) Sureta, vol. I, p. 159; Uricarul, XXIV, p. 24.

103) „ „ XVIII, p. 116.

104) „ „ XVIII, p. 177.

105) Ac. Rom. XL, 19, fișele Tanoviceanu.

106) Surete, vol. I, p. 245.

107) O fotografie după uric. la M. Costăchescu, Iași.

108) Surete, I, p. 371.

109) „ vol. I, p. 229.

Barbouschi, portarul de Suceva, 1526 Martie 24¹¹⁰); 1527 Martie 13¹¹¹); 1527 Martie 16¹¹²); 1527 Martie 15¹¹³); 1528 Martie 4¹¹⁴); 1528 Martie 7¹¹⁵); 1528 Martie 13¹¹⁶); 1528 Martie 19¹¹⁷); 1528 Martie 22¹¹⁸); 1528 Martie 28¹¹⁹); 1528 Aprilie 4¹²⁰); 1528 Aprilie 8¹²¹); 1529 Martie 11¹²²); 1529 Martie 17¹²³); 1529 Martie 19¹²⁴); 1529 Martie 20¹²⁵); 1529 Martie 22¹²⁶); 1529 Martie 25¹²⁷); 1529 Iunie 19¹²⁸); 1530 Martie 3¹²⁹).

Mihul, portar de Suceava, 1531 Martie 13¹³⁰); 1531 Martie 20¹³¹); 1531 Mai 18¹³²); 1532 Martie 12¹³³); 1533¹³⁴); 1533 Martie 6¹³⁵); 1533 Martie 8¹³⁶); 1533 Martie 13¹³⁷); 1533 Aprilie 11¹³⁸); 1534 Martie 24¹³⁹); 1535 Martie 9¹⁴⁰); 1535 Martie 22¹⁴¹);

110) Surete, p. 359.

111) Ac. Rom. perg. 22, fișele Tanoviceanu, Arh. St. Buc.

112) Surete, vol. XVIII, p. 126, 123, 120.

113) Uricarul, vol. XVIII, p. 106.

114) Surete, vol. XXIV, p. 169.

115) „ „ XVIII, p. 129.

116) „ „ I, p. 204.

117) „ „ I, p. 263 și vol. II, p. 338.

118) Uricarul, vol. XVIII, p. 109—111.

119) Surete, vol. XVIII, pag. 133 și vol. I, p. 98—101.

120) „ „ XVIII, pag. 135.

121) Uricarul, vol. XVIII, pag. 112—117.

122) Surete, vol. XVIII, pag. 139.

123) Melchisedec, Cronica Romanului, pag. 162.

124) Ac. Rom. perg. 140, fișele Tanoviceanu.

125) Surete, IX, pag. 19.

126) „ XVIII, pag. 142.

127) „ I, pag. 231.

128) Doc. Hurmuzake, vol. XV, p. I, pag. 323.

129) Hasdeu, Arh. Ist. Tom. I, partea I, pag. 133.

130) Surete, XVIII, pag. 146.

131) „ XVIII, pag. 149 și vol. I, pag. 100.

132) Uricarul, XIV, pag. 82.

133) Surete, I, pag. 130.

134) „ XVIII, pag. 2.

135) „ XVIII, pag. 187.

136) „ IX, pag. 23.

137) Uricarul, vol. X, pag. 56 și vol. XVIII, pag. 122.

138) Wikenhauser M-reă Moldovița, pag. 78—79, Orest Popescu, Doc. Mold. pag. 37, St. și doc. V, pag. 388.

139) St. și Doc., vol. V, pag. 212.

140) Ac. Rom. perg. 30, fișele Tanoviceanu, Arh. St. Buc.

141) Melchisedec, Huși, pag. 18—19, Hasdeu, Arh. Istorică, Tom. I, p. I, pag. 83.

1535 Martie 22 ¹⁴²); 1536 Ianuarie 11 ¹⁴³); 1537 Martie 30 ¹⁴⁴); 1539 Noembrie 30 ¹⁴⁵); 1540 Mai 1 ¹⁴⁶); 1540 Mai 11 ¹⁴⁷); 1540 Iunie 13 ¹⁴⁸).

Petre Vartic (Petre Varticovici).

Vartic, hatman și pârcălab Sucevei ¹⁴⁹).

Vartic, hetman i starostha Soczawskyem 1541 Martie 11 ¹⁵⁰).

Hatmanul Petre Vartic, 1541 Iulie 23 ¹⁵¹).

Vartic, hatmanul Moldovei, 1542 ¹⁵²).

Petre Vartic, portar de Suceava, 1542 Mai 17 ¹⁵³).

Hatmanului Vartic, 1542 Octombrie 27 ¹⁵⁴).

Petre Vartic, portar Sucevei, 1544 Septembrie 17 ¹⁵⁵).

Vartic Petre, portar Sucevei, 1545 Aprilie 4 ¹⁵⁶).

Petre Varticovici, portar Sucevei, 1545 ¹⁵⁷).

Petre Vartic, portar de Suceava, 1546 ¹⁵⁸).

Pan Varticovici, portar de Suceava, 1546 Martie 23 ¹⁵⁹).

Petre Vartic, portar Sucevei, 1546 Martie 30 ¹⁶⁰).

Petre Varticovici, portar de Suceava, 1546 Martie 30 ¹⁶¹); 1546 Aprilie 2 ¹⁶²); 1546 Aprilie 2 ¹⁶³); 1546 Aprilie 5 ¹⁶⁴); 1546

142) Ispisoace, vol. I, 1, p. 63.

143) Doc. Pomârla, Bașotă, fișele Tanoviceanu.

144) Orest Popescu, Câteva doc., p. 39—40.

145) Surete, XXIV, p. 174.

146) „ I. p. 237.

147) „ XVIII, p. 198.

148) Studii și doc. XXI, p. 301.

149) Cronica Grig. Ureche-Simion Dascălul, ed. C. Giurescu, p. 157.

150) Iorga, Ist. Chiliei și Cetății Albe, p. 348—349.

151) Iorga, Ist. armatei române, vol. I, p. 283.

152) „ Scrisori, etc., p. 29 și Hurmuzaki, vol. II, p. 240.

153) Ispisoace, vol. I, 1, p. 70.

154) N. Iorga, Ist. arm., vol. I, p. 284.

155) Surete, vol. I, p. 376.

156) „ „ I, p. 382.

157) „ „ XVIII, p. 201.

158) „ „ V, p. 134.

159) „ „ I, p. 184.

160) „ „ p. 210 și 367.

161) „ „ p. 241.

162) Uricarul, vol. X, pag. 105.

163) Surete, vol. II, pag. 343.

164) „ „ XVIII, pag. 205.

Aprilie 8 ¹⁶⁵); 1546 Aprilie 11 ¹⁶⁶); 1546 Aprilie 15 ¹⁶⁷); 1546 Aprilie 20 ¹⁶⁸); 1546 Aprilie 23 ¹⁶⁹); 1546 Aprilie 25 ¹⁷⁰); 1546 Mai 1 ¹⁷¹); 1546 Mai 8 ¹⁷²); 1546 Mai 12 ¹⁷³); 1546 Mai 14 ¹⁷⁴); 1546 Mai 14 ¹⁷⁵); 1546 Mai 2 ¹⁷⁶); 1546 Mai 25 ¹⁷⁷); 1546 Mai 27 ¹⁷⁸); 1546 Iunie 2 ¹⁷⁹); 1546 Iunie 9 ¹⁸⁰); 1546 Iunie 10 ¹⁸¹); 1547 Aprilie 14 ¹⁸²); 1548 Februarie 29 ¹⁸³); 1548 Martie 1 ¹⁸⁴); 1548 Martie 2 ¹⁸⁵); 1548 Martie 6 ¹⁸⁶); 1548 Martie 21 ¹⁸⁷); 1548 Martie 23 ¹⁸⁸); 1548 Martie 27 ¹⁸⁹); 1548 Aprilie 5 ¹⁹⁰); 1549 Aprilie 5 ¹⁹¹).

Negrilă, portar de Suceava, 1548 Aprilie 12 ¹⁹²); 1548 Aprilie 24 ¹⁹³); 1548 Mai 5 ¹⁹⁴).

Ion Sturza, (Ion Sturzevici) portar de Suceava, 1550 Martie

-
- 165) Surete, vol. XVIII, pag. 207.
 - 156) „ „ XXI, pag. 96.
 - 167) Ispisoace, vol. I, p. I, pag. 75.
 - 168) Sureta, vol. XVIII, pag. 213.
 - 169) Pergament, proprietatea C. V. Dimitriu.
 - 170) Surete, vol. XVIII, pag. 215.
 - 171) „ „ XVIII, pag. 218.
 - 172) „ „ II, pag. 347.
 - 173) „ „ XVIII, pag. 222.
 - 174) Melchisedec, Huși, pag. 22.
 - 175) Surete, vol. VII, pag. 162.
 - 176) Pergament, propr. C. V. Dimitriu.
 - 177) Ispisoace, vol. I, p. I, pag. 79.
 - 178) Uricarul, vol. XVIII, pag. 128 și Surete, XIX, p. 58.
 - 179) Surete, vol. I, pag. 264.
 - 180) „ „ I, pag. 253.
 - 181) St. și Doc. vol. V, pag. 212.
 - 182) St. și Doc. vol. VII, pag. 73.
 - 183) Ispisoace, vol. I, p. I, pag. 88.
 - 184) Surete, vol. XIX, pag. 5.
 - 185) Melchisedec, Roman, pag. 182.
 - 186) Surete, vol. XIX, pag. 7.
 - 187) Uricarul, vol. XIV, pag. 149.
 - 188) Uricarul, vol. XVIII, pag. 135—139.
 - 189) Surete, vol. XX, pag. 34.
 - 190) „ „ XIX, pag. 201.
 - 191) Arh. St. Buc. Condicta Asache, p. 63, fișele Tanoviceanu.
 - 192) St. și Doc. vol. VI, p. 140.
 - 193) Surete, vol. XXIV, pag. 153.
 - 194) Uricarul, vol. XVIII, pag. 144—146.

12¹⁹⁵); 1552 Aprilie 1¹⁹⁶); 1552 Aprilie 2¹⁹⁷); 1552 Aprilie 25¹⁹⁸); 1550—1552 Martie 11¹⁹⁹); 1552 Mai 5²⁰⁰); 1552 *Hatmanul Ion Sturza*²⁰¹).

Dan, portar de Suceava, 1552 Martie 2²⁰²); 1552 Martie 7²⁰³); 1554 Martie 1²⁰⁴); 1554 Martie 2²⁰⁵); 1554 Martie 17²⁰⁶); 1554²⁰⁷); 1555 Aprilie 24²⁰⁸); 1555 Mai 9²⁰⁹); 1555 Mai 11²¹⁰); 1555 Mai 12²¹¹); 1555 Mai 12²¹²); *Dan, hatman*²¹³).

Dumitru, portar de Suceava, 1558 Martie 15²¹⁴); 1558 Aprilie 1²¹⁵); 1558 Aprilie 6²¹⁶); 1558 Aprilie 16²¹⁷); 1560 Aprilie 3²¹⁸); 1560 Aprilie 9²¹⁹); 1562 *Dumitru, hatman*²²⁰).

Barnovschi, portar de Suceava, 1563²²¹); 1563 Martie 8²²²); 1563 Iunie 17²²³); *Tomşa, hatmanul*²²⁴).

Vasile, portar de Suceava, 1569 Aprilie 6²²⁵); 1569 Mai 20²²⁶);

195) Surete, vol. I, pag. 257.

196) St. și Doc. vol. VII, pag. 74.

197) Surete, vol. I, pag. 106.

198) Melchisedec, Roman, pag. 190.

199) Hasdeu, Arh. Ist. Tom. I, p. II, pag. 20.

200) Uricarul, vol. XIV, pag. 87. Ac. Rom. VI, 49, fișele Tanoviceanu.

201) Surete, vol. XIX, pag. 13.

202) Ispisoace, vol. I, p. I, pag. 101.

203) " " I, p. I, pag. 105. Uricarul, vol. XVIII, pag. 152.

204) " " I, p. I, pag. 105.

205) Surete, vol. XIX, pag. 20. Surete, vol. I, pag. 369.

206) Uricarul, vol. X, pag. 129 și vol. XIV, pag. 84.

207) Surete, vol. IX, p. 33.

208) " " I, p. 267 și Surete vol. XIX, p. 23.

209) Melchisedec, Huși, p. 24 și Hasdeu, Arh. Ist. Tom. I, 1, p. 111.

210) Surete, vol. I, p. 219.

211) " " I, p. 214.

212) Pergament, propr. C. V. Dimitriu.

213) Ispisoace, vol. I, 1, p. 184.

214) Uricarul, vol. VIII, p. 11 și Surete, vol. I, p. 145.

215) " " XVIII, p. 157.

216) Surete, vol. XIX, p. 32.

217) Uricarul, vol. XVIII, p. 203.

218) Surete, vol. XIX, p. 47.

218) Uricarul, vol. X, p. 162.

220) Hașdeu: Arh. ist. Tom. I, 1, p. 43.

221) Ispisoace, vol. I, I, p. 117.

222) Ac. Rom. perg. 91, fișele Tanoviceanu.

223) Elena Ghica, doc. No. 6.

224) Letop. Țării Mold. Ureche-Simion Dascălul, ed. Giurescu, p. 191—192.

225) Uricarul, vol. XVIII, p. 168.

226) Ispisoace, vol. I, 1, p. 125 și Uricarul, vol. XIV, p. 89.

1569 Iunie 30 ²²⁷); 1569 Iulie 1 ²²⁸); 1569 Iulie 6 ²³⁰); 1570 ²³⁰); 1570 Ianuarie ²³¹); 1570 Februarie 16 ²³²); 1570 Martie 20 ²³³); 1570 Iulie 20 ²³⁴); 1571 ²³⁵).

Grăle, portar de Suceava, 1572 Decembrie 13 ²³⁶); 1572 Decembrie 20 ²³⁷); 1573 Februarie 20 ²³⁸); 1573 Mai 10 ²³⁹); 1573 Aprilie ²⁴⁰); 1574 Martie 10 ²⁴¹).

Ieremia, portarul Sucevei, 1574 Martie 27 ²⁴²); 1574 Mai 13 ²⁴³).

Slăvilă, portar de Suceava, 1575 Martie 30 ²⁴⁴); 1575 Mai 2 ²⁴⁵); 1576 *Slăvilă hatman și pârcălab Sucevei* ²⁴⁶); 1576 Aprilie 17 ²⁴⁷); 1576 Noembrie 8 ²⁴⁸); 1576 Aprilie 18 ²⁴⁹); 1577 Martie 16 ²⁵⁰); 1577 ²⁵¹); 1578 Februarie 22 ²⁵²).

Isac Balica, portar de Suceava, 1579 Aprilie 8 ²⁵³); 1579 Apri-

227) Surete, vol. II, pag. 330.

228) Uricarul, vol. XXIII, pag. 12.

229) Ispisoace, vol. I, p. I, pag. 127.

230) Uricarul, vol. XVIII, pag. 186.

231) Surete, vol. II, pag. 351.

232) Ispisoace, vol. I, p. I, pag. 133.

233) Uricarul, vol. XVIII, pag. 175.

234) Uricarul, vol. XXI, pag. 411.

235) Al. Pap. Calimache, An. Ac. Rom., Seria II, Tom. XVII, pag. 625-626.

236) Arh. St. Buc., Condica Asache, f. 76, Fișele Tanoviceanu.

237) Ibidem, f. 77.

238) Leonida Gatoschi — Potângeni — fișele Tanoviceanu.

239) Ac. Rom., pergamentul 50, fișele Tanoviceanu.

240) Pergament, propr. C. V. Dimitriu.

241) Arh. st. Buc., Condica Asache, f. 79—80.

242) St. și Doc., vol. V, pag. 5 și Ispisoace, vol. I, p. I, pag. 141.

243) Răzeșii Luncani, Jud. Bacău, fișele Tanoviceanu.

244) Orest Popescu, op. c., vol. I, pag. 48—49.

245) Arh. St. Chișinău, Tr. 1576 No. 28 — 45 — fișele Tanoviceanu.

246) Uricarul, XXIII, pag. 66.

247) Hurmuzaki, Doc., vol. XI, regeste, pag. 893 și Ac. Rom., XVII, 7.

248) Surete, vol. XIX, pag. 101.

249) Arh. st. Buc., Condica Asache, f. 90.

250) Doc. Mihai Sturza Vodă (Văzut la Ac. Rom., fișele Tanoviceanu).

Arh. st. Buc.

251) Ac. Rom. LXXII, fișele Tanoviceanu.

252) Arh. st. Buc. condica Asache, f. 94.

253) Surete, vol. XIX, pag. 116.

lie 26²⁵⁴); 1579 Aprilie 26²⁵⁵); 1579 Mai 28²⁵⁶); 1579 Septembrie 12²⁵⁷); 1579 Septembrie 21²⁵⁸); 1579 Noembrie 12²⁵⁹); 1580 Martie 20²⁶⁰); 1580 August 11²⁶¹); 1581 Februarie 20²⁶²); 1581 Aprilie 21²⁶³); 1581 Martie 3²⁶⁴); 1581 Mai 8²⁶⁵); *pan Balica, hatman și portar Sucevei*, 1581 Mai 8²⁶⁶); 1581 August 21²⁶⁷); 1582 August 6²⁶⁸); 1582 August 6²⁶⁹); 1583 Martie 14²⁷⁰); 1583 Mai 10²⁷¹).

Nicula, (Nicolae), portarul Sucevei, 1581 Decembrie 20²⁷²); 1582 Ianuarie 20²⁷³); 1582 Februarie 28²⁷⁴); 1582 Martie 8²⁷⁵); 1582²⁷⁶); 1584²⁷⁷); 1585 Aprilie 2²⁷⁸); 1585 Aprilie 7²⁷⁹); 1586 Februarie 26²⁸⁰).

Andrei, portarul de Suceava, 1582 Iunie 15²⁸¹); *Andrei hatmanul* 1586 Mai 22²⁸²); 1587 Aprilie 7²⁸³); 1587 Aprilie 16²⁸⁴);

254) Surete, vol. XIX, pag. 205.

255) „ „ II, pag. 34.

256) „ „ XIX, pag. 119.

257) Hurmuzaki, vol. XI, regeste, pag. 896.

258) Surete, vol. XIX, p. 125.

259) Ibidem, pag. 130.

260) Ispisoace, vol. I, p. I, pag. 159.

261) Hurmuzaki, vol. XI, pag. 897.

262) Surete, vol. V, pag. 155.

263) „ „ XIX, pag. 143.

264) „ „ V, pag. 9.

265) „ „ XIX, pag. 148.

266) „ „ XIX, pag. 148.

267) Ac. Rom., pach. V, 70.

268) Surete, vol. XIX, pag. 178.

269) „ „ XIX, pag. 177.

270) Ac. Rom. XL, 66 și Hurmuzaki, vol. XI, pag. 899.

271) Ispisoace, vol. I, p. I, pag. 165.

272) Kogălniceanu, Arh. Rom., Tom. I, pag. 92, ed. II, Iași, 1860.

273) Hurmuzaki, vol. XI, p. 898, regeste, Ac. Rom. pec. 52.

274) Wikenhauser, M-rea Moldovita, p. 68.

275) Surete, XIX, p. 162.

276) Kogălniceanu: Arhiva, p. 91, Iași, 1860.

277) Uricarul, vol. X, pag. 229.

278) Surete, vol. XIX, pag. 189.

279) Ibidem, pag. 179.

280) Ac. Rom. LXXXI, 71 (copie) fișele Tanoviceanu Arh. St. Buc.

281) Ac. Rom., condica 234, f. 40 (copie) fișele Tanoviceanu.

282) Mănăstirea Neamț, Târpești, 1255, fișele Tanoviceanu.

283) Surete, vol. II, pag. 323.

284) „ „ XXI, pag. 117.

1587 Mai 8 ²⁸⁵); 1587 Mai 12 ²⁸⁶); 1587 Iunie 10 — *Andrei hatmanul* ²⁸⁷); 1587 Septembrie 16 ²⁸⁸); 1587 Decembrie 8 ²⁸⁹); 1586, *Gheorghe hatmanul* ²⁹⁰); 1588 Ianuarie 28, *Andrei, hatman și pârcălab Sucevei* ²⁹¹); (În acest document Andrei este citat ca hatman și pârcălab Sucevei, iar în Divan îl găsim cu funcție de portar).

Andrei, hatman și pârcălab de Suceava 1588 Aprilie 2 ²⁹²); 1588 Mai 11 ²⁹³); 1588 Decembrie 20 ²⁹⁴); 1589 Iunie 10 ²⁹⁵); 1589 Iunie 20 ²⁹⁶); 1589 Iulie 10 ²⁹⁷); 1589 Iunie 12 ²⁹⁸); 1590 Martie 2 ²⁹⁹); 1590 Ianuarie 28 ³⁰⁰); 1591 Septembrie 15 ³⁰¹).

Gheorghe, hatman și pârcălab de Suceava și Gheorghe, portar de Suceava, 1591 ³⁰²); 1591 Aprilie 25 ³⁰³); 1591 Aprilie 30 ³⁰⁴).

Andrei, portar de Suceava, 1592 Mai 3 ³⁰⁵).

Răsvan, portar de Suceava, 1592 Martie 28 ³⁰⁶); 1594 Mai 4 ³⁰⁷); 1594 Mai 12 ³⁰⁸).

Simion Moghila, portarul de Suceava, 1597 Ianuarie 22 ³⁰⁹);

285) Ac. Rom., peceți, 54—55 și Hurmuzaki, vol. XI, pag. 901.

286) Uricarul, vol. XVIII, pag. 210.

287) Ac. Rom. LXI, 8 și Hurmuzaki, vol. XI, pag. 901.

288) Surete, vol. XX, pag. 2.

289) Uricarul, vol. XVIII, pag. 218.

290) St. și Doc., vol. V, pag. 395.

291) Surete, vol. XX, pag. 6.

292) Ac. Rom., perg. 56, Hurmuzaki, Doc. vol. XI, p. 902, regeste.

293) Arh. st. Buc. Condica Asache, f. 122, Andrei e trecut în Divan ca portar.

294) Surete, vol. XXIV, p. 184 (Andrei portar de Suceava).

295) Ac. Rom. LXI, 8; Hurmuzaki, vol. XI, p. 901, regeste (Andrei hatm.).

296) Wickenhauser, M-rea Solca, 64—66 (Andrei hatm. și pârc. Sucevei).

297) Surete, vol. XXI, p. 129, (Andrei hatm. și pârc. Sucevei).

298) Ispisoace, vol. I, I, p. 180 (Andrei hatm. și pârc. Sucevei).

299) Ibidem, p. 193 (Andrei portar de Suceava).

300) La prof. Crețu, Buc. fișele Tanoviceanu (Gheorghe ghetman și pârcălabul Sucevei).

301) Surete, vol. XIX, p. 157 (Andrei portar de Suceva).

302) Surete, vol. XX, p. 23 (Gheorghe portar de Suceava).

303) Hurmuzaki, vol. XI, p. 903 — regeste și Ac. Rom. peceți 121 (Gheorghe portar de Suceava).

304) Uricarul, vol. XXIII, p. 33 (Gheorghe, portar de Suceva).

305) Hurmuzaki, vol. XI, p. 904 Ac. Rom. Pec. 58 (E același Andrei pe care-l găsim când hatman, când portar).

306) St. și doc., vol. XI, p. 12.

307) Ac. Rom. VIII, 210. Hurmuzaki, XI, 903, regeste.

308) Arh. st. Buc. Sf. Sava XXVIII, 1 și XXX, 3.

309) Uricarul, XIX, pag. 5 (Simion Moghila portarul Sucevei).

Hatman și pârcălab de Suceava, 1597 Iunie 9 ³¹⁰); 1597 Iunie 22 ³¹¹); 1597 Decembrie 22 ³¹²); 1598 Februarie 28 ³¹³); 1598 Aprilie 10 ³¹⁴); 1598 Aprilie 15 ³¹⁵); *Simion, hatmanul* 1598-99 ³¹⁶); 1599 ³¹⁷); *Hatman și portar de Suceava* 1599 ³¹⁸); *Hatman și pârcălab de Suceava* 1599 Martie 6 ³¹⁹); 1600 Martie 20 ³²⁰); 1600 Martie 25 ³²¹).

Udrea, hatman și pârcălab de Suceava 1600 ³²²); 1600 Iulie 7 ³²³).

Vascan Orăș, hatman și pârcălab Sucevei; hatman și portar Sucevei, 1600 ³²⁴); 1601 Februarie 3 ³²⁵); 1602 Iunie 9 ³²⁶); 1602 Iunie 23 ³²⁷); 1603 Aprilie 20 ³²⁸); 1603 Mai 12 ³²⁹); 1603 Decembrie 15 ³³⁰); 1604 Mai 25 ³³¹); 1604 Iulie 30 ³³²); 1605 Martie 26 ³³³); 1605 Aprilie 10 ³³⁴); 1605 Aprilie 20 ³³⁵); 1605 Iulie 6 ³³⁶); 1605 De-

310) Arh. st. Buc., Episcopie Huși, VIII, 47 doc. 1, fișele Tanoviceanu.

311) Uricarul, XVI, 255—258 (Hatman și pârc. Sucevei).

312) Uricarul, XVIII, 230 (Hatm. și pârc. Sucevei).

313) Surete, XXII, 113 (Hatm. și pârc. Sucevei).

314) „ VIII, 235 (Hatm. și pârc. Sucevei).

315) „ VIII, 245 (Hatm. și pârc. Sucevei).

316) St. și doc., V, 6.

317) Ispisoace, V, 1, p. 217 (Hatman și portar Sucevei).

318) Uricarul, XIV, p. 94 (Hatman și portar Sucevei).

319) Ac. Rom., X, 7; Hurmuzaki, Doc. XI, p. 907, regește (Hatman și pârcălabul Sucevei).

320) Surete, II, p. 186, (Hatm. și pârc. Sucevei).

321) Ispisoace, vol. I, 1, p. 231 (Hatm. și pârc. Sucevei).

322) Doc. românești din Arh. Bistriței, p. I, pag. 4—5 și St. și Doc. IX, 27 nota 2.

323) Șt. Nicolaescu, Doc. Slavo-Române, p. 290.

324) Hasdeu, Arh. ist., Tom. I, p. I, pag. 135.

325) Surete, II, p. 14.

326) St. și doc. VI, 15, și Arh. st. Buc. Condica Asache, f. 146.

327) St. și doc. XI, 86.

328) Ispisoace, I, p. II, pag. 16 (Hatm. și port. de Suc.).

329) Ispisoace, I, partea II, pag. 20.

330) Hurmuzaki, Doc. XI, 908, regește; Arh. st. Buc. Răchitoasa, VII.

3—4.

331) Doc. Sf. Spiridon-Petrosu, 15, fișele Tanoviceanu.

332) Ispisoace, I, p. II, pag. 36).

333) Surete, XX, 136.

334) M-rea Neamțului-Târpești, 1256, fișele Tanoviceanu.

335) Surete, II, 380 (Portar de Suceava).

336) Surete, XX, 149.

cembrie 20³³⁷); 1606 Martie 20³³⁸); 1604 Mai 17³³⁹); 1606 Martie 30³⁴⁰); 1606 Mai 12³⁴¹); 1606 Mai 25³⁴²); 1607 Martie 6³⁴³); 1607 Martie 10³⁴⁴); 1607 Martie 15³⁴⁵).

Isac Balica, hatman și pârcălab Sucevei, 1609 Ianuarie 23³⁴⁶); 1609 Februarie 4³⁴⁷); 1609 Mai 2³⁴⁸); 1609 Iunie 24³⁴⁹); 1609 August 25³⁵⁰); 1609 Septembrie 11³⁵¹); 1609 Noembrie 17³⁵²); 1609 Noembrie 29³⁵³); 1610 Ianuarie 4³⁵⁴); 1610 Octombrie 20³⁵⁵); 1611 Iunie 25³⁵⁶).

Stavrinos, hatman, 1612 Mai 3³⁵⁷).

Beldiman, hatman, 1613 Martie 30³⁵⁸).

Sturza, hatman și portar Sucevei, 1614 Februarie 9³⁵⁹); 1615 Martie 12³⁶⁰); 1615 Aprilie 6³⁶¹); 1615 August 1³⁶²).

Mihul, hatman și pârcălab Sucevei, 1616 Noembrie 15³⁶³);

337) Surete, II, 244 (Orăș port. de Suc.).

338) St. și doc. VI, 126.

339) Surete, XXI, 152 (Orăș, hatm. și port. de Suceava).

340) „ XXI, 13.

341) „ XXI, 162 și Melchisedek, Roman, pag. 30.

342) Hurmuzaki, Doc. XI, 908, regește și Arh. St. Buc. M-rea Aron Vodă, I, 22 (Hatman și portar de Suceava).

343) Surete, XXI, 164.

344) Uricarul, XVIII, 260.

345) Ispisoace, I, p. II, pag. 41.

346) Surete, XXI, 173.

347) Surete, II, 366.

348) A. M. B. 1576 dos. 8 (fișele Tanoviceanu) Isac. Balica port. Sucevei.

349) Surete, II, 137.

350) „ XXI, 180.

351) „ XX, 181.

352) „ II, 267.

353) „ II, 247.

354) St. și doc., XIX, 22.

355) Arh. St. Buc., Condica Asache, f. 172—173.

356) Surete, XX, 192.

357) Doc. Rom. din Arh. Bistriței, p. I, prefață, pag. 91—92 și Doc. Hurmuzaki, XV, p. II, pag. 852—845—855.

358) Arh. St. Iași, opis, 1728 gen. 295 special doc. 11 și Arh. St. Buc. Cond. Asache fila 174, Fișele Tanoviceanu.

359) Arh. St. Buc. Condica Asache, II, 676, Fișele Tanoviceanu.

360) Wickenhauser, Solca, pag. 742.

361) Surete, XX, 222 (Sturza Hatman).

362) Wickenhauser, Solca, pag. 78.

363) Surete, II, 104.

1617 Februarie 1 ³⁶⁴); 1617 Martie 12 ³⁶⁵) 1617 Martie 18 ³⁶⁶); 1617 Aprilie 15, ³⁶⁷); 1617 Aprilie 28 ³⁶⁸); 1617 Noembrie 15 ³⁶⁹); 1617 ³⁷⁰); 1618 Martie 20 ³⁷¹); 1618 Martie 30 ³⁷²); 1618 Aprilie 15 ³⁷³); 1618 Mai 15 ³⁷⁴).

Bernard, hatman și pârcălab Sucevei, 1619 Iulie 5 ³⁷⁵).

Constantin Roșca, hatman și pârcălab Sucevei, 1620 ³⁷⁶).

Vasile Șeptilici, hatman și pârcălab Sucevei, 1620 Aprilie 12 ³⁷⁷); 1620 Iulie 12 ³⁷⁸); 1620 Decembrie 30 ³⁷⁹); 1620 ³⁸⁰).

Dumitru Duca, hatman și pârcălab Sucevei, 1621 Martie 13 ³⁸¹); 1621 Martie 27 ³⁸²); 1621 Martie 30 ³⁸³).

Miron Barnovschi, hatman și pârcălab Sucevei, 1622 Martie ³⁸⁴); 1622 Iunie 18 ³⁸⁵); 1622 Iulie 26 ³⁸⁶); 1622 Septembrie 5 ³⁸⁷); 1623 ³⁸⁸); 1623 ³⁸⁹); 1623 Februarie 8 ³⁹⁰); 1623 Martie 5 ³⁹¹); 1623

364) Uricarul, V, p. 219.

365) Uricarul, X, 151 (Hatm. și port. Sucevei).

366) Uricarul, V, p. 221.

367) Ispisoace, I, p. II, pag. 106 și Surete, vol. IX, pag. 94.

368) Surete, II, 105.

369) „ V, 129.

370) „ V, 257 (Hatman și port. Sucevei).

371) Hasdeu, Arh. Ist. Tom. I, p. II, pag. 192.

372) Uricarul, XVIII, pag. 285—302.

373) Surete, V, 252.

374) Uricarul, V, 221.

375) Hasdeu, Arh. Ist. Tom. I, p. II, pag. 6.

376) Arh. St. Buc. Condica Asache, f. 211 și 212.

377) St. și Doc. XXI, 283.

378) Ac. Rom. XLI, 89, fișele Tanoviceanu.

379) Surete, XXIII, 141—142.

380) Ibidem, 224.

381) Ac. Rom. XLI, 14.

382) Arh. St. Buc. Condica Asache, No. 215—217, Fișele Tanoviceanu.

383) Ac. Rom., perg. 64.

384) St. și Doc. VI, 18.

385) Uricarul, XVIII, 319—321.

386) Surete, XXIV, 113.

387) Uricarul, XVIII, 330—337.

388) Surete, II, 244.

389) Uricarul, XVIII, 348—358.

390) Surete, II, 314.

391) Uricarul, XVIII, 337—347.

Aprilie 2 ³⁹²); 1623 Iunie 25 ³⁹³); 1623 Iunie 28 ³⁹⁴); 1624 Martie 24 ³⁹⁵); 1625 Decembrie 20 ³⁹⁶).

Nicoară, (Prăjescu), hatman și pârcălab Sucevei, 1627 Martie 7 ³⁹⁷); 1627 Martie 16 ³⁹⁸); 1627 Mai 16 ³⁹⁹); 1627 Decembrie 18 ⁴⁰⁰); 1627 Decembrie 18 ⁴⁰¹); 1628 Martie 6 ⁴⁰²); 1628 Martie 18 ⁴⁰³); 1628 Mai 20 ⁴⁰⁴); 1628 Mai 20 ⁴⁰⁵).

Lupu (Vasile), hatman și pârcălab Sucevei, 1629 Noembrie 12 ⁴⁰⁶); 1630 Aprilie 15 ⁴⁰⁷); 1630 ⁴⁰⁸).

Moscul, hatman și pârcălab Sucevei, 1631 Martie 2 ⁴⁰⁹); 1631 Aprilie 8 ⁴¹⁰); 1631 Mai 1 ⁴¹¹); 1632 Iulie 4 ⁴¹²).

Ionașcu Bașotă, hatman și pârcălab Sucevei, 1632 Aprilie 24 ⁴¹³); 1632 Mai 26 ⁴¹⁴).

Constantin, hatman și pârcălab Sucevei, 1633 Martie 8 ⁴¹⁵).

Alexandru Costin, hatman și pârcălab Sucevei, 1634 Martie 8 ⁴¹⁶); 1634 Martie 15 ⁴¹⁷).

Gavrîl (Lupu), hatman și pârcălab Sucevei, 1634 Iulie 25 ⁴¹⁸);

392) Surete, V, 175.

393) Uricarul, XXIII, 74.

394) Ibidem, pag. 79.

395) Surete, V, 270.

396) Ispisoace, I, 2, 177.

397) Arh. St. Iași, opis, 1555, No. 1224.

398) Uricarul, XVIII, 315.

399) „ XIV, 102.

400) Surete, V, 273.

401) Uricarul, XX, 65.

402) Ispisoace, I, 2, 194—195.

403) Surete, V, 272.

404) St. și doc. V, 398.

405) Uricarul, XVIII, 426.

406) Arh. St. Buc. Condica Asache, II, fila 262.

407) Th. Codrescu, Colecția, fișele Tanoviceanu.

408) I. Antonovici, Roșca Codreanu, 4.

409) Uricarul, XVII, 400.

410) Surete, II, 161.

411) „ II, 360.

412) N. Iorga, Studii și doc. Vol. V, p. 217.

413) M-reă Neamț, Hlăpășești, 4221, fișele Tanoviceanu.

414) Șaraga, fișele Tanoviceanu.

415) Melchisedek, Huși, pag. 55, apendice.

416) V. A. Ureche, opera Miron Costin, I, 78—79.

417) Uricarul, V, 228.

418) St. și Doc., vol. VI, 20.

1634 August 14 ⁴¹⁰); 1635 Martie 25 ⁴²⁰); 1635 Mai 5 ⁴²¹); 1636 Ianuarie 24 ⁴²²); 1636 Martie 20 ⁴²³); 1636 Noembrie 9 ⁴²⁴); 1637 Martie 10 ⁴²⁵); 1637 Martie 15 ⁴²⁶); 1637 Aprilie 7 ⁴²⁷); 1638 Februarie 15 ⁴²⁸); 1639 Februarie 4 ⁴²⁹); 1639 Aprilie 12 ⁴³⁰); 1640 Martie 31 ⁴³¹); 1641 Februarie 19 ⁴³²); 1641 Aprilie 13 ⁴³³); 1641 Aprilie 15 ⁴³⁴); 1641 Aprilie 21 ⁴³⁵); 1641 Aprilie 22 ⁴³⁶); 1641 Septembrie 19 ⁴³⁷); 1642 Aprilie 6 ⁴³⁸); 1642 Aprilie 7 ⁴³⁹); 1642 ⁴⁴⁰); 1642 Aprilie 18 ⁴⁴¹); 1643 Septembrie 28 ⁴⁴²); 1644 Septembrie 16 ⁴⁴³); 1644 Iunie 15 ⁴⁴⁴); 1644 Iulie 31 ⁴⁴⁵); 1645 Aprilie 4 ⁴⁴⁶); 1645 Octombrie 20 ⁴⁴⁷); 1645 Octombrie 22 ⁴⁴⁸); 1646 Februarie 15 ⁴⁴⁹); 1646 Mar-

-
- 419) Ispisoace, II, 1, 86.
 420) Uricarul, XIV, 99.
 421) Ispisoace, II, 1, 97.
 422) „ II, 1, 217.
 423) „ II, 1, 119.
 424) „ II, 1, 127.
 425) Surete, VIII, 278.
 426) „ III, 257.
 427) I. Antonovici, Doc. Bărlădene, II, 6.
 428) Surete, III, 6.
 429) Uricarul, XVI, 27, 29.
 430) Surete, III, 152.
 431) „ III, 273.
 432) Ispisoace, II, 1, 232.
 433) St. și Doc. ,V, 551.
 434) Uricarul, VII, 5.
 435) Surete, VIII, 287.
 436) Uricarul, vol. XXIII, 155.
 437) Surete, III, 141.
 438) „ XIV, 99.
 439) „ XXI, 50.
 440) „ III, 90.
 441) „ III, 222.
 442) Ispisoace, II, 2, 49.
 443) Surete, V, 306.
 444) Ispisoace, II, 2, 63.
 445) „ II, 2, 70.
 446) Uricarul, XXIII, 192.
 447) Ispisoace, II, 2, 89.
 448) „ II, 2, 89.
 449) „ II, 2, 98.

tie 2 ⁴⁵⁰); 1646 Iunie 1 ⁴⁵¹); 1647 August 14 ⁴⁵²); 1648 Martie 31 ⁴⁵³); 1648 Iunie 2 ⁴⁵⁴); 1648 August 14 ⁴⁵⁵); 1649 Martie 15 ⁴⁵⁶); 1649 Aprilie 14 ⁴⁵⁷).

Gheorghe (Lupu), hatman și pârcălab Sucevei, 1650 ⁴⁵⁸); 1652 Februarie 18 ⁴⁵⁹); 1652 Aprilie 8 ⁴⁶⁰); 1652 Aprilie 14 ⁴⁶¹); 1652 Octombrie 9 ⁴⁶²); 1652 Octombrie 16 ⁴⁶³).

Vasile Cîaur, hatman și pârcălab Sucevei, 1654 Martie 11 ⁴⁶⁴); 1656 Aprilie 2 ⁴⁶⁵); 1657 Ianuarie 12 ⁴⁶⁶); 1658 Februarie 18 ⁴⁶⁷); 1658 ⁴⁶⁸).

Grigore Hăbășescu, hatman și pârcălab Sucevei, 1659 Iunie 15 ⁴⁶⁹); 1659 Iulie 12 ⁴⁷⁰).

Ilie Șeptelici, hatman și pârcălab Sucevei, 1659 Decembrie 8 ⁴⁷¹); 1660 Octombrie 11 ⁴⁷²); 1661 Iulie 12 ⁴⁷³).

Nicolae Racoviță, hatman și pârcălab Sucevei, 1662 Ianuarie 3 ⁴⁷⁴); 1662 Aprilie 21 ⁴⁷⁵); 1662 Iunie 4 ⁴⁷⁶); 1662 Octombrie

450) Ispisoace, II, 2, 106.

451) Surete, III, 119.

452) Ispisoace, II, 2, 130.

453) St. și Doc. VI, 127.

454) Ispisoace, II, 2, 150.

455) „ II, 2, 171.

456) „ III, 2, 197.

457) Hasdeu, Arh. Ist. Tom. I, p. I, 135—136.

458) Revista p. Ist. Arh. și Filologie, vol. IX, pag. 80.

459) Surete, XXI, 82.

460) Ispisoace, III, 1, 24.

461) St. și doc. V, 401.

462) Ac. Rcm. II, 236 (copie) fișele Tanoviceanu.

463) Publ. Ureche, An. Ac. Rom. seria II. Tom. XI, p. 120.

464) Arh. St. Buc. Mitropolia Iași, Condica V, doc. 9, fișele Tanoviceanu.

465) Uricarul, VII, 8.

466) Surete, IV, 160.

467) V. A. Ureche, opera Miron Costin I, 86—87.

468) Corjescu, Săveni, fișele Tanoviceanu.

469) Sf. Spiridon, Dumegști VI, 15, fișele Tanoviceanu.

470) Condica I, No. 3, Pach. 29, fișele Tanoviceanu.

471) Ispisoace, III, 1, 122—123.

472) „ III, 1, 159—160.

473) „ III, 1, 181 și 185.

474) Surete, IV, 307.

475) Ispisoace, III, I, 201—202.

476) Surete, IV, 314.

12⁴⁷⁷); 1663 Aprilie 9⁴⁷⁸); 1663 Iunie 14⁴⁷⁹); 1663 August 5⁴⁸⁰); 1664 Martie 1⁴⁸¹); 1664 Aprilie 2⁴⁸²); 1665 Aprilie 29⁴⁸³); 1665 Aprilie 29⁴⁸⁴); 1665 Mai 10⁴⁸⁵); 1665 Mai 25⁴⁸⁶); 1666 Martie 9⁴⁸⁷); 1666 Martie 21⁴⁸⁸); 1667 Februarie 2⁴⁸⁹); 1667 Martie 14⁴⁹⁰); 1668 Februarie⁴⁹¹); 1668 Iunie⁴⁹²); 1668 Iunie 30⁴⁹³); 1668 Decembrie 17⁴⁹⁴); 1669 Mai 5⁴⁹⁵); 1669 Mai 22⁴⁹⁶); 1670 Martie 22⁴⁹⁷); 1670 Iunie 30⁴⁹⁸); 1670 Iulie 12⁴⁹⁹); 1670 August 10⁵⁰⁰); 1671 Februarie 6⁵⁰¹).

Grigorașco Hăbășescu, hatman și pârcălab Sucevei, 1673 Iunie 20⁵⁰²).

Alexandru Buhuș, hatman și pârcălab Sucevei, 1670 Iulie 12⁵⁰³); 1673 August 13⁵⁰⁴); 1674 Septembrie⁵⁰⁵); 1674 Octombrie 16⁵⁰⁶).

477) Surete, IV, 317.

478) „ IV, 187.

479) „ VIII, 228.

480) „ IV, 141.

481) „ XXII, 11.

482) „ XVII, 7.

483) „ XVII, 7.

484) Ispisoace, III, p. II, 11.

485) Surete, IV, p. 256.

486) Ispisoace, III, p. II, 20

487) Surete, XVII, 8.

488) „ IV, 261.

489) „ IV, 267 și Surete XV, 92.

490) St. și doc. VII, 317.

491) Idem, VI, pag. 87.

492) Ispisoace, III, p. II, 68—70.

493) „ III, p. II, 73—76.

494) Surete, XVII, 8.

495) „ IV, 58.

496) „ XVII, 8.

497) Ispisoace, III, p. II, 120.

498) Surete, XXII, 25.

499) „ IV, 203.

500) „ IV, 283.

501) V. A. Ureche, op. c. I, 125.

502) M-reă Neamț-Târpești, 1277, fișele Tanoviceanu.

503) Surete, IV, 204.

504) Ispisoace, III, p. II, 149.

505) „ III, p. II, 158.

506) Surete, V, 87.

Gavril Costache, hatman și pârcălab Sucevei, (Letopisește: I. Neculcea vol. II, cap. VII, p. 210, ed. Kogălniceanu) 1675 și 1678 Ianuarie 30⁵⁰⁷).

Alexandru Buhuș, hatman și pârcălab Sucevei, 1676 Ianuarie 16⁵⁰⁸); 1676 Mai 30⁵⁰⁹); 1677 Ianuarie 16⁵¹⁰; 1678 Aprilie 20⁵¹¹); 1679 Iunie 5⁵¹²); 1680 Iulie 3⁵¹³); 1682 Octombrie 12⁵¹⁴).

Zosin Bașotă, hatman — 1684 și 1685⁵¹⁵).

Velicico Costin, hatman și pârcălab Sucevei, 1685 August 25⁵¹⁶); 1686 Ianuarie 14⁵¹⁷); 1686 Mai 5⁵¹⁸); 1688 August 11⁵¹⁹); 1689 Iunie 10⁵²⁰).

Lupul Bogdan, hatman, 1688 Februarie 4⁵²¹); 1690 Noembrie 25⁵²²); 1691 August 22⁵²³); 1692 Septembrie 5⁵²⁴); 1692 Septembrie 11⁵²⁵); 1692 Septembrie 18⁵²⁶).

Nicolai Costin, hatman și pârcălab Sucevei, 1693 Decembrie 5⁵²⁷); 1694 Februarie 28⁵²⁸); 1695 Iulie 7⁵²⁹); 1695 Septembrie 15⁵³⁰).

507) Arh. St. Buc. fișele Tanoviceanu și Surete XVII, 10.

508) Condica g-ral Sturza, 113 (Sturza Scheianu), fișele Tanoviceanu.

509) V. A. Ureche, op. c. I, 155.

510) Surete, V, 34 și XIII, 12.

511) „ VIII, 319.

512) Ispisoace, IV, p. I, 34.

513) Uricarul, XII, 280.

514) Erbiceanu: Ist. Mitrop. Mold. Anexe, p. 5, fișele Tanoviceanu.

515) Kogălniceanu, Letopisește, Tom. II, 225 și Sf. Sp. Bodești, IV, 8, fișele Tanoviceanu și V. Ureche, op. cit., vol. I, 161.

516) V. A. Ureche, op. c. vol. II, 529 și An. Ac. Rom. Seria II, Tom. XI, p. 122.

517) Ispisoace, IV, p. I, pag. 104.

518) V. A. Ureche, op. c. I, 161.

519) Ispisoace, IV, p. I, 139.

520) Surete, XIII, 18.

521) „ VII, 265.

522) „ VII, 177.

523) V. A. Ureche, op. c. I, 168.

524) Corjescu-Săveni, fișele Tanoviceanu.

525) Arh. St. Iași, Tr. 1765 No. 4 f. 214, fișele Tanoviceanu.

526) Sf. Spiridon, Iada V, No. 37, Plic. VI, 7, fișele Tanoviceanu.

527) Condica g-ral Sturza, pag. 165—166.

528) Ispisoace, IV, p. II, pag. 32.

529) Surete, XVII, 12—14.

530) Stolniceni-Prăjescu, IV, 2, fișele Tanoviceanu.

Lupul Bogdan, hatman, 1696 Februarie 20⁵³¹); 1696 Martie 22⁵³²); 1696 Decembrie 23⁵³³); 1697 Octombrie 25⁵³⁴); 1698 Iulie 29⁵³⁵); 1698 Noembrie 22⁵³⁶); 1698 Noembrie 23⁵³⁷); 1698 Noembrie 29⁵³⁸); 1698 Decembrie 3⁵³⁹); 1698 Decembrie 4⁵⁴⁰); 1698 Decembrie 7⁵⁴¹); 1699 Aprilie 13⁵⁴²); 1699 Noembrie 25⁵⁴³); 1700 Martie 20⁵⁴⁴).

Nicolai Costin, hatman și pârălab Sucevei, 1700 Septembrie⁵⁴⁵); 1701 Iulie 27⁵⁴⁶); 1702 Februarie 28⁵⁴⁷); 1702 Mai 4⁵⁴⁸); 1702 Iulie 2⁵⁴⁹); 1702 August 27⁵⁵⁰); 1703 Mai 22⁵⁵¹).

Lupul Costache, hatman și pârălab Sucevei, 1704 Septembrie 12⁵⁵²); 1705 Ianuarie 29⁵⁵³); 1705 Martie 1⁵⁵⁴); 1705 Martie 2⁵⁵⁵).

Antiohie Jora, hatman și pârălab Sucevei, 1706 Martie 1⁵⁵⁶); 1706 August 4⁵⁵⁷); 1707⁵⁵⁸).

531) Surete, VIII, 152.

532) Fișele Tanoviceanu, Arh. st. Buc.

533) Arh. St. Buc. Condica Asache, fila 449—450, fișele Tanoviceanu.

534) Surete, VIII, 154.

535) St. și doc. VI, 37.

536) Surete, VIII, 156, 158, 161, 164.

537) „ VIII, 165.

538) „ VIII, 160.

539) „ VIII, 166.

540) „ VIII, 168.

541) „ VIII, 169.

542) St. și doc. VI, 38.

543) Surete, VIII, 159.

544) Ac. Rom. XLV, 124, Condica g-ral Sturza, p. 181, fișele Tanoviceanu.

545) Letopisește, Tom. II, 269 (I. Neculcea).

546) Fișele Tanoviceanu, Arh. St. Buc.

547) Arh. St. Buc. Agapia, XII, 4, fișele Tanoviceanu.

548) Ac. Rom. XLV, 134, fișele Tanoviceanu.

549) Sf. Spiridon, Cozmesti, IV, 18, fișele Tanoviceanu.

550) Fișele Tanoviceanu, Arh. St. Buc.

551) Uricarul, XVI, 44.

552) Arh. St. Iași, No. 5 și Uricarul, II, 104.

553) Sf. Spiridon, Sârbii, VIII, 11, fișele Tanoviceanu.

554) Ispisoace, V, I, p. 156.

555) Surete, VII, p. 17.

556) Arh. St. Iași, No. 40, fișele Tanoviceanu.

557) St. și doc. V, 107 și 108.

558) Fișele Tanoviceanu, Arh. St. Buc.

*Dumitrașcu Racovița, hatman și pârcălab Sucevei, 1708*⁵⁵⁹); 1708 Februarie 20⁵⁶⁰); 1708 Martie⁵⁶¹); 1708 August 4⁵⁶²); 1708 Octombrie 13⁵⁶³); 1708⁵⁶⁴); 1709 Ianuarie 20⁵⁶⁵).

*Antiohie Jora, hatman, 1710 Martie 26*⁵⁶⁶); 1710⁵⁶⁷); 1711 Martie 21⁵⁶⁸); 1711 Aprilie 6⁵⁶⁹).

*Ion Neculcea, hatman*⁵⁷⁰).

*Ion Buhuș, hatman 1712 August 1*⁵⁷¹).

*Ion Sturza, hatman și pârcălab Suceava, 1713 Decembrie 20*⁵⁷²).

*Ion Buhuș, hatman, 1714 Iunie 22*⁵⁷³); 1714 Iulie 15⁵⁷⁴).

*Gh. Miculescul, hatman*⁵⁷⁵).

*Dumitrașcu Racovița, hatman, 1715 Decembrie*⁵⁷⁶); 1717 Septembrie 25⁵⁷⁷); 1718 Noembrie 28⁵⁷⁸); 1720 Decembrie 28⁵⁷⁹); 1721 Mai 22⁵⁸⁰); 1721 Decembrie 4⁵⁸¹); 1723 Decembrie 22⁵⁸²); 1724 Ianuarie 26⁵⁸³); 1724 Mai 18⁵⁸⁴); 1726 Ianuarie 20⁵⁸⁵).

559) Surete, VIII, 39.

560) Uricarul, XX, 83.

561) I. Antonovici: Doc. Bărlădene, II, 17.

562) Rosetti Rosnovanu, Stânca, 35, fișele Tanoviceanu.

563) Surete, VIII, 335.

564) „ VIII, 9.

565) Melchisedek, Huși, 175—178.

566) St. și doc. V, 110.

567) Letopisețe, Tom. II, ed. II, pag. 296.

568) Fișele Tanoviceanu, Arh. St. Buc.

569) „

570) Letopisețe, Tom. II, ed. II, p. 305.

571) Ac. Rom. LI, doc. 10, fișele Tanoviceanu.

572) Uricarul, I, 48.

573) St. și doc. VI, 2, 457.

574) Arh. St. Buc. Condița Asache, II, 336.

575) Letopisețe, Tom. II, ed. II, p. 173.

576) Letopisețe, Tom. II, ed. II, pag. 350 și 363.

577) Surete, VIII, 266.

578) „ X, 83.

579) „ X, 85—88.

580) „ VII, 8.

581) „ VIII, 337.

582) „ VII, 12.

583) „ VII, 13.

584) „ VII, 88.

585) G-ral Pencovici, I, f. 10, fișele Tanoviceanu.

Constantin Costache, hatman, 1728 August 13⁵⁸⁶); 1730 Noembrie 12⁵⁸⁷); 1731 Martie 20⁵⁸⁸); 1731 Martie 30⁵⁸⁹).

Sandul Sturza, hatman, 1732 Ianuarie 20⁵⁹⁰).

Constantin Roset, hatman și pârcălab Sucevei, 1733 Iunie 5⁵⁹¹); 1736 Septembrie 1⁵⁹²).

Constantin Ipsilante, hatman și pârcălab Sucevei, 1737 Mai 21⁵⁹³); 1737 Iunie 3⁵⁹⁴); 1739 Iulie 30⁵⁹⁵).

Costache Razul, hatman și pârcălab Sucevei, 1740 Februarie 1⁵⁹⁶); 1740 Februarie 20⁵⁹⁷); 1740 Martie 27⁵⁹⁸); 1741 Aprilie 2⁵⁹⁹).

Enache (Ion Canta), hatman fost spătar în Țara Românească, fratele lui Nicolae Vodă. Lui Ion Canta, cronicarii îi zic Enache (Grecu) hatman⁶⁰⁰); 1742 Septembrie 4⁶⁰¹); 1742 Noembrie 25⁶⁰²); 1743 Aprilie 20⁶⁰³); 1744 Aprilie 4⁶⁰⁴); 1744 Aprilie 25⁶⁰⁵); 1745 Ianuarie 10⁶⁰⁶); 1746 Ianuarie 3⁶⁰⁷); 1746 Martie 16⁶⁰⁸); 1746 Iunie 10⁶⁰⁹); 1746 Iunie 28⁶¹⁰).

586) Surete, XXIV, 9.

587) Surete, X, 90.

588) Studii și documente, XVI, 294.

589) Surete, XVII, 20.

590) Arh. St., Iași No. 10, doc. expuse, fișele Tanoviceanu.

591) Ac. Rom. condica, 237, pag. 369.

592) Condica G-l Sturza, fișele Tanoviceanu.

593) Sf. Sp. Orașeni, I, II, fișele Tanoviceanu.

594) Sf. Sp. Popricani, V, 112, fișele Tanoviceanu.

595) Ac. Rom. Condica, 237, f. 432.

596) Ac. Rom., XIII, 91, Fișele Tanoviceanu.

597) Sf. Sp. Răsboieni 24, Fișele Tanoviceanu.

598) M-reă Neamț Săboani, Fișele Tanoviceanu.

599) St. și Doc. V, 412 și Wickenhauser-Bohotin, pag. 108—110.

600) Letopisești, Tom. III, 183 și Tom. II, pag. 416, ed. Kogălniceanu.

601) Ac. Rom. Condica 237 (Mavrocordat) f. 502.

602) Surete, X, 51.

603) Uricarul, I, 59.

604) M-reă Neamț-Țigani Secului, 101, fișele Tanoviceanu.

605) Sf. Sp. Doc. Grig. Carp, Țigănești, I, 3, fișele Tanoviceanu.

606) Ac. Rom. XII, 67, fișele Tanoviceanu.

607) Gh. Ghibănescu, Surete, X, 210.

608) Ac. Rom. X, 1187 și Arh. St. Buc, Ep. Huși, Cap. II, fișele Tanoviceanu.

609) Surete, VIII, 353.

610) „ XVI, 116.

Radu Racoviță, hatman, 1747 Februarie 24 ⁶¹¹).

Gheorghe, hatman și pârcălab Sucevei, 1747 ⁶¹²); 1747 Decembrie 25 ⁶¹³).

Iordache Cănta, hatman, 1748 Septembrie 15 ⁶¹⁴); 1748 Octombrie 13 ⁶¹⁵); 1748 Noembrie 16 ⁶¹⁶); 1748 Noembrie 25 ⁶¹⁷).

Teodor Paladi, hatman și pârcălab Sucevei, 1749 Iunie 25 ⁶¹⁸); 1749 Decembrie 8 ⁶¹⁹); 1750 Aprilie 10 ⁶²⁰); 1750 Martie 30 ⁶²¹); 1750 Mai 25 ⁶²²).

Costache Razul, hatman, 1751 Iunie 12 ⁶²³); 1752 August 12 ⁶²⁴); 1752 Noembrie 15 ⁶²⁵).

Dumitrache, hatman, 1753 Aprilie 5 ⁶²⁶); 1753 Iunie 2 ⁶²⁷).

Dumitrașcu Paladi, hatman și pârcălab Sucevei, 1754 Iunie 28 ⁶²⁸); 1754 Septembrie 25 ⁶²⁹); 1754 Octombrie 8 ⁶³⁰).

Enache Sucio, hatman și pârcălab Sucevei, 1755 Iulie 18 ⁶³¹); 1755 August 1 ⁶³²); 1755 Octombrie 25 ⁶³³).

Vasile Razul, hatman și pârcălab Sucevei, 1756 Aprilie 20 ⁶³⁴); 1756 Iunie 29 ⁶³⁵); 1756 Iulie 15 ⁶³⁶); 1756 Septembrie 9 ⁶³⁷); 1756

611) Surete, VIII, 355.

612) Ac. Rom. XII, 75.

613) Uricarul, I, 67.

614) Sf. Sp. Chiperești, 9.

615) N. Iorğa, St. și Doc. II, 106.

616) Ac. Rom. XIII, 42, fișele Tanoviceanu.

617) Surete, VII, 274.

618) Ac. Rom. L, 29, fișele Tanoviceanu.

619) Enache Kogălniceanu, Letopisețe, vol. III, p. 219, apendice.

620) St. și Doc. II, 107.

621) Ac. Rom. XXIX, 140, fișele Tanoviceanu.

622) Ac. Rom. LXVI, 88, fișele Tanoviceanu.

623) Sf. Sp. Cond. V, No. 3, f. 6, doc. 143, fișele Tanoviceanu.

624) Surete, IX, 249.

625) „ X, 52.

626) Fișele Tanoviceanu.

627) Surete, XXIV, 44.

628) Sf. Sp. Tg. Frumos, I, 6, fișele Tanoviceanu.

629) Surete, IX, 272—274.

630) Ac. Rom. XXXIV, 73 (extras) fișele Tanoviceanu.

631) Sf. Sp. Tg. Frumos, I, 8.

632) Uricarul, I, 331.

633) Sf. Sp. Orășeni, I, 11, fișele Tanoviceanu.

634) Sf. Sp. Condica Precista, Roman, pag. 23—27, fișele Tanoviceanu.

635) Ibidem.

636) Ibidem.

637) Melchisedek, Huși, pag. 249 și Surete, XVII, 39.

Noembrie 27⁶³⁸); 1757⁶³⁹); 1757 Noembrie 30⁶⁴⁰); 1758 Aprilie 1⁶⁴¹); 1758 Mai 23⁶⁴²).

Vasile Costache, hatman și pârălab Sucevei, 1758 Mai 10⁶⁴³); 1758 Mai 23⁶⁴⁴).

Ștefan Roset, hatman și pârălab Sucevei, 1758 Noembrie 20⁶⁴⁵); 1759 Ianuarie 2⁶⁴⁶); 1759 Februarie 1⁶⁴⁷).

Vasile Razul, hatman și pârălab Sucevei, 1758 Iunie 24⁶⁴⁸); 1758 Iulie 27⁶⁴⁹); 1759 Aprilie 2⁶⁵⁰).

Vasile Roset, hatman, 1759 Mai 21⁶⁵¹); 1759 Iunie 25⁶⁵²); 1759 Iulie 8⁶⁵³); 1760 Ianuarie 15⁶⁵⁴); 1760 Septembrie 18⁶⁵⁵); 1760 Decembrie 2⁶⁵⁶); 1765 Mai 15⁶⁵⁷); 1765 Iulie 21⁶⁵⁸).

Ioan Cantacuzino, hatman și pârălab Sucevei, 1765 Septembrie 14⁶⁵⁹); 1765 Noembrie 19⁶⁶⁰); 1766 Ianuarie 15⁶⁶¹); 1766 Iunie 9⁶⁶²).

Ioan Sturza și Dumitrașco Sturza, hatman, 1766 August 30⁶⁶³); 1767 Ianuarie 3⁶⁶⁴).

638) Ispisoace, IV, p. II, 228.

639) I. Antonovici: Doc. Bărlădene, II, 36.

640) Surete, XV, 141.

641) St. și Doc. V, 390.

642) Surete, XV, 142.

643) Melchisedek, Roman, pag. 85.

644) Ispisoace, IV, p. II, pag. 230.

645) Arh. St. Buc. Zlataust, XXVI, 24, fișele Tanoviceanu.

646) Ispisoace, IV, p. II, pag. 232.

647) St. și Doc. XXI, 143.

648) M-rea Galata-Hulpășești, 9, fișele Tanoviceanu.

649) M-rea Galata, Frățești, 15, fișele Tanoviceanu.

650) Fișele Tanoviceanu, Arh. St. Buc.

651) Sf. Spiridon, 3, fișele Tanoviceanu.

652) An. Rom. Condica 9, f. 56, fișele Tanoviceanu.

653) Ac. Rom. LXXVIII, 46, fișele Tanoviceanu.

654) Surete, XIV, 58.

655) Stolniceni-Prăjescu, III, 8, fișele Tanoviceanu (hatm. și pârălab Sucevei).

656) Ac. Rom. XIII, 46, fișele Tanoviceanu.

657) Surete, XIV, 58.

658) Uricarul, V, 391.

659) Sf. Sp. Bozieni, II, 21, fișele Tanoviceanu.

660) Ispisoace, IV, p. II, pag. 137.

661) Ac. Rom. LX, 58, fișele Tanoviceanu.

662) Surete, IX, 266.

663) St. și Doc. V, 429.

664) Ac. Rom. LXV, 40, fișele Tanoviceanu.

Vasile Razul, hatman și pârcălab Sucevei, 1767 August 8 ⁶⁶⁵); 1768 Ianuarie 20 ⁶⁶⁶); 1769 Decembrie 10 ⁶⁶⁷); 1775 August 30 ⁶⁶⁸); 1775 Noembrie 28 ⁶⁶⁹).

Iordache, hatman (iscălit grecește), 1776 Aprilie 22 ⁶⁷⁰); 1776 Iulie 3 ⁶⁷¹); 1776 Decembrie 23 ⁶⁷²).

Ilie Catargiu, hatman, 1777 Iulie ⁶⁷³).

Lascarache Roșet, hatman, 1777 Ianuarie 28 ⁶⁷⁴); 1778 Februarie 14 ⁶⁷⁵); 1778 Iulie 9 ⁶⁷⁶); 1778 Noembrie 25 ⁶⁷⁷); 1779 ⁶⁷⁸); 1779 Aprilie 30 ⁶⁷⁹); 1779 Noembrie 2 ⁶⁸⁰).

Constantin Ipsilante, hatman, 1779 Iunie 9 ⁶⁸¹).

Scarlat Sturza, hatman, 1780 Iulie 1 ⁶⁸²); 1780 August 19 ⁶⁸³); 1782 Ianuarie 9 ⁶⁸⁴).

Costache, hatmanul, 1782 Iulie 3 ⁶⁸⁵); 1783 Mai 2 ⁶⁸⁶).

Constantin Roșet, hatman, 1783 Iunie 3 ⁶⁸⁷); 1783 Iunie 15 ⁶⁸⁸); 1783 Septembrie ⁶⁸⁹).

Alexie Misolu, hatman, 1784 Iunie 15 ⁶⁹⁰); 1784 Decembrie 20 ⁶⁹¹).

665) Sf. Sp. Iada V, 9, plic. II, 11.

666) Melchisedek, Huși pag. 303.

667) Arh. Rom. ed. II, Tom. I, pag. 158, Iași, 1860.

668) M-rea Neamț, Dughenele Iași, 3252, fișele Tanoviceanu.

669) Surete, I, pag. 112.

670) Fișele Tanoviceanu, Arh. st. Buc.

671) Ac. Rom. Condica 359, fișele Tanoviceanu.

672) Arh. St. Buc. M-rea Neamț, XVIII, 37 doc. 21, fișele Tanoviceanu.

673) Ac. Rom. V, 23, fișele Tanoviceanu.

674) Ac. Rom. VII, 50, fișele Tanoviceanu.

675) Fișele Tanoviceanu.

676) Vărnăv, Țiganii, IV, 5, fișele Tanoviceanu.

677) Ac. Rom. III, 1, fișele Tanoviceanu.

678) Ispisoace, IV, 238.

679) Ispisoace, V, p. II, 67.

680) Surete, XI, 69.

681) Arh. Mănăstirilor Basarabene, Tr. 1576 dos. 8, Fișele Tanoviceanu.

682) Sf. Sp. Români, I, 27, Fișele Tanoviceanu.

683) Surete, IX, 294.

684) Melchisedek, Huși, pag. 331.

685) Ac. Rom., XXXIV, 30, Fișele Tanoviceanu.

686) Ac. Rom., XXX, 17, Idem.

687) Arh. Românească, Tom, II, pag. 183, Iași, 1862.

688) Unicar, IV, 456, vol. II, 42, 43.

689) Arhiva Românească, Kogălniceanu, Tom. II, 183.

690) Ac. Rom., XI, 35, Fișele Tanoviceanu.

691) Ac. Rom., CXXV, 196, Idem.

Constantin Ghica, hatman, 1784 Decembrie 15⁶⁹²); 1785 Iunie 25⁶⁹³); 1790 Iunie 22⁶⁹⁴); 1790 August 7⁶⁹⁵); 1791 Septembrie 10⁶⁹⁶); 1792 Martie 22⁶⁹⁷); 1794 Mai 2⁶⁹⁸); 1794 Octombrie 28⁶⁹⁹); 1795 Ianuarie 18⁷⁰⁰); 1795 Aprilie 9⁷⁰¹); 1795 Aprilie 25⁷⁰²); 1795 Mai 29⁷⁰³); 1795 August 7⁷⁰⁴); 1795 Aprilie 9⁷⁰⁵); 1795 Iulie 10⁷⁰⁶); 1796 Iunie 7⁷⁰⁷); 1796 Iunie 8⁷⁰⁸); 1796 Iunie 13⁷⁰⁹); 1796 Iunie 26⁷¹⁰); 1796 August 9⁷¹¹); 1797 Noembrie 7⁷¹²); 1799 Decembrie 13⁷¹³); 1800 Martie 8 și 15⁷¹⁴); 1793 Septembrie 12⁷¹⁵); 1796 Septembrie 24⁷¹⁶); 1801 Martie 15⁷¹⁷); 1801 Decembrie 10⁷¹⁸); și în anii : 1802, 1803 și 1804, e tot hatman⁷¹⁹).

692) Arh. St. Iași, Tr. 1768 opis. 2018 și Ac. Rom. XXXIV, 118 (copie), fișele Tanoviceanu.

693) St. și Doc., VII, 120.

694) Surete, IX, 326.

695) „ XIV, p. 69.

696) „ IX, 329.

697) Ispisoace, V, p. II, pag. 113.

698) I. Antonovici. Doc. Bărlădene, I, 336.

699) Surete, XII, 77.

700) Surete, XII, 79.

701) „ X, 59, St. și Doc. vol. VII, 84.

702) „ XII, 82—89 (Aci și Sandu Sturza e hatman).

703) „ VIII, 374.

704) „ XV, 175.

705) „ XV, 177.

706) „ XV, 179.

707) „ XV, 181.

708) „ XV, 182.

709) „ XV, 183.

710) „ XV, 183.

711) „ XV, 184.

712) „ XV, 185.

713) „ XV, 186.

714) „ XV, 197.

715) Ac. Rom. L. I, 44, fișele Tanoviceanu.

716) Bis. Talpalari, Iași, Idem.

717) Surete, XV, 198.

718) „ XV, 200.

719) „ XV, 204, 208, 209, 211.

Grigore Balasache, hatman 1792 Noembrie 20⁷¹⁷); 1792 Decembrie 5⁷²¹); 1793 Martie 25⁷²²); 1793 Aprilie⁷²³); 1793 Mai⁷²⁴).

Grigore Sturza, hatman, 1794⁷²⁵).

Iordache Sturza, hatman și pârcălab Sucevei, 1795 Aprilie 23⁷²⁶).

Iordache Mavrocordat, hatman și pârcălab Sucevei, 1799 Iunie 18⁷²⁷); 1801 Februarie 23⁷²⁸).

Sandul Sturza, hatman și pârcălab Sucevei, 1800 August 6⁷²⁹); 1801 Ianuarie 26⁷³⁰).

Iordache Șuțu, hatman și pârcălab Sucevei, 1802 Iunie 20⁷³¹).

Alexandru Mavrocordat, hatman, 1804 Mai 15⁷³²).

Sandul Sturza, hatman, 1805 Decembrie 21⁷³³); 1810 Martie 11⁷³⁴); 1812 Iulie 19⁷³⁵).

Ioniță Sturza, hatman, 1807 Septembrie 29⁷³⁶).

Mihai Razu, hatman, 1812 Ianuarie 31⁷³⁷).

Răducanu Roșet, hatman, 1815 Februarie 1⁷³⁸).

Costache Paladi, hatman, 1815 Septembrie 1⁷³⁹); 1816 Octombrie 10⁷⁴⁰); 1828 Iulie 10⁷⁴¹); 1828 Iulie 28⁷⁴²).

720) Ac. Rom., XIV, 47, fișele Tanoviceanu.

721) Ibidem.

722) Ac. Rom., Condița, XCI, pag. 134 și Uricarul, I, 287—288.

723) Ac. Rom., XIV, 49, Fișele Tanoviceanu.

724) Ac. Rom., CXLIV, 141, Idem.

725) Ac. Rom., XXXI, 62, Idem.

726) S. S. Bis. Sf. Gheorghe, Herța, fișele Tanoviceanu, Arh. St. Buc.

727) Uricarul, III, 9.

728) Ac. Rom., LX, 159, fișele Tanoviceanu.

729) St. și doc., VI, 7.

730) Ac. Rom., XXI, 99, fișele Tanoviceanu, Arh. St. Buc.

731) I. Peretz: Curs. de ist. drept. rom., vol. IV, pag. 80, 1931.

732) Surete, XII, pag. 95.

733) „ XV, 213.

734) „ XI, 120.

735) „ X, 63.

736) „ XV, 217.

737) „ XVII, 125.

738) I. Antonovici: Doc. Barladene, II, 192.

739) Surete, XIII, 63.

740) „ XIII, 64.

741) „ XIII, 72.

742) „ XIII, 71.

*Vasile Roset, hatman, 1816*⁷⁴³); 1818 Iunie 22⁷⁴⁴); 1820⁷⁴⁵).
*Alexandru C. Ghica, hatman, 1820*⁷⁴⁶); 1825 Septembrie⁷⁴⁷).
*Lascarache Sturza, hatman, 1821 Octombrie 24*⁷⁴⁸).
*Gheorghe Cuza, hatman, 1822 Mai 10*⁷⁴⁹); 1823 Decembrie
 16⁷⁵⁰); 1824 Iunie 28⁷⁵¹).

*Gh. Brăescu, hatman de Prut, 1823 Februarie 9*⁷⁵²).

*Iordache Ghica, hatman de margine, 1824 Aprilie 27*⁷⁵³).

*Lista de boieriile acordate de Ionță Sturza, la 2 Noembrie
 1824*⁷⁵⁴).

Hatmanul Constantin Crupenski, vel vornic al Țării de jos.

Hatmanul Lascarache Sturza, vel vornic al Țării de sus.

Aga Gh. Buhuș, vel hatman al poliției.

Hatmanul Costache Cerchez, hatman de margine.

Spătarul Latif, vel portar epistat portăriei celei mari.

*Matei Roset, hatman Prutului halé, 1826 Mai 23*⁷⁵⁵).

*Alecu Roset, hatman poliției halé, 1826 August 4*⁷⁵⁶).

*Matei Roset, hatman, 1826 Septembrie 30*⁷⁵⁷); 1826 Decem-
 brie 10⁷⁵⁸); 1828 Noembrie 29⁷⁵⁹); 1829 Octombrie 28⁷⁶⁰); 1830
 Mai 10⁷⁶¹).

*Aga Alecu Aslan, hatman, 1828 Ianuarie 23*⁷⁶²).

*C. Palade, hatman, 1828 Martie 5*⁷⁶³).

743) Surete, XV, 231.

744) „ XVII, 141.

745) „ XV, 242.

746) „ XV, 265.

747) „ XV, 285.

748) St. și Doc., XXI, 362.

749) N. Iorga: Acte și fragmente, vol. II, pag. 641.

750) Surete, X, pag. 272.

751) „ X, pag. 143 și vol. VII, pag. 282.

752) „ X, 267.

753) „ X, 276.

754) „ X, 263.

755) „ X, 263.

756) „ X, 280.

757) „ X, 281 și 277.

758) „ XVII, 159—160.

759) „ XVII, 162.

760) „ XVII, 162—167.

761) „ XVII, 172.

762) „ X, 282.

763) „ XVII, 166.

Th. Sturza, hatman, 1829 Februarie 27 ⁷⁶⁴).

Alexandru Ghica, hatman, 1831 Mai 15 ⁷⁶⁵).

N. Mavrocordat, hatman și Cavalier, 1847 Octombrie 21 ⁷⁶⁶).

764) Surete, XVII, 169.

765) I. Antonovici, Doc. Bărlădene, II, 337.

766) Surete, X, 350.

PORTARII DE SUCEAVA după anul 1600, când au numai rolul administrativ, de îngrijitori ai cetății Suceava și când fac parte din boierii de rangul al II-lea.

Dima, portar de Suceava, 1601 Iunie 8 ¹).

Dumitru, portar de Suceava, 1605 Martie 27 ²).

Grigore Cioplan, pârcălab Sucevei, 1619 August 21 ³).

Vasile, portar de Suceava, 1632 Martie 29 ⁴); 1634 Martie 15 ⁵).

Dima Pită, portarul de Suceava, 1641 Ianuarie 19 ⁶).

Ilie Șeptelici, portarul Sucevei, Iunie 9 ⁷); 1645 Octombrie 20 ⁸); 1650 Ianuarie 21 ⁹); 1650 Martie 15 ¹⁰); 1653 Martie 14 ¹¹).

Nacul, pârcălab de Suceava, 1646 Octombrie 15 ¹²); 1648 Martie 4 ¹³); 1650 Iulie 14 ¹⁴).

Gavril, portar Sucevei, 1649 Februarie 22 ¹⁵).

1) N. Iorga: Doc. Hurmuzaki, XV, p. II, 783 și Doc. Bistriței, I, 11-12.

2) Ac. Rom. Condica 111, fila 19, (copie), fișele Tanoviceanu.

3) Ac. Rom., LXXXIX, 1, fișele Tanoviceanu.

4) Ac. Rom. LXXII, 31, Idem.

5) Ac. Rom., LXXXIX, 134, Idem.

6) Surete, III, 284.

7) Ac. Rom., LXXXIV, 103 și Ispisoace, II, p. II, pag. 41.

8) Ispisoace, II, p. II, pag. 89.

9) Ispisoace, II, 2, pag. 227.

10) Ac. Rom., XXXIII, 14, fișele Tanoviceanu.

11) Ispisoace, III, p. I, 34—35.

12) St. și doc. V, 400 și Doc. Bistriței, vol. I, 83 No. 2, și Ac. Rom. LX. 16, fișele Tanoviceanu.

13) Uricarul, XXIII, 217.

14) St. și doc. VII, 102.

15) Surete, III, 139.

Dumitrașcu Darăgușescul, pârcălab Sucevei, 1656 Septembrie ¹⁶⁾; 1657 Februarie 10 ¹⁷⁾).

Ieremia Cârcul, portarul Sucevei, 1656 Noembrie 15 ¹⁸⁾).

Miron Stârcea, pârcălab Sucevei, 1659 Decembrie 13 ¹⁹⁾).

Dima, portarul Sucevei, 1660 Aprilie 28 ²⁰⁾; 1660 Aprilie 20 ²¹⁾).

Crăstea, portarul de Suceava și pârcălab de Suceava ²²⁾; 1660 Octombrie 13 ²³⁾. 8

Andronic, portar de Suceava, 1664 ²⁴⁾; 1665 Ianuarie 20 ²⁵⁾; 1668 Mai 21 ²⁶⁾).

Adrian, pârcălabul de Suceava, 1665 August 15 ²⁷⁾).

Frangolea, portarul Sucevei, 1667 Noembrie 4 ²⁸⁾).

Mihalache, portarul de Suceava, 1668 Februarie 9 ²⁹⁾; 1669 Martie 16 ³⁰⁾; 1669 Noembrie 19 ³¹⁾; 1670 ³²⁾; 1681 ³³⁾).

Gheorghiiță, pârcălab de Suceava, 1670 Ianuarie 14 ³⁴⁾).

Dela anul 1742 apar și ispravnicii de Suceava, care erau numiți dintre spătari sau postelnici și îi găsim până la anul 1820.

16) Ac. Rom. XLIV, 35, 82, 42, fișele Tanoviceanu.

17) Ac. Rom. XLIV, 39, Hasdeu, Arh. ist. Tom. III, 238.

18) St. și Doc. V, 402.

19) Rosetti Rosnovanu, fișele Tanoviceanu.

20) Rev. pt. Istorie, etc. vol. XIII, 296, fișele Tanoviceanu.

21) Surete, IV, 301.

22) Ac. Rom., LII, 196, fișele Tanoviceanu.

23) Surete, IV, 130.

24) Ac. Rom., LXXXIII, 114, fișele Tanoviceanu.

25) M-rea Neamț, Brătești, Idem.

26) Sf. Sp. Borosești, II, 7, fișele Tanoviceanu și Ispisoace, III, 2, pag. 64.

27) Surete, XII, 51 și 39.

28) Arh. St. Buc., Trisfetitele, cond. I, 139—141.

29) Condica G-ral Sturza, f. 19—20 și Uricarul, V, 128.

30) Idem, pag. 93—95. Idem, X, 146.

31) Arh. St. Buc. Trei Erarhi, cond. I, 57—58.

32) Surete, IV, 108.

33) „ vol. V, pag. 100.

34) Wickenhauser, Moldovița, pag. 110.

IV. BIBLIOGRAFIE ȘI ABREVIATĂUNI ¹⁾

<i>Academia Română, Manuscrise și Stampe.</i>	<i>Ac. Rom. mss.</i>
<i>Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice. Seria II.</i>	<i>Anale.</i>
<i>Antonovici I. Documente Bârlădene, 4 vol., 1911—1924 Bârlad.</i>	<i>Antonovici Doc.</i>
<i>Anuarul Institutului de Istorie Națională, Cluj.</i>	<i>Anuar.</i>
<i>Arhiva Românească (M. Kogălniceanu, ed. II) 2 volume, Iași, 1860.</i>	<i>Arh. Rom.</i>
<i>Arhiva, Organul Societății Științifice și Literare din Iași.</i>	<i>Arhiva.</i>
<i>Bandinus (Codex) publicat de V. A. Ureche, în Analele Academiei, vol. XVI.</i>	<i>Bandini.</i>
<i>Bartal Antonius; Glossarium mediae et infimae latinitatis regni Hungariae, Lipsca 1901.</i>	<i>Bartal.</i>
<i>Bianu I. Documente românești, Partea I. (1576—1629) București, 1907.</i>	<i>Bianu, Doc.</i>
<i>Boga T. L. Documente basarabene, 1928—1930, Chișinău.</i>	<i>Boga, Doc.</i>
<i>Bogdan I. Vechile cronici moldovenești până la Ureche, București, 1891.</i>	<i>Vechile cronici.</i>
<i>Cronici inedite, atingătoare de Istoria Românilor, București, 1895.</i>	<i>Cronici inedite.</i>
<i>Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească, în secolul XV și XVI, București, 1905</i>	<i>Bogdan, Brașovul.</i>
<i>Documentele lui Ștefan cel Mare, volumul I și II, București 1913.</i>	<i>Bogdan, Doc.</i>
<i>Cinci documente istorice slavo-române, din Arhiva Curții Imperiale din Viena, în Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice vol XI.</i>	<i>Bogdan, cinci documente.</i>
<i>Contribuții la Istoria Moldovei între anii 1448-1458, în Analele Academiei Române, vol. XXIX, 1907.</i>	<i>Contribuții, Bogdan.</i>
<i>Inscripții dela Cetatea Albă, în Analele Academiei Române, vol. XXX, 1908.</i>	<i>Bogdan, Inscriptiile.</i>

1) Numai la lucrările citate deseori.

- Documentul Răzenilor din 1484, în *Analele Academiei Române*, seria II, t. XXX, 1908.
- Album paleografic moldovenesc. Documente din secolul XIV, XV și XVI, publicat de N. Iorga, 1926.
- Câteva observațiuni asupra îndatoririlor militare ale cnejilor și boierilor moldoveni în secolul XIV și XV. *Analele Academiei Române*, vol. XXIX.
- Organizarea armatei moldovenești în secolul XV. *Analele Academiei Române*, t. XXX.
- Brezoianu I. Vechile instituțiuni ale României, București, 1882.
- Bruckner Alexander: *Slownik etimologiczny języka polskiego*, Krakow, 1927.
- Bălan Teodor. Vornicia în Moldova. Cernăuți 1931. Documente bucovinene.
- Buletinul Comisiei istorice a României*, București, *Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, București.
- Buletinul „Ion Neculce”*, Iași, 7 volume.
- Cantemir D. *Descriptio Moldaviae*, ed. Pascu, Iași, 1923.
- Hronicul vechimei a Romano-Moldo-Vlahilor, ed. Grig. Tocilescu, București, 1901.
- Catalogul manuscriselor românești*, Academia Română, t. I, București 1907, II, București, 1913.
- Cercetări Istorice*, revistă de istorie românească, director I. Minea. Iași.
- Codrul Cosminului*, *Buletinul Institutului de Istorie și Limbă*, Cernăuți.
- Cihac A. *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, Francfort, 1879.
- Codrescu Th. *Uricarul* vol. I—XXV, Iași, 1871—1895.
- Columna lui Traian*, revistă pentru istorie, etc. de B. P. Hasdeu, București.
- Condica Asache*, la Arhivele statului, București.
- Convorbiri literare*, București.
- Coriolan G. Petru Rareș înainte de urcarea sa pe Tron și Petru Pribeagul, București 1909.
- Costăchescu M. Documentele Moldovenești înainte de Ștefan cel Mare, 2 volume, Iași 1931—1932.
- Documente Moldovenești dela Ștefan cel Mare — adaos — Iași, 1933.
- Creșterea colecțiilor Academiei Române*.
- Bogdan, Răzenii*.
- Bogdan-Album*.
- Bogdan, Observațiuni*.
- Bogdan, Organizarea*.
- Brezoianu*.
- Bruckner - Slownik*.
- Bălan Vornicia*.
- Bălan: Doc.*
- Bul. com. ist.*
- Bul. com. mon. ist*
- Bul. „Neculce”*.
- Descriptio Moldaviae*.
- Hronicul*.
- Cat. mssc. rom. Ac. Rom.*
- Minea, Rev. Cercetări*.
- Bul. Codrul Cosm.*
- Cihac, dictionnaire*.
- Uricarul*.
- Columna lui Traian*.
- Cond. Asache. Conv. lit.*
- Coriolan, Petru Rareș*.
- Costăchescu, Doc.*
- Costăchescu, A. daosul*.

- Duzinchevici G.* Vornicia moldovenească până la 1504, în *Cercetări Istorice*, V—VIII, 1929—1931, Iași.
- Filitti C. I.* Banii și Caimacamii Craiovei, în *Arhivele Olteniei* (1924).
- Fotino D.* Istorie generală a Daciei, etc. 1819, traducere de Gh. Sion, București 1860.
- Gebauer Ian:* Slownik staročesky v. Praze, 1903.
- Ghibănescu Gh.* Surete și isvoade vol. I—XXV, Iași.
- Ispisoace și zapise I—V, Iași.
- Din domnia lui Ștefan cel Mare, Iași, 1924. (Extras din Arhiva, vol. XV, No. 5—6).
- „Theodor Codrescu” *Revista istorică*, Iași.
- Giurescu C.* Noui contribuțiuni la studiul cronicilor moldovene, București, 1908.
- Giurescu C. C.* Noi contribuțiuni la studiul marilor dregătorii în secolele XIV și XV. București, 1925.
- Contribuțiuni la studiul marilor dregătorii din secolele XIV și XV, Vălenii de Munte, 1926
- Hasdeu B. P.* Istoria critică a Românilor, București 1875.
- Arhiva Istorică a României, Tom. I—III, București, 1865—67.
- Cuvente den bătrâni, vol. I, București, 1878.
- Ioan Vodă cel Cumplit, ed. III, București.
- Hurmuzaki Eud.* Documente privitoare la Istoria Românilor.
- Iorga N.* Studii Istorice asupra Chiliei și Cetății Albe, București, 1899.
- Documente românești din Arhivele Bistriței, I, II, 1899—1900, București.
- Studii și documente cu privire la Istoria Românilor, vol. V, VI, XI, XV, București.
- Istoria lui Ștefan cel Mare, București, 1904.
- Histoire des Roumains et de leur civilisation, Bucarest, 1922.
- Istoria Românilor în chipuri și icoane, Craiova, 1921.
- Scrisori de boieri, scrisori de domni, ed. III, Vălenii de Munte, 1932.
- Duzinchevici, Vornicia.*
- Filitti, Banii.*
- Fotino, Ist. Daciei.*
- Gebauer, Slownik.*
- Surete.*
- Ispisoace.*
- Ghibănescu, St. cel Mare.*
- C. Giurescu, Contribuțiuni.*
- C. C. Giurescu, Noi contribuțiuni.*
- C. C. Giurescu, Contribuțiuni.*
- Hasdeu, Ist. crit.*
- Hasdeu, Arh. Ist.*
- Hașdeu, Cuvente.*
- Hasdeu, Ioan Vodă.*
- Hurmuzaki.*
- St. ist. (Chilia, Cet. Albă).*
- Doc. Bistriței.*
- St. și doc.*
- N. Iorga, Șt. cel Mare.*
- Hist. des. Roum.*
- Iorga. Chipuri și icoane.*
- Iorga, Scrisori.*

- Ostașii dela Prut, in *Analele Academiei Române*, seria II, tom. XXXVI (1913) Secția Istorică.
- Istoria armatei românești, 2 volume, Buc. 1930.
- Istoria Poporului Românesc, (traducere din limba germană de Otilia Ionescu), București.
- Ingigian Hugas*: Valahia și Moldova. Mărturii armenesti despre Români (1758—1843) Academia Română, Tom. IX, București, 1929.
- Kogălniceanu M.* Cronicele României sau Letopisețele Moldaviei și Valahiei, București 1872.
- Kutrzeba Stanislaw*: *Historya Ustrojii Polski Wzarysi* Wydanie drugie.
- Laurian A. Treb. și Bălcescu N.* Magazinul istoricu pentru Dacia, vol. V, București, 1847.
- Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă*, (1359—1595) întocmit după Grigore Ureche, vornicul, Istratie Logofătul și alții de Simion Dascălul, ed. C. Giurescu, București, 1916.
- A Magyar Nyelo Szetora*, a Magyar Tudományos, Akademia Megbizasából Készítették Czuczor es Fogarosi a Todikkotet, vol. V. N. Füzet Pesta, 1868.
- Marinescu Iulian*: Bogdan III cel Orb, București, 1910.
- Melchisedek Ep.* Cronica Hușilor, București 1869.
- Cronica Romanului și a Episcopiei de Roman, București, 1874.
- Mihajloviča Sergheja Solovjeva*: *Istoria Rossy s drevneisich vremen sočnenie*, 29 tomuri, Petersburg.
- Meteș Ștefan*: Contribuție nouă privitoare la familia Buhuș din Moldova, Academia Română Mem. Sect. Ist. Tom. VII, 1927.
- Minea Ilie*, Letopisețele moldovenești scrise slavonește, Iași, 1925.
- Inceputul domniei lui Alexandru Lăpușneanu. Extras din „Cercetări istorice”: I, 1925, Iași.
- Motogna Victor*: Relațiunile dintre Moldova și Ardeal, in *veacul al XVI-lea*, Dej, 1928.
- Nichita D.* Părcălăbia în Moldova până la sfârșitul secolului XVI-lea, Arhiva XXXII, 1925, Iași.
- Nicolaescu Șt.* Documente slavo-române, București, 1905.
- Iorga, Ostașii.*
- Iorga, Ist. armatei*
- Iorga, Ist. Pop. Rom.*
- Ingigian, Valahia și Mold.*
- Letopisețe.*
- Kutrzeba.*
- Mag. ist.*
- Ureche-Simion Dascălul.*
- Marinescu, Bogdan.*
- Melchisedek, Huși.*
- Melchisedek, Roman.*
- Mihajloviča, Ist. Rusiei.*
- Meteș, Contribuțiuni.*
- Minea, Letopiseș.*
- Minea, Lăpușneanu.*
- Motogna, Relații.*
- Nichita, Părcălăbia.*
- Nicolaescu, Doc.*

- Onciul D.* Originile Principatelor Române, București, 1899.
Din Istoria României, București, 1906.
- Panaitescu P. P.* Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Grigore Ureche și Miron Costin, Analele Academiei Române, seria 3-a, Tom. IV, 1925.
Miron Costin, Istoria în versuri polone despre Moldova și Țara Românească, Academia Română, Tom. X, București, 1929.
- Pârvan V.* Alexandrel Vodă și Bogdan Vodă, Buc. 1904.
- Picot E., Bengescu G.* Alexandre le Bon, Vienne, 1882.
- Popescu Orest.* Câteva documente moldovene, Cernăuți, 1895.
- Popovici G.* Recenzia lucrării lui Nicolas Blaremburg asupra instituțiilor etc. în Convorbiri Literare, vol. XX (1877).
Stărostia sepenicensă în „Omăgiu lui Titu Maiorescu” București, 1900.
- Raumer:* Codex diplomaticus brandenburgensis continuatus, Berlin 1831, Band. I.
- Revista Arhivelor,* București.
- Revista Istorică,* dări de seamă, documente și notițe, de N. Iorga.
- Revista pentru Istoric, Arheologie și Filologie,* edit. de Grigore Tocilescu, București.
- Revista Istorică Română,* București.
- Rosetti Radu:* Pământul, sătenii și stăpânii în Moldova, București, 1907.
Cronica Bohotinului, Analele Academiei Române, Tom. 28, 1905.
Cronica Vascanilor, Analele Academiei Române, Tom. 29, 1906.
- Rosetti Radu General.* Incercări critice asupra războiului lui Ștefan cel Mare, din 1475—1476. Studii asupra chipului cum se făptuia războiul de către Ștefan cel Mare, Academia Română, Tom. VI, București, 1926.
- Russo D.* Cronica Ghiculeștilor, București, 1915.
- Romstorffer A. K.* „Cetatea Sucevei”, ed. Lapedatu, Buc. 1913.
- Sava V. A.* Documente Putnene, Focșani, 1929.
Vornicul de Vrancea, Acad. Rom. Mem. Secț. Ist. S. II, Tom. IV, Mem. 6, Buc. 1934.
- Onciul, Originile.*
- Onciul, Din Ist. Rom.*
- Panaitescu, Infl. Polonă.*
- Panaitescu, Miron Costin.*
- Pârvan, Alexandrel.*
- Picot. Alexandre.*
- Popescu, Doc.*
- Popovici, Recenzia.*
- Popovici, Stărostia.*
- Raumer, Codex.*
- Rev. Arh.*
- Iorga, Rev. Ist.*
- Rev. Ist. Arh. Filologie*
- Rev. Ist. Rom.*
- Rosetti, Pământul.*
- Rosetti, Bohotin.*
- Rosetti, Vascani.*
- Rosetti Gl., Șt. cel Mare.*
- Rosetti G-ral, Studii.*
- Russo, Ghiculeștii.*
- Romstorffer, Cet. Sucevei.*
- Sava, Doc.*
- Sava, Vornicul.*

- Tanoviceanu I.* Contribuțiuni la biografia unora din cronicarii moldoveni, *Analele Academiei Române*, Tom. XXVII, București, 1905.
 Răsturnarea lui Vasile Lupul, *Analele Academiei Române*, Tom. XXIV, București, 1901.
 Caietul cu extrase din documentele Academiei Române, dat sub No. 166, la Arhivele Statului București.
 Trei lăzi cu fișe, la Arhivele Statului București.
- Tanoviceanu, Contribuțiuni.*
Tanoviceanu, Vasile Lupu.
Tanoviceanu, extrase din doc.
Tanoviceanu, fișe
- Timon, Akos von.* Ungarische Verfassungs- und Rechtsgeschichte mit Bezug auf die Rechtentwicklung der westlichen Staaten, Berlin, 1904.
- Ulianițchi V. A.* Materiale pentru istoria relațiilor între Rusia, Polonia, Moldova, etc. în secolele XIV—XV, Moscova, 1887.
- Ureche A. V.* „Miron Cristea”, Operă, 2 volume.
- Ursu I.* Ștefan cel Mare, București, 1925.
- Petru Rareș, București 1923.
- Ștefan cel Mare și Turcii, București, 1914.
- Voigt-Johannes:* Codex diplomaticus prussicus, Königsberg, 1853, Tom. III—IV.
- Wickenhauser Fr. A.* Geschichte der Klöster Homor, Sct. Onufri, Horodnik und Petrauz, Cernăuți, 1881.
- Xenopol D. A.* Istoria Românilor, vol. III, București, 1914.
- Zotta Sever.* O mistificare genealogică: „Eremia Golia”, în vol. Închinare lui N. Iorga, Cluj, 1931.
- Akos v. Timon.*
Ulianițchi.
Ureche, „Miron Costin”.
Ursu, Șt. cel Mare.
Ursu, Petru Rareș.
Ursu, Șt. cel Mare și Turcii.
Voigt Johannes, Codex.
Wickenhauser, Homor.
Xenopol, Ist. Rom.
Zotta, O mistificare genealogică.

Documentele inedite citate în cursul acestei lucrări provin din următoarele depozite:

- 1) Academia Română, Secția manuscriselor, București.
- 2) Arhivele Statului, Iași.
- 3) Arhivele Statului, București: Caietul cu extrase din documentele Academiei Române, dat sub No. 166, de I. Tanoviceanu, și trei lăzi cu fișe tot de I. Tanoviceanu,
- 4) Patru documente — pergamente — proprietatea C. V. Dimitriu.

INDICE ALFABETIC

- Academia Română, 35, 36, 73.
 Adrian, pârcaľab de Suceava (1665), 114.
 Agă 53, agii 51; organizează alaiul domnesc, 54.
 Agapia, mănăstire, Poloni acolo, 50.
 Aġud, căpitan de, 64.
 Albaneji, mercenari, 61.
 Albul, vornicul de Suceava, (1686), 40.
 Alexandru-cel-Bun, 12, 35, 36, 37.
 Alexandru Vodă Iliaş (1621), 76; în a doua domnie, 76.
 Alvinciu, cetate în Ungaria, Aron Vodă acolo, 74.
 Amaradia, 49.
 Analele putnene, 36.
 Anastasie al Vadului, completează cu Mihai, 31.
 Andrei, hatman și pârcaľabul Sucevei, 35, 66; ghetman, 36; hatman (1587), 40; portar de Suceava, 40, 94—95; 40.
 Andronache, vistiierul în locotența domnească (1600), 74.
 Andronic, portar de Suceava (1664—1668), 114.
 Angiolello, cronicar italian, 19.
 Arbănaș, 31.
 Arbure Luca, portar de Suceava (1486—1523), 85—88, 14, pârcaľab de Suceava, 17, 23; apără Suceava, 19; se duce la Cracovia, 21; averile lui, 26; hatman de Suceava, 28; ucis la Hărlău, 29, 30.
 Arbure Nichita, ucis la Hărlău, 31.
 Arbure Teodor, ucis la Hărlău, 31.
 Arburea, sat în Bucovina, 14.
 Ardeal, 17.
 Aron Vodă, 73, 74.
 Aron Vodă, mănăstire lângă Iași, 51, 60.
 Aslan Alecu aga, hatman (1828), 112.
 Atlas florentin, 67.
 Atribuțiile militare ale portarului de Suceava, 18, 20.
 Atribuțiile generale ale portarului de Suceava, 20—22.
 Atribuțiile hatmanului, 47—60.
 Bacău, 40, 68.
 Badea dela Suceava, 9, 11.
 Bahlui, 23.
 Baia, cetatea, 9, 48, 49.
 Balasache Gr., hatman (1792—1793), 58, 111.
 Balica Isac, hatman (1609). 69, 73; și pârcaľab de Suceava, 57; portar de Suceava (1579—1581), 26, 94; hatman și portar Sucevei, 40, 68, (1581—1583), 93—94; hatman și pârcaľab de Suceava, 75, (1609—1611), 97.
 Baș G., hatman (1711), 59.
 Baș Manolache, polcovnic, 55.
 Bandini, misionarul despre hătmănie, 49.
 Barbowschi, portar de Suceava (1526—1530), 17, 20, 23—24, 89; înlocuit, 21, 27, 29.
 Barnowschi Miron, domn, 75, 76; hatman și pârcaľab de Suceava (1622—1625), 98—99; hatman, 69; portar de Suceava (1563), 26, 41, 92; portar de Suceava, în serv. lui Despot, 33; sprijină pe Tomșa la domnie, 33; uneltește împotriva lui, 34, 39, 47, 69, 71, 73.
 Bașotă Ionașcu, hatman și pârcaľab de Suceava (1632), 99.
 Bașotă Zosin, hatman (1684—1685), 103.
 Bașotă, hatman (1715), 59.
 Bathori Sigismund, legătura cu Mihai Vițeazul, 74; la Botoșani, 48, 74.
 bașa hătmănesc, 61.
 baș-beșleagă, 62.
 bașbuluc bașa hătmănesc, 61.
 bașbulucbaș, leafa, 65.
 bașbulucbaș, curtea gospod, 65.
 Băbușeni sat în ținutul Vasluiului, 66.
 Bălan Th., Vornicia în Moldova, 5.
 Bănarul, vel căpitan, 51, 60.
 Bârlea dela Hărlău, 9.
 Bărlad, râu, 23.
 Beldiman, hatman (1611), 97.
 Berești, hotărnicia moșiei, 22.

- Bernard, hatman și pârcaľab de Suceava (1619), 98.
 Berndt von der Schulenburg, 43.
 bezmăn, 57.
 Bielski Ioachim, cronicar, 19.
 Birăul de Bistrița, 21.
 Bistrița, cetatea, 22, 48, 75; birăul de, 75; în temniță la, 76.
 Bistrița, mănăstire, 52.
 Bistrițeni, 15, 25; în tratative cu Moldovenii, 21.
 Blaremburg N., 6, 35.
 Bogdan cel Orb, feliicită pe regele Poloniei, 21, 20, 23, 24.
 Bogdan Lăpușneanu, 19, 34, 36.
 Bogdan hatmanul, contra Nemiților, 50; vine cu oaste polonă în țară, 80; la Iași, 80; din nou hatman, 81; fuge în Polonia, 81; la întoarcere este numiat vornic, 81; fuge în Țara Românească, 81, 82; din nou hatman, 82; familia îi este persecutată, 55, 80.
 Bogdan I., 73.
 Boldur, vornic, 17.
 boeri pribegi în Polonia, 75.
 Botoșani, Sigismund Bathori, acolo, 48.
 Boul, vistier (1601), 56.
 bour, dare, 57.
 Brandenburg, 43.
 Braniștea, lângă Prut, Gaspar Grațiani, ucis la, 76.
 Braslav, 44.
 Brașov, pribegi la, 38, 82.
 Brașovenii, fac daruri hatmanului Vartic (1542), 63; 27, 38.
 Brădățel, pârău, 10.
 Brăescu Gh., hatman de Prut (1823), 12.
 Brâncoveanu Const. Voevod, 82; dă ordin ca Bogdan hatmanul din Moldova să fie oprit în București, 82; 50, 80.
 București, 82.
 Budac Ionas, birăul de Bistrița, 75.
 Budaker, jude de Bistrița, 48.
 Buhăescu Vasile, medelnicer, (1756), 55.
 Buhuș Al., hatman, 50; hatman și pârcaľab de Suceva (1670—1674), 55, 102; hatman (1675), 77; necredincios domnului, 77; hatman și pârcaľab Sucevei (1676—1682), 103; lipsește din expediția la Cehrin, 78; adus acolo 78; susține pe Dumitrașcu Cantacuzino, 79; rolul său politic, 79.
 Buhuș Sandul hatman, caimacam în Moldova, 78.
 Buhuș hatman, 51, 57; refugiat în Țara Românească, 51.
 Buhuș vistierul, viclenește, 76.
 Buhuș Dumitrașcu, 81.
 Buhuș Ioan logofăt, caimacam, 82; hatman (1712), 105; (1714), 105; 52.
 Buhuș Gh. aga, vel hatman de margine, 112.
 Bula de aur, 45.
 Bulgari, mercenari, 61.
 bulucbaș, leafa, 65.
 bulucbaș al II-lea, leafa, 65.
 Burcă vel vornic, 39, 68.
 Burucnești, sat, 40.
 Buță biv vornic de poartă, 57.
 Caimacamii din Iași (1600), 81, 83.
 Camenița, 50, 78, 80.
 Canta Iord. hatman (1746), 59; (1748), 107, 58.
 Cantacuzino Dumitrașcu Voevod, 22, 50, 77.
 Cantacuzino Ioan, vel vistier, 54.
 Cantacuzino Ioan vornic (1791), 55.
 Cantacuzino Ioan hatman și pârcaľab de Suceava (1755—1760), 108.
 Cantacuzino Ilie, paharnic, 81.
 Cantacuzino Mihai spătar în Țara Românească, 82.
 Cantacuzino Șerban vel medelnicer, 71.
 Cantacuzino Șerban Voevod, 79.
 Cantemir Const. Voevod, 58, 73; clucer, 79; moartea lui, 49, 80.
 Cantemir Antioh Voevod, 80; are ca hatman pe Bogdan, 81; a doua oară, 82; 50, 58.
 Cantemir Dumitrașcu Voevod, 51; despre atribuțiile boierilor, 56; despre hatman, 52, 59; despre însemnele hatmanului, 72; Dumitrașcu Beizadea cerut domn, 80; domnește 3 săptămâni, 80; din nou domn, 82; fuge în Rusia, 60, 82.
 Capegiabaș, 80.
 Carp Oprea, căpitan la Șiscani, 58.
 Cassovia, pârcaľabul ei, 14.
 Castellan — Burggraff, 15.
 Catargi Iord., hatman (1748), 57.
 Catargiu Ilie, hatman (1777), 109.
 Cazaci, în Moldova, 46; 47, 48, 52, 75; bătuți de Buhuș hatmanul în drum spre Cehrin, 78.
 Cazimir cel Mare, 43.
 cămănari, 57.
 cămărașul Sucevei, 25.
 căpitan, 57; vel căpitan, 60; căpitani, 61, 77; de darabani, 61, 67; de drăgani, leafa, 65; de lefegii, 67; laafa, 65; sub comanda hatmanului 61; atribuțiile lor, 53; de Agiud, 64 de Neamț, 64; de Ropce, 64; de Trotuș, 64.
 căpitania carantinei Prutului, 65.
 căpetenia bulucbașilor, 61.

- căpitaniile de margine, 63, 64.
 călărași, 57, 60, 62; călărașii hătmănici, 62; hătmănești, 63.
 Cărăbăț, vornic, 17.
 Câmpulung, 22; drumul cătră, 25; vornicul de, plătește hatmanului, 64.
 Cărcul Ieremia, portar de Suceava (1656), 22, 114.
 Cărje jignicerul prins de Poloni, 20.
 Cărligătura, 23.
 Ceaurul Vasile, hatman, 73; hatman și pârălăb de Suceava (1654-1658), 101.
 ceaș, 63; de aprozi, 67.
 Cehan vornic, viclenește, 76.
 Cehi, 15, 16.
 Cehrin, expediția la, 77, 78.
 cepari, 57.
 Cercezeul Ștefan, mare comis, 81.
 Cerceze Const., hatman de margine, 112.
 Cernăuți, pârălăbii de, 15; staroste de, 16, 22; Petriceicu Vodă acolo, 77.
 Cetatea-Nouă (Romanul), 32.
 Cetașuia, 51.
 Cetereni, sat, 23.
 Chișinău, 78.
 Ciceiu, cetatea, 20, 31.
 Ciolpan Gr., pârălăb de Suceava (1619), 113.
 Codrenii, 60.
 Comis, 24, 28.
 Comănești, 52.
 Constantin, hatman și pârălăb Sucevei (1633), 99.
 Constantinopol, 76, 83, vezi Tarigrad.
 Contăș, stolnic, 57.
 Copăț, în cronica lui Bielski, 19, v. Arbure.
 Cornea Alex., domn, 30, 31—32; nu este menționat cu vreo boerie, 24; portar II, 24; cronica despre el, 24 prins de Rares și ucis, 32.
 Cornul lui Sas, lupta dela, 75.
 Corpaciu, hatman ajunge pe Tătari la Nistru, 19.
 Corvin Mathias, 45.
 Cosma, boer partizan al lui Cornea, 32; decapitat, 32.
 Costache Constantin, vel logofăt, 71; hatman (1728—1731), 106.
 Costache Gavril, hatman (1675—1678), 77; hatman și pârălăb Sucevei, 103; zis și Gavrilă, necredincios, 78.
 Costache Ilie, stolnic (1752), 55.
 Costache Vasile, hatman și pârălăb Sucevei (1758), 108.
 Costache hatman (1782—1783), 109.
 Costea, boer, 11.
 Costea, comisul, prins la Poloni, 20.
 Costin Miron, logofăt, părăște pe Antone Vodă, 78; părăște pe Petricic Vodă, 77; urit de Iord. Ruset și hatmanul Bogdan, 79; moartea lui, 80; despre hătmănie, 45, 46, 70; despre insemnele hatmanului, 17, 35, 49, 60, 72.
 Costin Niculae, fiul lui Miron 80; hatman în timpul lui Moise Vodă, 76; postelnic viclenește, 76; scos din hătmănie 80; fuge în Polonia, 76; hatman și pârălăb Sucevei (1693—1695), 103; (1700—1703), 58, 104.
 Costin Al., hatman și pârălăb Sucevei (1634), 99.
 Costin Velicico, hatman și pârălăb Sucevei (1685—1689), 103; în luptă, 50; luptă cu Polonii, 79; vornic mare, 79; moartea, 49, 80.
 Costineștii, moartea lor, 80.
 Cracovia, boeri moldoveni acolo, 21; 42, 47.
 Crasneș, partizan al lui Cornea, 32.
 Crăciun, vornic (1562), 11, 29.
 Crăstea, portar de Suceava și pârălăb de Suceava (1660), 114.
 Creștești, lupta dela, 49.
 Crețu, profesor, 37.
 Cristea, pârălăb de Suceava face hotărânicii, 22.
 Crupenschi Const., hatman, vel vornic al Țării de jos, 112.
 Cuno de Lüdenitz, Hauptmann in der alten Marke, 43.
 curteni, 60.
 Cupcici, vornic de Suceava, 11; logofăt, 11.
 Cuza Gh., hatman (1822—1824), 112.
 Dabijoaia, soacra lui Duca Vodă, 79.
 Dan, hatman, (1555), portar de Suceava (1552—1555), 39, 92.
 Danciul, pârălăb de Neamț, 14.
 Damian, 66.
 Dănești ot Vaslui, 58.
 Dădești, moșie Roman.
 Drăguțescu Dumitrașcu, pârălăb Sucevei (1656—1657), 11.
 Dânga Dumitru, portarul Sucevei, 34; un strănepot al lui, 55.
 „de-a-zecea”, 58.
 Decusiară, căpitan Moldovei, 50.
 delii, 62.
 Descriptio Moldaviae, despre capitan, 61, 70.
 Despot Vodă, părăsit de boeri la Prut, 33; 39, 41.
 diaci 21; de divan, 67.
 Dima, portarul Sucevei (1660), 21, 114.
 Dima, portarul Sucevei (1601), 113.

- Dîma Pită, portarul Sucevei (1641), 113.
 dobaș, 63; leafa, 65.
 „Domnișorul”, 49.
 Dorohoi, orașul pradat de Tătari, 19.
 Domnești sat în Putna, 79.
 Dolh, portar de Suceava (1466—1479), 9, 10, 26, 85.
 Dolhești, sat în județul Baia, 10, 26.
 Dragoș, storste, 16; portar de Suceava, 20; în delegație la Cracovia, 21; 23.
 Drăcea Ilie, staroste de Cernăuți, 22.
 Drăgușeni, părți din, 62.
 drăgani, 63.
 Duca Vodă, 57, 60; candidat la tronul Moldovei, 77; adus domn în Moldova de Buhuș, 78; la Cehrin, 77; prins de Poloni la Domnești, 79 cel Bătrân, 80.
 Duca Constantin, domn (1693), domn, 86; scoate din hătmănie pe Nicolae Costin, 80; boeri pribegi îi cer socoteală, 81; mazilirea lui, 80; a doua oară, 81.
 Duca Gheorghe III, 78.
 Duca Dimitrie, hatman și pîrcălab de Suceava (1621), 98.
 Dimitrovici Ilie, jîtnicer, 57.
 Dumitru, hatman (1552), 38; portar de Suceava, 41, (1558—1562), 92; hatman (1562), 92.
 Dumitru, portar de Suceava (1605), 113.
 Dumitrache, hatman (1753), 107.
 Dumitrașcu, fiul lui Ștefan logofătul, 57.
 Duzinchevici Gh. „Vornicia în Moldova” până la 1504, 5.
 dvor = curte, 13.
 dvornika = portar, 13.
 dvornik = intendent, 13.
 Elena, fata lui Constantin Duca Vodă, 80.
 Enache, grămatic, 82.
 Enache (Ioan Cînta) hatman, fost spătar în Țara Românească (1742—1746), 106; (Enache Grecu), hatman, 106.
 evoluția hătmăniei, 41—42.
 Fălciu, săliști la, 57.
 Fălcenii, 60.
 Fedor, posadnic, 16.
 Feldhauptmann, 45.
 Filitti C. I., „Despre Bănia Craioveană”, 5.
 flueraș hatman, leafa, 65.
 Focșani, 79.
 Fotino Dionisie, despre ordinea alaiului, 62.
 Frangolea, portar de Suceava (1667), 114.
 Frideric de Zollern, 43.
 Galați, boerii întămpină acolo pe Rareș, 32; vătășii de arabagii din, 65; 80.
 Galata, mănăstire, 53.
 Gate, vornic, 39; vornic de poartă, 68.
 Gavril, hatman și pîrcălabul Sucevei, frațele lui Vasile Lupu (1642), 54, 55, 66; portarul Sucevei (1649), 113.
 Gașpar Vodă, trădat de hatmanul Șepetelici și ucis de el, 76.
 Gedigold, Hauptmann în Podolia, 44.
 Ghenghea vornicul, caimacam în Moldova, 78.
 Germani, 15, 38, 43; Hauptmann-ul pentru prima oară la ei (1381), 43; 46.
 Germania, 47.
 Gheorgache al II-lea logofăt, cronica lui, 36, 46, 61.
 Gheorghe hatman și portar Sucevei (1586), 40; ghetman, 37; portar (1591).
 Gheorghe, hatman și pîrcălab Sucevei (1747), 107.
 Gheorghiiță, pîrcălab de Suceava (1670), 114.
 Gheorghe Ștefan domn, 47, 49, 73.
 Ghibănescu Gh., despre hătmănie, 37.
 Gherman Ioan, porușnicul hatmanului, 61.
 Ghica Al., hatman (1711), 59.
 Ghica C. Alexandru, hatman (1820—1825), 112; hatman (1830), 113.
 Ghica Constantin, hatman și pîrcălab de Suceava (1791), 55; hatman (1784—1804), 110.
 Ghica Grigore, domn (1727), 42, 52, 57, 72.
 Ghica Grigore III, domn (1775), condica de orândueli, 64, 64; 63, 71.
 Ghica Grigore, hatman (1711), 59.
 Ghica Iordache, hatman de margine (1824), 112.
 giurat, 75.
 Giurgiu, staroste, 15; dela Frătăuți, 15.
 Giurescu C. Const. „Contribuții la studiul marilor dregătorii în sec. XIV și XV, 5.
 globile, 61; a globi, 57.
 globnici, din Suceava, 18.
 Gola, postelnic ucis de Al. Iliș, 76.
 Golia Ieremia, 34.
 goștina, 67.
 Grăle, portar de Suceava (1572—1574), 93.
 Greci, mercenari, 61.
 Grozav, vornic, 17.
 Gruma Ioan, staroste de Cernăuți, 16.
 Gwozdiec, bătaia dela, 20.
 haitman, hauptman, 43.
 Halep-Pașa, 78.

- Hangu, schit, Poloni opoșiți acolo, 50;
 satul lui Iordache Ruset, 81.
 Hannus von Wedel, Hauptmann, 43.
 hapca, 46.
 hatman instituirea boeriei, 35; titulatura
 lui, 36; în fruntea boerimeii, 39; gene-
 ralis, 49; locul lui în divan, 70 nu-
 mește pe căpitani, 53; judecă, 62; sin-
 gur judecător al subalternilor săi, 58;
 primește solii, 54; rezolvă chestiunile
 relative la țigani, 54—55; organizează
 alaiul domnesc, 54; are în seamă paza
 hotarelor, 58; contrasemnează actele în
 lipsa marelui logofăt, 57—60; în sfa-
 tul țării, 56—60; subalternii lui, 67; ve-
 niturile pe vremea lui Gr. Ghica (1775)
 64; venituri dela trupele de graniță, 64;
 plocoane, 64; mai mare peste seimeni,
 62; curtea lui, 62; hatmani ajunși dom-
 ni, 47; frați de domni, 47; în urma
 părcălabilor, 71; însemne, 49; rang, 56;
 7, 8, 18, 46, 52, 58, 67.
 hatman și părcălabul Sucevei, apariția
 (1576), 6; dispariția (1840), 18; însem-
 ne, 72; rang, 28, 69; atribuții, 56—57;
 ispravnic pe toate oștile țării, 70, 71;
 35—83, 45, 57, 69.
 hatman și portar Sucevei, 41, 68.
 hatman de divan, 42, 65.
 hatmanul menzilorilor, 65.
 hatman de Prut, 42.
 hatman căzăcesc, 46.
 Hauptmann, 43; în Podolia, 44.
 haznă, 50.
 Hăbășescul hatman, 50, 57; credincios lui
 Petriceico Vodă; 77; fuge în Polonia,
 77; și părcălab Sucevei (1659), 101;
 (1673), 102.
 hânsari, 60.
 Hâra, chelarul lui Rareș, 31.
 Hârlău, oraș, 59; Arbure tăiat acolo, 30;
 Bârlea dela, 9.
 heitmann, 43.
 hetman, 43.
 heubtmann, 43.
 Hodco dela Tețina, 9.
 Hotin, cetatea, 9, 51, 76; părcălabi de,
 15, 20, 40, 68, 69; staroste de, 16;
 oaste spre, 49.
 Horodniceni, sat pe Roșia, 10.
 Houtpmann, 43.
 Hrisoscoleu Iord., vel aga, 54.
 hronograful țării, 71.
 Hudici Petre, vornic de Suceava, 11, 12,
 26.
 Huhulea, 57.
 Huși, uciderea hatmanului Vartic acolo
 (1548), 33.
 Ianken von Chotezenicz, 44.
 Iancu Voevod, 39, 68.
 Iancu vel ușier, 40.
 Iași, lovit de Turci, 51; soli la, 54; vă-
 tași de arabagii, 65; curtea, 62; capi-
 tala, 18; 46, 51, 75, 79, 80, 81.
 Ieremia fost hatman, 39.
 Ieremia portar de Suceava (1574), 93.
 Iezuiți leșești, 57.
 Ilie vel Spătar, 39, 68.
 Ilie giuratul, 75.
 Ilie Voevod (1436), document dela, 12.
 Iliș Rareș, ucide pe Petru Vartic hat-
 man, 33, 38.
 Impărăția turcească, 50.
 Importanța politică a hatmanului în con-
 ducerea Moldovei, 73—83, 30—34.
 inamuri, 65.
 Insemnele hatmanului, 52, 72—73.
 Ioan Vodă Armeanul, 34.
 Ioan Albert, atacă Suceava, 19.
 Ionașcu Vornic (1562), 29.
 Iordache hatman (iscălește grecește)
 (1776), 109.
 Iordache boer răsvrătit, 50.
 Iorga Nicolai „Geschichte des rumäni-
 sches Volkes”, 5; despre hatman, 37, 46,
 47.
 Ipsilanti Alex. înființează hătmănia de
 divan, 42; 65.
 Ipsilanti Const. hatman, 52, 55; hatman
 și părcălab de Suceava (1737—1739),
 106.
 Ipsilanti Constantin hatman (1779), 109.
 Isaiea dela Baia, 9.
 ispravnici de Suceava, 114.
 Istrate, fiul Andreicăi, 57.
 iuzbași, 62.
 iac în Turci, 61.
 Jora Antioh, hatman (1691), 50; biv ha-
 man, 57; 58, 72, 78, 80; postelnic, 77;
 fuge în Țara Românească, 81; logofăt,
 82; hatman iar, 82; caimacam, 82; hat-
 man și părcălab Sucevei (1706—1707),
 104; (1710—1711), 105.
 Jora Toader, staroste de Tecuci, 23.
 Joldea ridicat domn, 33; 30.
 Jijia apa, lupta dela, 75.
 Jiu, 49.
 Juzi, 55.
 Kapikhaele, 83.
 Latif spătar, vel portar epistat portăriei
 cell mari, 112.
 Lațcu, posadnic, 16.
 Laza, fiul ei, 9; soful ei, 10.
 Lazăr, boer, 11.

- Lăpușna, sârdarul de, 60.
 Lăpușneanu Alex., dublează vornicii, 7, 11; se întoarce la domnie, 33; este pă-răsit de boeri, 33, 25, 37, 39.
 Lăpușneni, 60.
 leiegiu, 63.
 lefile boerilor, 64.
 leafa hatmanului, 65.
 Lemberg, boeri închiși acolo, 21.
 Leși, 52; Petriceicu iese în întâmpinarea lor, 77; luptă cu Velicico Costin, 79.
 Levenți, 63; leafa, 65.
 Liov, hatmanul de, 74.
 lipcani, ostași, 52.
 lista boerilor acordate de Ioniță Sturza 2 Nov. (1824), 112.
 Litvani, 11, vezi Leși și Poloni.
 locul hatmanului în ierarhia moldoveană, 69.
 logofătul cel mare, 56; rang, 28, 69, 70, 71.
 lotri, 74.
 Lozova, iaz, 20; gura Lozovei, 23.
 Ludovic cel Sfânt, 45.
 Lupul Bogdan hatman (1688—1692), 58, 73, 103; (1696—1700), 104.
 Lupul Costache hatman (1707), 82; hatman și părcălab Sucevei (1704—1705), 104; 73.
 Lupu Gavril, hatman și părcălab Sucevei (1634—1649), 99—101.
 Lupu Gheorghe, hatman, 73; hatman și părcălab Sucevei (1650—1652), 101.
 Lupu Vasile Voevod, 47, 49, 54, 69, 73, 66; hatman și părcălab Sucevei (1629—1630), 99; vornic, păraște la Constan-tinopol, 76.
 Macarie, Episcop de Roman, cronicarul, 27, 31, 32, 33.
 Macri Constantin, postelnic (1752), 55.
 Mahomed II, 18.
 Manoil dela Neamț, 9.
 Manolache vel vameș, 75.
 Manolache Costache, vel vornic, 83.
 Manoil dela Hotin, 9.
 Maria, fiica lui Mihai, 10; (Marina), 9.
 Maria sora lui Ștefan cel mare, 10.
 Marica, fata Angelinei, 57.
 Mascani pe Nistru, 75.
 Mateiasevici Teodor, cămăraș al Sucevei, 25.
 mazil, 75.
 Mavrocordat Alex., hatman și părcălab de Suceava (1799), 55.
 Mavrocordat Ioan, domn, 82.
 Mavrocordat Iordache, hatman și părcălab Sucevei (1799—1801), 111.
 Mavrocordat Niculai, hatman și cavaler (1847), 113.
 Mavrocordat (Niculai Vodă), 72, 41; creiază mai multe hătmăanii, 59, 82, 51, 52, 59, 82.
 Maxut, postelnicul, 59.
 Maxut, sat și moșie în județul Botoșani, 59.
 Mănăilești, sat în județul Bacău, 40, 68.
 Mătar Toader, 55.
 menziluri, hatmanul lor, 65.
 Miclescu Gh., hatman, 105.
 miecznik, marc spătar la Munteni, 49.
 Milesco Niculae, 55.
 Mihai Viteazul, alianța cu Rășvan, 74; ocupă Moldova, 74, 76.
 Mihail dela Dorohoi, 9.
 Mihalache, portar de Suceava (1668—1681), 114.
 Mihalache Ioan, capitan la Răzina, 52, 65.
 Mihul, fiul lui Dolh, portar de Suceava (1531—1540), 10, 14, 17, 20, 23, 24, 26, 89—90; face danie, 23; hatman și părcălab de Suceava (1530), 21; com-pletează cu Anastase episcopul Vadului, 31; completează cu Troțușan, 31, 32, prins de Rareș, 32; dus la Suceava și ucis, 32, 33, 38; fata lui, 9; rol. mi-litar, 30.
 Mihul, hatman și părcălab de Suceava (1616—1618), 97—98, 69; părcălab de Hotin, 20, 29.
 Mircea Vodă al Valahiei, 25.
 Misail Călugărul, cronică lui, 11, 17, 35, 70, 49; despre hatman, 37.
 Misolu Alexie, hatman (1784), 109.
 Moldavița mănăstire, 39.
 Moldova, scaunul ei, 78; domnia heredi-tară, 73; domnul ei, 73, 64, 75; con-ducătorii ei, 75; credincioasă lui So-bieski, 77; boerii ei, 77; un buget al ei, 63; vechmea hătmăniei în, 6; in-fluențe polono-ungare în, 6, 14, 15, 16, 17; cronicarii și istoricii despre hătmănia Moldovei, 47, hătmănia ei, 37, 40, 41, 43, 45, 73, 78; dublarea vorniciei în, 11; cetățile ei, 36; ținu-turile ei, 61; ierarhia senatorială, 70; oști leșești în, 51; atacată de Ioan Al-bert, 19; de Tătari, 19; oastea ei, 20; în rivalitate cu Muntenia și Polonia, 20; împănată de Turci și Tătari, 51; ocupată de Mihai Viteazul, 74; loco-tenență domnească, 74; domnia lui Bar-nowschi în 69; trecutul istoric al ei, 73; de Sus și de Jos, 61; garnizoanele ei, 62; moșii în, 67; 26, 27, 30, 34, 35, 41, 42, 47, 48, 49, 50, 82, 83.

- Moldovenii, garnizoană în Pocuția, 20; bătuți de Poloni (1509), 20; contact cu Polonii, 38; hatmanul la ei, 46, 47; alungă pe Nemți la Oituz, 52; la Cehrin, 77; 49, 50, 61.
- Moreanul Pătrașco, hatman, 49.
- Moscul, hatman și pârălăb Sucevei (1631—1632), 99.
- Moșuleț, 58.
- Moțoc în serviciul lui Despot, 33; uneltește, 34.
- Moghilă Gavril, mare vornic, împotriva lui Ștefan Rareș, 33; 69.
- Movilă Ieremia domn, 35, 45, 47, 48, 49, 57, 68, 73, 75; bate pe Răzvan, 74.
- Movilă Constantin, 73, 75.
- Movilă Moise, domn, 75; fuge în Polonia, 76.
- Movilă Simeon, portar de Suceava (1597—1598), hatman (1599); hatman și portar de Suceava (1599), hatman și pârălăb de Suceava (1599—1600), 99; 37, 69, 73, 47, 49, 68.
- Movileștii, 73, 75.
- Muntenia, în rivalitate cu Moldova, 20; soli în, 82; 6, 48, 79.
- Muntenii cu Duca Vodă la Cehrin, 77; 49, 50.
- Nacul, pârălăb de Suceava (1646—1650), 111.
- namestnic = posaduic, 16.
- Nastasia văduva, 59.
- Neamț, cetatea asediată de Poloni, 80; 9, 50, 51, 80; pârălăbul de, 14, 40, 68, 69; căpitan de, 64; 71.
- Nechita D. „Pârălăbia în Moldova până la sfârșitul sec. XVI, 5.
- Neculce Ioan, hatman, invită pe căpitani să dea jac în Turci, 61; în Rusia, 82; 51, 59, 60, 105; vel vornic, 71.
- neferi, 62.
- Negrilă staroste de Hotin, 16; portar de Suceava (1548), 91.
- Nemți, 50, 51, 52.
- Nicoară hatman (1627), 71, 73.
- Nicoară vornic de Țara de Sus, 70; 57.
- Nicula (Nicolae), portar de Suceava (1581—1586), 94.
- Niculae vataful hatmanului (1639), 62.
- Nisiporești, sat, 57.
- Nistru, Țării ajunși la, de hatmanul Corpaciu, 19; pază la, 52; organizarea pazei la, 64; 50, 75.
- Noșea, apă, 23.
- numele și originea hatmanului, 42—47.
- Oană Păntece, urmașii lui, 10; vornicul, 11; vornic de Suceava (1436), 11, 26; portar, 12; între martori, 12.
- Oană dela Tutova, 9.
- odobăși, 62.
- odobășa de levenți, leafa, 65.
- Oituz, 50, 52.
- Olt, 49.
- Oiteni, sat pe Bârlad, 20.
- Oltea, mama lui Ștefan cel Mare, 10.
- Orăș Văscan, hatman și pârălăb de Suceava (1607), 37, 54—56; contra-semnează pe Ieremia Movilă, 57, 69, 75; hatman și portar de Suceava (1600), 96—97; 48, 49.
- Orhei, sărdar de, 60; prădat de Țării, 19.
- Orheiștii, 60.
- Osman Sultanul Turcilor, 76.
- oștile giosene, 60; lesești, 22, 75; nemțești, 22.
- paharnic, 28; cel mare, 56.
- Palatin, 45.
- Palade Costache, hatman (1815—1828), 111, 112.
- Palade D., hatman (1756), 55, 107.
- Palade Toader, vistier, 83; hatman și pârălăb Sucevei (1749—1750), 107.
- Panaiteșcu P. P., despre hatman, 37, 46, 49.
- panțiri, 64.
- pălânci, 52.
- pârălăbul; de Cetatea-Albă, rang, 28; de Hotin, 29, 30, 40, 68, 69; rang, 28, 70, 71; de Neamț, 30, 40, 68, 69; rang, 28; de Orhei rang, 28; de Roman, 29, 30, 40, 46, 68, 69; rang, 28; în Ungaria, 6, 14; hătmăniei, 57; înaintea hatmanului, 71; de Suceava, 8, 9; apariția în Moldova, 9, 12; etimologia, 15, 21, 27, 36, 49, 54, 55, 70; pârălăbi, 25.
- părgari, 22; de Suceava, 25.
- Petrică portar de Suceava (1523), 88.
- Petricico Vodă, 50; 79; părăsit de boeri fuge în Polonia, 77.
- Petru cel Mare, 51.
- Petru Vodă (Șchiopul), 39, 40, 66.
- Pită Dina, portar de Suceava, 22.
- Plaxa al II-lea, portar de Suceava (1529), 23.
- placoare la Sf. Gheorghe și Sf. Dumitru, 64; 63.
- Poarta, plângeri la, 79; 80, 53.
- podgheaz, 49.
- Podșoare, loc lângă Suceava, 50.
- Poema polonă, despre Sărdar, 60.
- Pobrata, mănăstire, Vartic înnormântat acolo, 33.
- Pocuția, 17; garnizoană moldovenească în, 20; atacat de Tarnowski, 10.
- Podolia Hauptmann în, 44.
- polcovnicul hatmanului, 62.

- polcovicul agiesc, 67.
polcovic, 61.
Polonia, hatmanul ei, 74; introd. hătmăniei, 41, 43, 44; organizarea hătmăniei acolo, 42; hatmanul curții, 45; exemplu din, 46; mișcarea diplomatică a ei, 30; boeri moldoveni pribegi în, 33; atacată de Tătari, 19, 20; Petriceicu Vodă și Hăbășescu pribegi în 77; Bogdan hatmanul pribeg în, 81; Duca Vodă dus în, 79; 6—16, 21, 29, 35, 41, 47, 49.
Poloni, tratatul cu ei (1499), 14; contact cu Moldovenii, 38; atacă Moldova (1497), 19; asediază Cetatea Neamțului; pagubele făcute de ei, 74; înving pe Tătari (1511), 21; 15, 16, 45, 46, 50.
Pomici Petre, pârcălab de Suceava, 9.
Popovici Gh. „Despre stărostia sepenicensă”, 5, 6, 35; despre hatman, 46.
portarul de Suceava, în secolul XV, 6, 7; apare în Moldova, 9, 10, 12; ipoteze asupra boeriei, 13; origina, 14; comandant de cetate, 14, 16, 17; face parte din cei șapte boeri de divan, 17; atribuții, 18; locotenent domnesc, 23, 24—31; se numea și hatman, 38; rang, 28; marele portar, 62; portar de Suceava, 42, 46, 48, 68, 69; portarii de Suceava, 113—114; dispariția acestei boerii (1675), 22.
portari: fără leafă, 62; cu leafă, 62.
porușnicul hătmănesc, 61, 67; porușnic, leafă, 65.
posadă=suburbie, 16.
posadnic=pârcălab, 16; posadnici, 15.
postelnic, 28, 68; postelnici, 114; postelnicul cel mare, 56, 62; rang, 70—71.
Potcoavă Ioan, 46.
(Prăjescu) Nicoară, hatman și pârcălab de Suceava (1627—1628), 99.
pripas, 57.
protimisis, 57.
Prut, hatman de, 42; străji la, 51; carantină la, 65; 60, 76.
Psiol Constantin, hatman, 42.

Radu Mihnea, 49, 71, 76.
Racoviță Dumitrașco hatman, 58, 73; fugă în Țara Rom., apoi la Brașov, 82, 105.
Racoviță Radu vel vornic, 83; hatman (1747), 107.
Racoviță Mihai, domn, 47, 58, 73, 82; mazil, 82.
Racoviță Neculai hatman (1662—1671), 66, 101—102; logofăt, 67; rangul ierarhic al portarului, 28—30; al hatmanului, 68—72.
Rareș | Petru, documente dela, 9, 19; luptă cu Polonii, 20; face danii, 23; omoară pe Mihul portarul, 24; complot împotriva lui, 31; 29, 32, 36, 37, 38.
Rareș Ștefan, asasinat la Țuțora, 33.
Razul Constantin, hatman (1741), 55, 57, 83, 106, 107.
Razul Mihai, hatman (1812), 111.
Razul Vasile, hatman 1756, 54, 107—108, 109.
Rădăuș, sat, 18.
Răducanu, hatman (1711), 59.
răsurilor, casa, 63.
Răut, 75.
Răsvan Ștefan, domn, portar de Suceava (1592—94), 95; hatman, 74; alianță cu Mihai Viteazul, 74; ucis, 74, 47.
Râmnicul-Sărat, 17.
Rezina, căpitan la, 52.
Rogojani, sat, 75.
rolul portarilor subalterni, 25.
Roman, ținut, 57; episcopul de, 31; pârcălab de, 40, 46, 68, 69; 19, 32, 71.
Ropcea, căpitan de, 64.
Roset Al., hatman (1711), 59.
Roset Al., hatman poliției halé (1826), 112.
Roset Constantin, hatman și pârcălab Sucevei (1733—1736), 106.
Roset Constantin, hatman (1783), 109.
Roset Iordache, vornicul, 72; 67.
Roset Lascarache, hatman (1777—1779), 109.
Roset Matei, hatmanul Prutului halé (1826), 112.
Rosetti Radu, 63.
Roset Răducanu, hatman (1815), 67, 111.
Roset Vasile, hatman (1759—1765), 108.
Roset Vasile, hatman (1816—1820), 112.
Roset Ștefan, hatman și pârcălab Sucevei (1758—1759), 108.
Roșca Const., hatman și pârcălab de Suceava (1620), 98.
Roșiești pe Răut, 75.
rufeturi, 53.
Ruset Antonie Vodă, 77; pârât de boeri, 78; recapătă încrederea vizirului, 78; mazilit, 78.
Ruset Iordache vistierul, 80; familia îi este persecutată, 80; fugă în Polonia, 81.
Rusia, împăratul ei, 51; posadnicul acolo, 16; Cantemir în, 82.
Rusul, ginerele Todicăi, 66.
Ruși, Cantemir îi întâmpină, 60; 15.
Ruxandra Doamna, regenta lui Bogdan Lăpușneanu, 34.
Sași, 75.
Sava, portarul de Suceava, 23.

- Sava, armaşul locotenent domnesc (1600) 74.
 Sava Sf. templu, 54.
 Savin, hatman, vicleneşte, 76.
 sălaşe de ȱigani, 25.
 sălişti la Fălciu, 57.
 Sârbi, mercenari, 61.
 Sculenî, carantină la, 65.
 Schemeni- agast, 81.
 Senatul polon (Dieta), 41.
 Secu, mănăstire, Poloni opleşiţi acolo, 50.
 Secui, 50.
 Serdarul, atribuţiile lui, 60.
 segbani (seimeni) soldaţi cu plată, 61.
 seimeni, 57, 62, 64, 81; leafa, 65.
 sineţ, 49—50.
 Siret, parguri din, 18; vornici din, 18; 22, 34.
 Sleniawski, cronicar polon, 38.
 Sigismund, regele, 14.
 Sigismund Markgraful de Brandenburg, 43.
 Slatina, mănăstire, 40.
 Slăvilă Ieremia, acelaş cu Slăvilă hatmanul, 34, 39; portar de Suceava, 34; hatman şi pârălab de Suceava, 41, 68, 93; trece de partea Turcilor, 34.
 Sobieschi I., regele Poloniei, 77.
 Solca de jos (Arburea de azi), moşie a lui Luca Arbure, în Bucovina, 26.
 soli, primirea lor, 54.
 soldaţi poloni, 48.
 sotnic, leafa, 65.
 Spătarul cel mare, 56, 72; rang, 28, 70, 71; 28, 67, 114; la Munteni, 49.
 Stan, posadnic, 16.
 Stan vel comis, 40.
 Stanciul, boier, 11.
 Stanislav, castelan al Zolkievului şi Liolvului, 74.
 staroste, 15.
 Stavrinov G. (Ztaverno), hatman ucis de Tomşa, 97.
 Stănileşti, lupta dela, 51.
 Stânca, localit. în jud. Iaşi, 51.
 Stârcea Miron, pârălabul Sucevei (1659), 114.
 stegar, 63; stegari, leafa, 65.
 Stroici, în serviciul lui Despot, 33.
 stolnicul, 28.
 Sturza Mihai, 59.
 Sturza Ion (Sturzevici) port. de Suceava (1550—1552), 92; hatman (1552), 92; 41, 38—39.
 Sturza, portarul Sucevei în fruntea complotului împotriva lui Ştefan Rareş (1550—1552), 30, 33, 91.
 Sturza Ion, hatman şi pârălab. Sucevei (1713), 105.
 Sturza Ioan şi Dumitraşco Sturza. hatmani (1766—1767), 108.
 Sturza Dumitraşco, hatman, (1766-1767), 108.
 Sturza Scarlat, hatman (1780—1782), 109.
 Sturza Grigoraş, hatman (1794), 52, 111.
 Sturza Sandu, hetman (1800—1801), 71, 42, 111.
 Sturza Sandu, hatman (1732), 106.
 Sturza Ioniţă, hatman (1807), 111.
 Sturza Lascarache, hatman (1821), 111; vel vornic al ȱării de sus, 111.
 Sturza Todiraşco, hatman (1711), 59.
 Sturza Toderasco, hatman (1829), 113.
 Suceava, cetatea, 9, 26, 37, 50, 51, 71; pârălabul de, 9, 10; Badea dela, 11; Cupcici, vornic de, 11; Hudici, vornic de, 11; portar de, 12, 39, 40, 41, 48; pargarii din, 18; hatman şi pârălab de, 75, 69; ţinutul ei era al hatmanului, 52; pârălab, 70; vornicul de, 64; căpitătan de, 46; venituri, 26; târg, 50; ars de Turci (1476), 19; asediată de Poloni, 19; portarul ei la Cracovia, 21' dărămarea ei, 21—23; 10, 22, 47.
 Suceviţa, mănăstire, 40.
 Sucio Enache, hatman şi pârălab Sucevei (1755), 107.
 subalternii portarului de Suceava, 23-26; hatmanului, 60—63.
 sultan tătarăsc, 50.
 surlaci, leafa, 65.
 sutaşi, 61, 62;
 Suţu Mih., o carte domnească, 64—52.
 Szienyawski Nicolaus, căpităren, 44.
 Swidenicz, 44.
 Şandru, primul pârălab pomenit, 9, 16.
 şah căzăcesc, 46.
 Şanta, 53.
 Şăndrea, cumnatul lui Ştefan cel Mare, portar de Suceava, 10, 17; rang, 21; o apără el împotriva Turcilor, 19; rangul între boieri, 28; înmormântat la Dolheşti, 85, 29.
 Şeptelici Ilie, hatman şi portar Sucevei, 55; portar Sucevei (1645—1653), 113, (1659—1661), 101; 76.
 Şeptelici Vasile, hatman şi pârălab Sucevei (1620), 98.
 Şipote, sat în jud. Iaşi, 26.
 Şişcani, sat în Soroca, 58.
 şoltuzii, 22; de Suceava, 25.
 şpan, 45.

- Ștefan Voevod (1436), documente dela el, 12.
- Ștefan cel Mare, 10; creiază portăria de Suceava, 13; rezistă Polonilor, 19; 17, 18, 36, 30.
- Ștefan Vodă Lăcustă, 31, 32.
- Ștefan Vodă Lupu, 22.
- Ștefăniță Vodă, 23, 29, 36.
- Șugubină, 57.
- Tanoviceanu I., Contribuții la biografia unora din cronicarii moldoveni, 6, 35, 36, 40; despre hătmănie, 46.
- Tarnowschi, hetman, 44.
- Tazlău, mănăstire, 55.
- Tătarii, atacă Moldova și Polonia (1510) 19; învinși de Poloni, 21; împănau Moldova, 51; 50, 77.
- Tăutu, logofătul prins la Poloni, 20.
- Târgul-Neamț, 55.
- Tecuci, staroste, de, 23.
- Teodor Ivanco, delegat la Cracovia, 21.
- Teodor, staroste de Hotin, 16.
- Teodosia, soția lui Dan hatman, 39.
- Tighina, 50.
- Tiukel graf, candidat la tronul Ungariei, 50.
- Tocilescu Gr., 37.
- tofecii, 62.
- Tolnay Mihaly, hatman Sucevei kapitan, 74.
- Tomșa Șt. Voevod, hatman, 33, 34, 39, 41, 92, 75, 47, 73, 76.
- Transilvania, expediție în, (1529), 27; 23.
- Trotuș, căpitan de, 64.
- Trotușan, logofătul, 32; complotază, 31; ridică domn pe Al. Cornea, 244; prins de Rareș, 32; decapitat la Suceava, 32.
- Turci, împănază Moldova, 51; lovesc Iași, 51; susțin pe Barnowschi, 76; pun domn pe Const. Duca, 80; la Cameniță 80; ordonă dărămarea Sucevei, 22; 18, 34, 38, 49, 50, 51, 52, 61, 74, 76, 82.
- Tutova, judecătoria ținutului, 59.
- Țara Românească, Buhuș refugiat în, 51; 55, 79, 82.
- Țara Ungurească, Aron Vodă dus în, 74.
- Tarigrad, 53, 83, soli la, 54.
- Tepești, sat pe Bârlad, 23.
- Tețina, cetatea, 9.
- țigani vânduți, 57; 54, 55.
- Tuțora, Ștefăniță Rareș ucis acolo, 33; lupta dela, 76.
- Ucraina, 45, 47.
- Udrea, hatman, locotenent domnesc în Moldova (1600), 74; Udrea Banul din Muntenia, 74; hatman și pârcaľab Sucevei, 75; (1600), 96.
- Ungaria, 6; împrumuturi din, 14; purcrauius în, 15, 16; 50.
- Unguri, misiune diplomatică la ei, 30, 15, 16, 45, 74.
- Ureche Grigore-Simion Dascăľul, letopișeșul lor, 11, 17, 33, 36, 49, 70, 35; despre hatman, 37, 38.
- Ureche spătarul, părăște, 76.
- Valea-Albă, 18.
- Vană dela Tutova, 9, vezi Oană.
- Vartic, tatăl lui Petre Vartic, hatmanul, 33.
- Vartic Petre, portar de Suceava, 26, hatman și portar de Suceava, 27, 33, 38, 41; partizan al lui Rareș, 32; primește daruri dela Brașoveni, 63; înaintea Brașovului, 38; portar de Suceava, 24, 40; Petre Vartic (Petre Varticovici) (1541-1549), 90-91; hatman Moldovei (1541-1542) ucis, 33.
- Vasile, portar de Suceava (1569-1570), 92—93.
- Vasile, portar de Suceava (1632-1634), 113.
- Vasile, hatman și pârcaľab de Suceava, 55.
- Vaslui, ținut, 58, 66.
- vatăji, 55.
- Vatopedul, mănăstire, danii la, 38.
- vătășii de arabaľii din Iași și Galați, 65.
- vânătorii, 63.
- vechimea hătmăniei în Moldova, 35-41.
- vel portar de Suceava, 36.
- vel armaș, 53.
- vel căpitan hătmănesc, 67; leafa, 65.
- vel căpitan menzilorilor, 62.
- vel căpitan, 60.
- veniturile portarului de Suceava, 26-28.
- veniturile hătmăniei, 63—68.
- Verbia, lupta dela, 33.
- vice-palatinul, 45.
- vistiernicul cel mare, 56; rang, 28; 68; vistiernici, 67.
- Văsterniceni, sat, 75.
- Vizirul, ordinul lui, 51.
- Vladislav Jagello, 44.
- voevodat (e) întemeiate în secolul XIII, 6.
- Vornic de Suceava, 12; ipoteze, 13; schimbarea vorniceii în portărie, 13, 17; 64; 25.
- Vornicul de Câmpu-Lung, 64.
- Vornicul, rang între boeri, 28; 69,

- Vornic d Țara de Sus, 29, 56, 68; rang, 70—71.
 Vornic de Țara de Jos, 29, 56, 60, 68; rang, 70, 71.
 Vornicii de poartă, 67, 72.
 vornic de aprozi, 42.
- Zagarancea, sat pe Prut, 60.
 Zagvai Nicolaus, nobil ungur, 14.
 zapcii, 54, 62, 64; leafa, 65.
- Zbiarea Ionașcu, vornic (1562), 11, 29.
 Zolkiev, castelanul de, 74.
 Ztaverno, hatman, 75. (Gh. Stavrinov) ucis de Tomșa, 76.
- Xenopol D, A., Istoria Românilor, 5; despre hatman, 37, 46, 47.
- Wisznowiecki, rivalul lui Despot, 33.
-

CUPRINSUL

I. PORTARUL DE SUCEAVA.

	Pagina
<i>Prefața</i>	3— 4
Introducerea	5— 7
Metoda și planul lucrării	8
Vechimea portarului de Suceava	9— 13
Numele și originea	13— 17
Atribuțiile	17— 22
Subalternii	23— 25
Veniturile	26— 28
Rangul ierarhic	28— 30
Importanța politică a portarilor de Suceava în conducerea Moldovei	30— 34

II. HATMANUL ȘI PARCĂLABUL DE SUCEAVA.

Vechimea hătmăniei în Moldova	35— 41
Evoluția hătmăniei	41— 42
Numele și originea	42— 47
Atribuțiile hatmanului	47— 60
Subalternii hatmanului	60— 63
Veniturile hătmăniei	63— 68
Rangul ierarhic	68— 72
Insemnele boieriei	72— 73
Importanța politică a hatmanilor în conducerea Moldovei	73— 83

III. LISTA PORTARILOR DE SUCEAVA ȘI A HATMANILOR ȘI PARCĂLABILOR DE SUCEAVA, ÎNCEPÂND CU ANUL 1466 ȘI PÂNĂ LA ANUL 1840

85—114

IV. BIBLIOGRAFIE ȘI ABREVIATĂUNI

115—120

INDICE

121—131

E R A T Ă

<u>pagina</u>	<u>rândul</u>	<u>în loc de :</u>	<u>se va citi :</u>
5	11	Duzinschi	Duzinchevici
5	13	bănia	Bănia
6	12	făcut	făcută
9	1 j. *)	Mihulci	Mihului
13	11	continuu	continuă
13	2 j.	de	dela
13	2 j.	din	dela
15	6 j.	Staroste	Starosti
16	3 j.	văzu	văzut
16	14 j.	suburbi	suburbie
21	12 j.	alterând	alternând
25	6	a	al
25	13	al	ai
25	5—6 j.	bazându-se	bazându-ne
26	10	l'am	l-am
27	9 j.	daruril	darurile
29	8	imediată	imediat
32	17	rezistența	rezistența
32	17	Centul	Centrul
34	1—2 j.	inițiatorul	inițiatorul
37	6 j.	primă	prima
38 (note)	4	Ohuelien	Quellen
43	3	heuptmann	Heubtmann
43	12	Lüdenitz	Lüderitz
43	10 j.	haptman	haptman
44	8	Szienyawski	Szienijawski
49	7	Bandinus	Bandini
50	5	impărăția Turcească	Impărăția turcească
50	7	Tinkel	Tiukel
52	17 j.	și Lipcani	și cu Lipcani
53	18	intimpine	intâmpine
56	9	șate	șapte
58	1 j.	holărărea	holărirea
72	7 j.	poronca	porunca
73	8	Halmanului	Halmanilor
77	4	Sobietki	Sobieski
78, 81, 82, 83		Caimacani	Caimacami

*) j, lângă un număr, arată că rândurile se socotesc de jos în sus.

VERIFICAT
1987

PREȚUL 100 LEI